

Έτος Γ'.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ 1875.

Φυλ. Β'.

**ΠΕΡΙ ΘΕΑΤΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙ
ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ.**

Λόγος εκφωνηθείς ἐν τῷ Συλλόγῳ Ὁμήρῳ
τὴν 8 Δεκεμβρ. 1874 ὑπὸ τῆς Κυρίας
ΕΛΕΝΗΣ Δ. ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ.

Φερόμενοι Κυρίαὶ καὶ Κύριοι.

Θά ὀμιλήσω περὶ θεάτρου καὶ τῆς ἐπιρ-
ρῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κοινωνιῶν. Κύρη Ἑλ-
ληνίς, τολμῶσα τὸ πρῶτον μὲ πῶδα ὑπο-
τρέμοντα καὶ καρδίαν δειλὴν νὰ ἀναβῆ ἐ-
πὶ βήματος τόσῳ σπουδαίου, πέποιθεν ὅτι
θα τύχῃ κριτῶν εὐμενῶν.

Συναισθάνομαι ὅτι ἐξελεξάμην θέμα
δύσκολον, δεόμενον καὶ κόπου πολλοῦ καὶ
χρόνου μακροῦ καὶ πηγῶν ἀφθονίαν, ἀ-
παιτοῦν εὐρείαν πολυμαθεῖαν καὶ φιλόσοφον
νοῦν ἐπιμελῶς ἀσκηθέντα ἐν ταῖς θεωρίαις
(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Β').

τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ωραίου.
Ἐγὼ δὲ πάντων τούτων ἐστερημένη, ἐπε-
ρεῖδωμαι ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τῶν ἀκαριαίων
ἐμπνεύσεων καὶ τοῦ εὐτελοῦς κεφαλαίου
τῶν μικρῶν μου γνώσεων. Γινώσχετε ἐκτὸς
τούτων ὅτι κατάγομαι ἐκ φυλῆς, ἥτις πε-
ριορίζει ἐτι τὰς ἀπογόνους τῆς Σαφοῦς καὶ
τῆς Κορίννης, τῆς Ἀσπασίας καὶ τῆς Ὑπα-
τίας, εἰς τὴν ἡλακίτην καὶ τὸν ἰστὸν, ἡ ἀ-
ναγκάζει αὐτὰς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς πλή-
ξεως καὶ τῆς ἀργίας ν' ἀναπαύωνται ἐπὶ
ἀνακλίντρων κινουμένων καὶ νὰ συνδιαλέ-
γωνται περὶ συρμού καὶ περὶ μυρίων ἄλλων
μικρῶν καὶ τετριμμένων ἀντικειμένων. Ἄλ-
λά τὸ δύσκολον θέμα μου μοι ἐπιβάλλεται
ὑπὸ τοῦ σταδίου εἰς ὃ ἐπεδόθη μετ' ἐλ-
πίδων, ἀρυσθεῖσα θάρρος ἐκ τοῦ εὐγενοῦς
αὐτοῦ σκοποῦ. Εὐτελής γὰρ ὡ καὶ πρωτό-
πειρος ἰέρεια τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς, ἐτόλμη-
σα νὰ προσκαλέσω ὑμᾶς εἰς πνευματικὴν
τράπεζαν λιτὴν μὲν ἀλλ', ὡς νομίζω, ὑ-
γιεινὴν καὶ ὅπως δῆποτε εὐάρεστον. Τού-
του δ' ἕνεκα ἐπικαλοῦμαι τὴν ἐπιείκειαν

καὶ τὴν συγγνώμην τῶν ἀκροατῶν μου. Πῶς ἠδυνάμην ν' ἀντιστῶ εἰς αἰσθημα θερμὸν, ἐξεγερθὲν ἐντός μου καὶ μὴ ὑπακοῦον εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῆς δειλίας καὶ τῆς ἀσθενείας τῶν γνώσεων; Ὑπὸ τὸν ὠραῖον οὐρανὸν τῆς καλῆς Ἰωνίας, παρὰ τὰ βεῖθρα τοῦ Μέλητος, εἶρον ἱερὸν τέμενος, ἔμαθον ὅτι Σεῖς, φιλόμουσοι Σμυρναῖοι, ἐπήξατε φωλεὰν τῶν μουσῶν, κηρύξαντες προστάτην αὐτῆς τὴν σεβασμίαν σκιάν τοῦ μεγάλου Μελησιγενοῦς, καὶ ἔσπευσα νὰ χύσω σποδὴν καὶ νὰ προσφέρω λιβανωτῶν, ὅν μοι χορηγεῖ αἰσθημα ἁγίου ἐνθουσιασμοῦ. Πῶς; Εἶμαι φοιβόληπτος λοιπὸν! Ἡ φαντασία μου διαλύουσα τὰ σκότῃ τοῦ παρελθόντος εἰσδύει διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ βράχδια αἰσθήματα ἀνακοχλάζοντα δρμητικῶς ἐντός τοῦ στήθους μου φυγαδεύουσι τὰ νέφη τοῦ μέλλοντος! Ἦδη αἰσθάνομαι τὴν κόμην μου ἀνορθουμένην ὑπὸ συγκινήσεως, καὶ τὸ δαιμόνιον τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν περιπέταμενον καὶ εὐαγγελιζόμενον τὸν μέγαν προορισμὸν τῆς ἡμετέρας φυλῆς! Βλέπω τέλος τοὺς φιλομούσους Σμυρναίους ὑποθάλλοντας πνευματικὸν πυρσὸν, μέλλοντα νὰ ἐκτείνῃ βαθμηδὸν τὸ φῶς αὐτοῦ εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας!

Ἐχουσα ἀκροατὰς ἐμοῦ κρείττονας ἐπὶ πολυμαθεῖα ἀποφεύγω τὰς ἱστορικὰς λεπτομερείας· ἄλλως τε καὶ δὲν αἰσθάνομαι ἐν αὐταῖς ἀνάλογον δύναμιν ἀντάξιον πρὸς τὸ ἀντικείμενόν μου. Μοὶ ἀρκεῖ ἢ ἀνάμνησις ὅτι τὸ θέατρον εἶναι καρπὸς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, ἥτις ἐδωρῆσατο τῷ κόσμῳ τὴν ἀρίστην καὶ ἐπωφελεστάτην τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, ὅτι ἢ ἐκ τῆς ἐφευρέσεως αὐτοῦ παραχθεῖσα δόξα ἐκκληροδοτήθη ἡμῖν τοῖς ἀπογόνους τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες κατὰ καθῆκον ὀφείλομεν νὰ σεβασθῶμεν καὶ νὰ λαμπρύνωμεν αὐτὴν ἔτι πλέον.

Τελουμένης τῆς μεγάλης τῶν Διονυσίων ἑορτῆς, ὃ πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τῆς Σεμέλης ὀργιάζων λαὸς τῶν Ἀθηναίων εἶδε τὸν Θέσπιν ἀνεγείροντα ἰκρίωμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὑποκρινόμενον τὸν πρωταγωνιστὴν τῆς τραγωδίας ἢ τῆς κωμωδίας, ὅπως προκαλῆ τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον, ἢ διεγείρῃ εἰς τὰ πλήθη γέλωτα καὶ εὐθυμίαν. Ταχέως δὲ τὸ ἰκρίωμα τοῦ Θέσπιδος μετεβλήθη εἰς μεγαλοπρεπῆ σκηνὴν, ἐνθα συρρέοντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐτέρποντο καὶ συνεκινουῦντο, ἐδιδάσκοντο καὶ ἐθαύμαζον ἀκούοντες τὸν ὑψητέτην Αἰσχύλον ἐκτραγωδοῦντα τὰ παθήματα τοῦ Προμηθέως, καὶ ἐγκωμιάζοντα τὰ κατορθώματα τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμίνας, ἢ τὸν Σοφοκλέα περιγράφοντα τὸ ἐλεεινὸν τέλος τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῆς φοβερᾶς δυστυχίας τοῦ Οἰδίποδος, τὴν ἀδελφικὴν στοργὴν τῆς Ἥλέκτρας καὶ τὴν φιλέκδικον δῖψαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἢ τέλος, τὸν Εὐριπίδην διδάσκοντα αὐτοὺς τὰς ἀγνοτάτας ἀληθείας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς, τοῦ καλοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἐκτοτε δὲ τὸ θέατρον κατέστη τὸ κάλλιστον καὶ διηνεκὲς ἐντῷ φημα τῶν ἀπανταχοῦ ἑλληνικῶν πόλεων, ὡς μαρτυροῦσι τὰ σήμερον περιωζόμενα τῶν θεάτρων ἐρείπια ὑπὸ τὴν σποδὴν πάσης ἀρχαίας πόλεως. Εἰς τοσοῦτον δὲ ἀνῆλθε τελειότητος βαθμὸν, ὥστε πολλοὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τὸν Δημοσθένην καὶ Νικίαν ἀτυχησάντων Ἀθηναίων ἀπῆλλάγησαν τῆς δουλείας καὶ τῶν λατομειῶν, ἀπαγγέλλοντες πρὸ τῶν Συρακουσίων τεμάχια τραγωδιῶν.

Ἡ ἀπὸ τῆς θεατρικῆς σκηνῆς διαμορφωθείσα κυρίως Ἀττικὴ χάρις καὶ εὐγλωττία διεβόηθη πανταχοῦ, καὶ φιλομαθεῖς παντὸς ἔθνους ἔσπευδον πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὴν φαεινὴν ταύτην ἐστίαν τῆς διανοίας καὶ τῶν ὠραίων τεχνῶν, ἵνα ποτισθῶσι διαυγῆ νάματα τοῦ καλοῦ καὶ τῆς σοφίας.

Οἱ ἐν Μακεδονίᾳ βασιλεῖς προσεκάλουν τὸν Εὐριπίδην εἰς τὴν ἑαυτῶν αὐλὴν μετὰ

μεγάλων τιμῶν. Οἱ Πτολεμαῖοι ἰκέτευον τὸν εὐχαρὶν Μένανδρον νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον. Αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι παρεμβύθουν τὸν ὑπὸ τῆς ἡττης τεθλιμμένον Αἰσχύλον, ὅστις ἀποδημῶν εἰς Ἰταλίαν ἐξήγειρεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν λαῶν. Οἱ βασιλεῖς τέλος τῆς Συρίας διέδιδον διὰ δραματικῶν θιάσων τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἰνδικῆς. Πλὴν τί λέγω! Μὴ αὐτοὶ οἱ βάρβαροι δυνάσται τῶν Πάρθων καὶ τῆς Ἀρμενίας δὲν εἰσήγαγον ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτῶν τὰ θεάματα τῶν Ἑλληνικῶν τραγωδιῶν; Οἱ κοσμοκράτορες Ρωμαῖοι, ἅμα τῇ θῆα τῶν Ἑλληνικῶν παραστάσεων ἀηδισθέντες βαθμηδὸν ἐκ τῆς φρικώδους ἀνθρωποθυσίας τῶν ἵπποδρομιῶν, ἐγένοντο τυφλοὶ τῶν Ἑλλήνων θαυμασται καὶ μιμηταί. Ὁ Ὀράτιος συνεβούλευε τοῖς νέοις νὰ μελετῶσι τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ἐκῆρξεν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἑλληνικὸν ἐξημέρωσε τὸ ἄγριον Λάτιον. Καὶ δὲν σφάλεται πολὺ ὁ πιστεύων, ὅτι οἱ Ἕλληνας διὰ τοῦ θεάτρου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκτήσαντο ἐν Ρώμῃ τὴν πασίγνωστον αὐτῶν ὑπεροχὴν, ἐπιβληθέντες εἰς τοὺς ἀγερῶχους νικητὰς τῶν διὰ τοῦ χρυσοῦ χαλινοῦ τῆς διανοίας, ἐξηλλήνισαν δὲ ἡρέμα καὶ αὐτὴν τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν! Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοὺς Ρωμαίους δὲν ἐπαύσαντο ἐπιφαινόμενοι μιμηταὶ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Μένανδρου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ἄφ' οὗ τὰ σκότῃ τοῦ Μεσαιῶνος ἤρξαντο διαλυόμενα κατὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ τὰ γράμματα ἀναγεννώμενα, τὸ θέατρον ἀνέστη πάλιν ἐπὶ τῶν βάσεων τῶν διαγεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐν Ἰταλίᾳ παρήγαγε καρποὺς ἀγαθοῦς, ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἐλαπρύνθη καὶ ἐκλείσθη διὰ τῶν ἀθανάτων ἔργων τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Μολιέρου.

Ἄλλ' ὅμως καὶ τὸ θέατρον ἠναγκάσθη εἰς ἀνάγκης νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἦθη

τῶν λαῶν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Ὁ Ἀγγλος Σαίξπηρ, ἐμπεφορημένος ἀληθῶς ὑπὸ δαιμονίου μεγαλοφυΐας, ὑπερπηθῆσας τοὺς Ἀριστοτελικούς φραγμοὺς τῆς τραγωδίας ἴδρυσεν νέαν δραματικὴν σχολὴν, τὴν ρομαντικὴν καλουμένην, ἥς τὰς παραδόσεις ἠκολούθησαν ποιηταὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἕως οὗ ἢ σχολὴ αὕτη ἐκφυλισθεῖσα κατέπεσε, διότι ἀδέξιοι καὶ ἀφυσεῖς Γάλλοι μυθογράφοι, παρασυρόμενοι ὑπὸ διεφθαρμένης καὶ ὑλόφρονος καλαισθησίας, εἰσπήδησαν εἰς τοὺς λειμῶνας τῆς δραματικῆς φιλολογίας καὶ διέφθειραν αὐτοὺς ἐπὶ μεγίστη ζημίᾳ τῶν ἠθῶν, τῆς ἠθικῆς, τῆς ποιήσεως, τῆς ἐν γένει δραματικῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν ὠραίων τεχνῶν. Καὶ ὅμως τὸ θέατρον σήμερον, ὑποθαλπόμενον καὶ ἀγαπώμενον ἀπανταχοῦ τῆς ὑψηλοῦ, ἀνεδείχθη παρὰ πάσῃ κοινωνίᾳ ἢ μᾶλλον εὐάρεστος τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων, ἢ δὲ ὑπαρξίς αὐτοῦ ἐν πάσῃ χῶρᾳ δεικνύει τὸν βαθμὸν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἦναγκάσθη, ἀξιώσιμοι Κυρίαὶ καὶ Κύριοι, νὰ διηγηθῶ συντόμως τὴν ἱστορίαν τῆς θεατρικῆς σκηνῆς, ὅπως ὑποδείξω ἀπλῶς τὴν καταγωγὴν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν διάδοσιν αὐτῆς, καταστήσω δὲ τοῖς πᾶσι καταληπτὴν τὴν μεγάλην ἀξίαν, τὴν ὁποῖαν τὰ ἔθνη εἰς αὐτὴν ἀποδίδουσιν. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς, δι' ὃν ἐκάλεσα ὑμᾶς, ἀποβλέπει ὅχι εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ θεάτρου ἐπὶ τῶν κοινωνιῶν. Ἴδου ὅ,τι κυρίως διανοοῦμαι νὰ πραγματευθῶ.

Τὸ θέατρον ὁποῖαν παρέχει εἰς τὰς κοινωνίας ὠφέλειαν; Εἶναι μέσον μόνον τέρψεως ἀνακουφίζον τὸν ἄνθρωπον ἀπλῶς ἀπὸ τῶν ταλαιπωριῶν τοῦ βίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἢ ἀποβλέπει καὶ εἰς ὑψηλότερον σκοπὸν;

Ὑπηρετεῖ τὰ ἦθη καὶ τὴν ἀρετὴν, ἢ τὰ ἦθη ἐκφαυλίζον ἀποβαίνει βορβορώδης πηγὴ διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρειώσεως; ἀναπτύσσει τὴν φιλολογίαν, τὴν διάνοιαν

καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἢ ἐξωθεῖ τὰ ἔθνη εἰς τὴν παρακμὴν καὶ τὸν ὕλισμὸν, τὴν σάρακα τοῦτον τοῦ πνεύματος καὶ τῶν εὐγενῶν ὁρμῶν τῆς καρδίας; Προάγει τὰς ὠραίας τέχνας; δύναται ἐπὶ τέλους ἢ ὑπαρξίς καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτοῦ ν' ἀναχθῆ εἰς τὸ ὕψος μεγάλου ἐθνικοῦ ζητήματος, ἀξίου νὰ ἐπισύρῃ εἰς ἑαυτὸ τὴν προσοχὴν τῶν λαῶν καὶ τὴν ἐνδεδλεχῆ μέριμναν τῶν κυβερνήσεων;

Ἀποφεύγουσα νὰ ἐπικαλεσθῶ εἰς ἐπικουρίαν τοὺς ἀπείρους τῆς θεατρικῆς σκηνῆς συνηγόρους, ὅπως ὑποδείξω ἡλικίαν ὠφέλειαν ἐκ τῶν δραματικῶν θεαμάτων προσπορίζονται αἱ κοινωνίαι, ἀναφέρω μόνον τὸν μέγιστον πολιτικὸν τῆς ἀρχαιότητος, τὸν Περικλέα. Ὁ μέγας ἀνὴρ, οὗ τὸ ὄνομα χαρακτηρίζει τὴν λαμπροτέραν ἐποχὴν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὁ διαπρέψας ἐν τοῖς σταδίοις τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ πολέμου, ὁ δεσπόσας διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῆς διανοίας ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη λαοῦ ἀσταθοῦς καὶ φιλοδόξου, βιοῦντος ὑπὸ τὴν μᾶλλον ἀχαλίνωτον δημοκρατίαν, ὁ ἀπὸ τῆς Πυκλῆς ἀστράπτων καὶ βροντῶν δίκην Διὸς Ὀλυμπίου, λέγειν δὲ καὶ πράττειν δυνατώτατος κατὰ τὸν ἱστορικὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁ φίλος τῶν φιλοσόφων καὶ ἐλευθερίως προστάτης τῶν καλλιτεχνῶν, δι' ὧν ἀνήγειρε τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων, ὑπῆρξεν ὁ θερμότερος θιασώτης τῶν δραματικῶν παραστάσεων. Αὐτὸς μετέφερε τῶν συμμάχων τὸ ταμεῖον ἀπὸ τῆς Δήλου εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀκρόπολιν, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ χρήματα κατηνάλωσεν εἰς ὠρξισμὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰς διανοητικὴν μόρφωσιν τῶν Ἀθηναίων. Ἐδαπάνησεν ἀφθόνως εἰς ἀνεγερσιν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν! Τὰ χρήματα τῶν συμμάχων πόλεων ἐκ πολεμικῶν θεωρικῶν καταστάσεως, παρείχον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰ μέσα νὰ φοιτᾷσι τακτικῶς εἰς τὸ θέατρον! Οὕτω πράττων τί ἐπεδίωκεν ὁ Περικλῆς; Ἦτότευσεν ἄρα τὸν κοινὸν θησαυρὸν, ὅπως ἀποστερήσῃ

τοὺς Ἀθηναίους τῶν μέσων τῆς ἀμύνης καὶ τῆς δόξης ἐν ὄρα πολέμου; ὠδήγει αὐτοὺς εἰς τὸ θέατρον, ὅπως ἐκθηλύνῃ τοὺς συμπολίτας τοῦ καὶ ταπεινώσῃ τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης φρόνημά των, τοιοῦτοτρόπως δὲ διαφθείρων καὶ ἀποχαυνῶν αὐτοὺς διὰ τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς διασπαράξεων, παγιώσῃ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ὑπεροχὴν; Ὑπῆρξαν ἀληθῶς ἄνθρωποι διὰ τοιούτων ἐλεεινῶν σκέψεων συκοφαντήσαντες τὰς εὐγενεῖς προθέσεις τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τῶν Ἀθηναίων! ἀλλ' οἱ κατανοοῦντες τὸν μέγαν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον διὰ τῶν θεωρικῶν ἐπεδίωξεν ὁ Περικλῆς, θαυμάζουσι τὴν ἔκτακτον αὐτοῦ μεγαλοφυΐαν. Αὐτὸς διενόηθη νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας ἱερὰν ἐστὶν τῶν τεχνῶν καὶ τῆς σοφίας, βασιλίδα τῶν συμμάχων πόλεων, ὑπερέχουσαν κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἔργων καὶ τὴν ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν, ν' ἀναδείξῃ δὲ τοὺς Ἀθηναίους πρότυπον τελείου λαοῦ, λαὸν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν, λαὸν σοφὸν καὶ καλλιτέχνην, ἔχοντα εἰς μέγιστον βαθμὴν ἀνεπτυγμένον τὸ αἶσθημα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ. Τοῦτο δὲ, ἐν ὄσῳ ἔζη, ὅπως δῆποτε κατορθώσας, εἶπε μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας καὶ οἰονεὶ προφητεύων πρὸς τοὺς συνηγμένους Ἀθηναίους: « Φιλοκαλοῦμεν γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας, πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα. » « Μετὰ μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐκ ἀμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν παρασχόμενοι τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασθησόμεθα, καὶ οὐδὲν προσδεόμενοι οὔτε Ὀμήρου ἐπαινέτου, οὔτε ὅστις ἂν ἔπεισι μὲν τὸ αὐτίκα τέρεψι, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἢ ὑπόνοια βλάψι. » Τοιαύτας συλλαβῶν καὶ προσπαθήσας νὰ πραγματοποιήσῃ ἰδέας μεγαλοφυῶς ὁ Περικλῆς, ἐθεώρησεν εὐλόγως τὸ θέατρον ὡς τὸ ἄριστον σχολεῖον, ἐν ᾧ ἠδύνατο ν' ἀναπτυχθῆ ἡ διάνοια, νὰ καλλιεργηθῆ ἡ ἠθικὴ καὶ νὰ μορφωθῆ ἡ καλαισθησία τῶν Ἀθηναίων.

ἢ πᾶσαν ἰδέαν ἢ ἀλήθειαν οἱ λαοὶ ἀντιλαμβάνονται καὶ συναισθάνονται ζωηρῶς διὰ τῆς φαντασίας καὶ τῶν αἰσθησεων. Ἄλλως αἱ ἀλήθειαι καὶ αἱ ἰδέαι, ἀναγιγνωσκόμεναι ἐν τοῖς βιβλίοις ἢ ἐκτιθέμεναι δι' ἀχρωματίστου καὶ ξηρᾶς διδασκαλίας, ἀποκρυσταλλοῦνται, οὕτως εἶπεν, ἢ ἐμποιοῦσι πληξίν καὶ ἀνίαν καὶ οὐδαμῶς ἢ ἐπ' ἐλάχιστον ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἀλήθειαι προξενοῦσι βραδείαν καὶ ἀνεξάλειπτον ἐντύπωσιν πρὸ πάντων διδασκόμεναι ἀπὸ σκηνῆς, « Οἱ λόγοι, λέγει ἡ Στάελ, λέγουσιν ὀλιγώτερα τῆς δραματικῆς ἀπαγγελίας, καὶ ἡ δραματικὴ ἀπαγγελία ὀλιγώτερα τῶν σχημάτων καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου, τὸ δὲ ἀνερμήνευτον δύναται νὰ καταστήσῃ εἰς ἡμᾶς καταληπτόν μόνον ἔξοχος ὑποκριτής. » Ἡ σκηνὴ συνδυάζουσα τὸ τερπνὸν μὲ τὸ ὠφέλιμον, συνταράσσει εὐαρέστως τὰ πάθη καὶ γοητεύει τὴν φαντασίαν, οὕτω δὲ καθιστᾷ τὴν ψυχὴν τῶν θεατῶν ἐπιδεκτικὴν διαρκῶς ἐντυπώσεων, τὸν δὲ νοῦν αὐτῶν ἀσφαλῶς ταμεῖον τῶν θησαυρῶν τῆς ἀληθείας. Ἐκείθεν ὡς ἀπὸ ζωογόνου πηγῆς ἀρδεύονται ἐπωφελῶς τὰ νάματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων αἱ κοινωνίαι, ἐκείθεν μεταδίδεται θερμότερον τὸ πῦρ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ζωηρότερα ἡ ἀγάπη τῶν γενναίων πράξεων, δι' ὧν ἀναδεικνύονται οἱ ἥρωες, ἐκείθεν ἀναπτύσσονται εὐγενέστερα τὰ αἰσθήματα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς στοργῆς, καθαιρεται δὲ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ βορβόρου τῶν κακιῶν διὰ τῆς ἐκτραγωδήσεως φρικαλέων πράξεων, ἐν αἷς ἡ πάσχουσα ἀρετὴ διεγείρει εἰς τὰς ψυχὰς τὸ μῖσος κατὰ τοῦ ἐγκλήματος καὶ τοῦ ἐγκληματιοῦ, ἐκείθεν περιπλέον σπουδάζομεν τοὺς ποικίλους χαρακτήρας, μανθάνομεν πάντα τὰ πάθη καὶ αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, πάσας τὰς περιπετείας, εἰς αἷς ὑπόκειται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀρυόμεθα σοφώτατα διδάγματα ὡς πολύτιμον ἐφόδιον τοῦ βίου μας: ἀλλὰ μὴ ἐκ τῆς σκηνῆς δὲν ἐνισχύεται

ἢ πίστις καὶ ἡ εὐσέβεια; μὴ ἐξ αὐτῆς δὲν διασπείρονται καὶ καρποφοροῦσι περισσότερο καὶ ἀφρονώτερον αἱ ἰδέαι, δι' ὧν εὐημεροῦσι καὶ μεγαλύνονται αἱ πολιτεῖαι; Ἄν δὲ τοσούτῳ ὑψηλὸν σκοπὸν ἐκπληροῖ ἢ ἀπὸ σκηνῆς διδασκόμενη τραγωδία, ἐξαγνίζουσα δι' ἐλέου καὶ φόβου τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ἢ κωμῶδιᾳ ἀποκαθαίρει τὰ ἥθη τῶν κοινωνιῶν, προσβάλλουσα τὸ ἐν αὐτοῖς παράλογον, τὸ ἔτοπον, τὸ ἐπιβλαβές, τὸ βάναισον καὶ τὸ χυδαῖον διὰ τῶν ἰσχυρῶν βελῶν τοῦ γελοίου μυκτηρίζει τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐλαττώματα, ὅπως ὀδηγήσῃ αὐτὸν πρὸς τὴν τελειότητα; στιγματίζει τὰ ἐγκλήματα τῶν πολιτευομένων καὶ τῶν ἡγεμόνων, ἐπιτελοῦσα ἀποτελεσματικώτερον τὸ ἔργον τῆς δημοσιογραφίας; δάκνει τὰς κοινωνικὰς κακίας διὰ τῶν ὀδόντων τῆς εἰρωνείας καὶ τοῦ σαρκασμοῦ, καὶ ἀναγκάζει αὐτάς νὰ κρύπτονται πρὸ αὐτῆς ὡς οἱ ὄφεις ἐν ὄρα χειμῶνος, ἐγκαταλείπουσαι ἐλεύθερον τὸ στάδιον τοῦ βίου εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀξίαν. Πλὴν δὲ τούτων, μεταδίδει εἰς τὰ ἥθη τῶν τρώπων τὴν χάριν καὶ τῆς εὐφυΐας, ἧτις εἶναι τὸ κυριώτερον δεῖγμα τοῦ ὀρίμου καὶ ἀκμαζόντος πολιτισμοῦ.

Πρὸς κίρῳσιν τῶν λόγων ὀλίγα μοι ἀρκούσι παραδείγματα. Ὁ ἡδὺς Σοφοκλῆς τίθησιν ὑπεράνω παντὸς ἱεροῦ καὶ ὀσίου τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην ἐπιφωσῶν « Καὶ μείζον ὅστις τῆς αὐτοῦ πατρὸς φίλον νομίζει τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω. » Ὁ σοφὸς Εὐριπίδης ὑποδεικνύει ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Μηδείας τὰ φρικαλέα ἀποτελέσματα τοῦ ἐξαπατηθέντος ἔρωτος, καὶ διδάσκει ἀποφθεγματικῶς πάντα τὰ ἀξιώματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς πολιτικῆς, τὰς ἀληθείας τῶν ἐπιστημῶν, τῶν ὠραίων τεχνῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ χαρίεις καὶ δηκτικὸς Ἀριστοφάνης κεραυνοβολεῖ τοὺς σοφιστὰς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωκράτους, οἵτινες δι' ἀγόνου καὶ ἐπιζημίου σοφιστίας διασπείρουσι τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐξασθενίζουσι τὴν πρὸς τὸ καθε-

στὴν ἀγάπην τῶν πολιτῶν. Ὁ Ἴταλὸς Ἀλφιέρης ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Ὁρέστου δὲν παρέχει ἀρίστην εἰκόνα τῆς ἀδελφικῆς στοργῆς καὶ τῆς φιλίας; Ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Σαοὺλ δὲν ἀναδεικνύει ἀξίαν θαυμασμοῦ τὴν χρηστότητα καὶ μεγαλοφροσύνην τοῦ Δαβὶδ, καὶ δὲν σκηνογραφεῖ τοὺς κινδύνους, οὓς ἐπισύρει κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἢ προσέγγις ζηλοτύπων ἰσχυρῶν καὶ ἢ φιλοδοξία; Οὕτω πράττουσι καὶ οἱ Γάλλοι ποιηταὶ τῆς κλασικῆς τραγωδίας. Ὁ Κορνήλιος ἐμπνέει τὰς παραδύσεις τῆς ἵπποτικῆς τιμῆς ὁ γλαφυρὸς Ρακίνας καταγγέλλει ἐν τῇ Φαίδρα τὸ ἐλεεινὸν τέλος τοῦ ἀνοσίου ἔρωτος, ἐμψυχώνει τοὺς πιστοὺς καὶ ὑμνεῖ τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἀφοσίωσιν διὰ τῆς Ἑσθῆρ καὶ τῆς Ἀθαλίας. Ὁ δὲ Βολταίρος ἐκτραγωδεῖ τὰ θλιβερά ἀποτελέσματα τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ διὰ τῆς Ζαΐρας καὶ τοῦ Φανατισμοῦ, καὶ εὐαγγελίζει διὰ τοῦ Βρούτου εἰς τὸ Γαλλικὸν ἔθνος βέλτιον εἶδος πολιτείας. Ὁ δὲ μέγας Σαίξπηρ ἀνεπίσει καταπληκτικῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ θεατοῦ πάσας τὰς ἀπόψεις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ κακιῶν, χορηγῶν ἡμῖν τοιοῦτοτρόπως τὴν διανοητικὴν πύξιν, ἥτις μᾶς σώζει ἀπὸ τῶν καταιγίδων τῆς τύχης καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ναυαγίου. Δὲν λέγω, κυρίαί μου καὶ κύριοί μου, ὅτι τὸ θέατρον εἶναι ἄμβων τις, ἀφ' οὗ κηρύσσεται κυρίως ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ καὶ τὰ δόγματα τῆς πίστεως, ἢ ἔδρα κατηγετική, ἀφ' ἧς διδάσκονται αἱ ἀλήθειαι τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἄπαγε! Αἱ μουσαὶ δὲν εἶναι σχολαστικοὶ ἀρετολόγοι ἄλλα διδάσκοντες καὶ ἄλλα πράττοντες! Θηρεύουσι πρὸ πάντων τὸ καλὸν ὑπὸ πᾶσαν μορφήν, ὅπως τέρπουσι τὸ ἐπὶ τῆς γῆς δεινοπαθοῦν ἀνθρώπινον γένος διὰ τῆς τέχνης τοῦ ὠραίου, τῶν γοητευτικῶν ὀνειρῶν τῆς φαντασίας καὶ τῶν εὐγενῶν ἡδονῶν τῆς ποιήσεως. Δὲν ἐπιτρέπεται ἄρα γε ἡμῖν τοῖς ἐν ὁδῷ καὶ μόχθῳ ταλαιπωρουμένοις ἢ ἀπὸ τοῦ καλοῦ ἡδονή; Τὰς θεμιτὰς καὶ εὐγενεῖς ἡδονὰς τὸ θεῖον ἔ-

πλασε βεβαίως διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἀνακουφίζωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἡδονῶν τῆς ἐργασίας καὶ χορηγῶσιν αὐτοῖς βάλσαμον παρηγορίας πρὸς θεραπείαν τῶν θλίψεων! Ἄλλ' ὅμως ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ συνδέεται στενῶς μὲ τὰς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, ἀπὸ τοῦ συνδέσμου δὲ τούτου ἐπωφελοῦμενοι οἱ μεγάλοι ποιηταὶ τέρπουσι καὶ διδάσκουσι συγχρόνως, καθόσον ἐπιτρέπει αὐτοῖς ἡ τέχνη τοῦ ὠραίου.

Ἄλλὰ καὶ μόνον τὴν ἐκ τοῦ θεάματος τέρψιν ἐπιδιώκον τὸ θέατρον μικρὰν παρέχει εἰς τὰς κοινωνίας ὠφέλειαν; Ἐν τῇ θεατρικῇ σκηνῇ εὖρον πᾶσαι αἱ ὠραῖαι τέχναι ἐνδοξότατον καταφύγιον, καὶ ἐκ τῆς θεατρικῆς σκηνῆς ἐκμυζῶσι τὸ ζωηφόρον γάλα τῆς προόδου καὶ τῆς τελειότητος. Ἐκεῖ ἡ Τερψιχόρη ἀσκεῖ χαρμῶν τὴν σωματικὴν τῆς εὐκαμψίας, ἐκεῖ ἡ Καλλιόπη ψάλλει τὰ τρόπαια τῶν ἡρώων καὶ τὴν παντοδυναμίαν τῶν Θεῶν, ἐκεῖ ἡ Μελπομένη θρηνολογοῦσα μετὰ πάθους τὰς συμφορὰς τῶν θνητῶν ἀναβιβάζει τὴν ἀρετὴν μέχρι τοῦ θρόνου τῆς ἀθανασίας, ἐκεῖ ἡ Θάλεια τροχίζει εὐθυμῶς τὰ βέλη τῆς εὐφύας, ὅπως διώξῃ τὸ σκαῖον καὶ εἰδεχθῆς τέρας τῆς κακίας. Ἡ μουσικὴ, ἐν τῇ σκηνῇ προαχθεῖσα εἰς μέγαν τελειότητος βαθμὸν, ἐνέγραψεν εἰς τὰς δέλτους τῆς ἀθανασίας τὰ ὀνόματα τοῦ Βετόβεν καὶ τοῦ Μόζαρτ, τοῦ Ροσσίνι καὶ τοῦ Δονιζέτι. Ἐκ τῆς σκηνῆς ὡσαύτως οἱ ζωγράφοι συλλαμβάνουσι τὰς ἀρίστας τῶν εἰκόνων, ἢ δὲ ἐκφρασίς καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ὑποκριτοῦ ἐμπνέουσι τὰς ἐκπληκτικώτερας ἰδέας εἰς τοὺς καλλιτέχνους τῆς γλυπτικῆς. Προσέτι ἀπὸ τῆς θεατρικῆς σκηνῆς ἀποκτῶσιν αἱ κοινωναὶ τὴν κοσμιότητα καὶ χάριν τῶν τρόπων, ἀναπτύσσουσι δὲ ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν τὴν λεπτὴν καὶ ἡσκημένην καλαισθησίαν, διὰ τῆς ὁποίας αἰσθάνονται τὸν ἀληθῆ τύπον τοῦ ὠραίου καὶ τῆς ἐντελείας. Εἶναι λοιπὸν μικρὰ διὰ τὰ ἔθνη ἢ ἐκ τῆς προαγωγῆς τῶν ὠραίων τεχνῶν ὠφέλεια, ἢ χορηγεῖ τὸ θέατρον, καὶ ἥτις ὁδηγεῖ αὐτὰ εἰς τὸ ἀνώτατον

σημεῖον τοῦ πολιτισμοῦ; Δὲν εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ μέγας Περικλῆς ἀφθόνως δαπανῶν διὰ τὸ θέατρον; Τί ἄλλο περισσότερον, πλὴν τῶν ὠραίων τεχνῶν, διατηρεῖ μέχρι τῆς σήμερον ἀπαραμείωτον τὸ κλέος τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀνέδειξε δὲ τὰς Ἀθήνας πνευματικὴν Μητρόπολιν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, Ἱερουσαλὴμ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς σοφίας, Ἱερὰν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ;

Ἄλλὰ δὲν ἐτελείωσεν ἀκομῆ ἡ ἀπαριθμησις τῶν ἀπὸ τοῦ θεάτρου ἀγαθῶν. Πλὴν τῶν ὠφελειῶν τὰς ὁποίας μέχρι τοῦδε συνοπτικῶς ἐξεθέμην, ἡ σκηνὴ προσφέρει μεγάλην τινα καὶ ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν εἰς τὰ ἔθνη, ὑπηρεσίαν χορηγοῦσαν αὐτοῖς μνήμην καὶ δόξαν ἀθάνατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Διὰ τῆς σκηνῆς τελειοῦται ἡ γλῶσσα καὶ προάγεται μέγας ἡ ἐθνικὴ φιλολογία, ἧς ἄνευ τὰ ἔθνη, πολιτικῶς ἀποθνήσκοντα, ἀπόλλυνται ἐν τῇ λήθῃ καὶ τῷ σκότει τῶν αἰώνων. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀριθμητικῶς ἀσθενῆς, περισώζεται διὰ τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ ποιητῶν καὶ συγγραφέων! Τί ὅμως ἐγένοντο τὰ μεγάλα ἔθνη τῆς Ἀσίας; Ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Νινευῆ! διελύθησαν ὡσεὶ καπνὸς καὶ σποδός!!! Καὶ τί μέλλει ἡμῖν πλέον διὰ τοὺς ἀνθρωπίνους ἐκείνους σωροὺς, οἵτινες παρασυρθέντες ἀπὸ τὸ ρεῦμα τοῦ χρόνου ἐχάθησαν εἰς τὰ ἐρέβη τοῦ παρελθόντος, οὐδὲν τῇ ἀνθρωπότητι καταλιπόντες ἀγαθόν, ἐκτὸς καταστροφῶν καὶ ἐρημώσεων; Ἐθνη μὴ προσθέντα τὸν ἑαυτῶν ὄβολον εἰς τὸν διανοητικὸν τῆς ἀνθρωπύτητος θησαυρὸν, ἔθνη μὴ ἀφέντα μετὰ θάνατον φιλολογίαν ὑπῆρξαν ἄξια δειδῶν καὶ ἀνάξια πολιτικοῦ βίου! Ἡ σκηνὴ μορφοῦσα τὴν προφάνειαν καὶ τὴν ἀπαγγελίαν, δίδει εἰς τὴν γλῶσσαν ἀρμονίαν καὶ κανονικότητα, κάλλος καὶ δύναμιν, ἄνευ δὲ ἀπαγγελίας ἀποβαίνει ἀδύνατος σχεδὸν ἢ τελείωσις τοῦ ὕφους διὰ συμμετρῶν περιόδων καὶ ποικίλης συντάξεως. Ὁ διάλογος ἀποκτᾷ

λεπτότητα, ποικιλίαν καὶ εὐκαμψίαν θέλουσαν τὴν ἀκοήν ἢ διήγησις ἐθίζεται εἰς τὴν γοργότητα καὶ τὴν εὐάρεστον χρῆσιν τῶν μεταφορῶν καὶ τῶν εἰκόνων, δι' ὧν φεύγεται ἡ πληξίς καὶ ὁ ὕπνος τοῦ ἀκροατοῦ. Τὰ φιλοσοφικὰ ζητήματα εὐρίσκουσι φράσεις καταλλήλους πρὸς ἀκριβῆ διερμηνεύσιν τῶν ὑψηλῶν ἐνοιῶν ἢ δὲ ῥητορικῆ, δι' ἧς δημαγωγοῦνται τὰ πλήθη καὶ ὑψοῦνται οἱ πολιτευόμενοι, ἀπὸ τῆς σκηνῆς, μάλιστα ἀπὸ τῆς σκηνῆς δαυεῖται τὰ σχήματα καὶ τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν! Ὁ Κικέρων ἀπεκάλεσε τὴν ῥητορικὴν ἀπλήν ὑπόκρισιν, ὁ δὲ τραυλὸς καὶ ἰσχνόφωνος Δημοσθένης, ἀποτυγχάνων ἐπὶ τῆς Πνυκὸς καὶ συριτόμενος, ἔμαθε νὰ χύνη ποταμούς ῥητορικῆς εὐγλωττίας, νὰ καταπολεμῇ διὰ τοῦ λόγου τὸν Φίλιππον καὶ νὰ ἀποδιώκῃ τὸν Αἰσχίνην, διδασχθεὶς ὑπὸ Σατύρου τοῦ ὑποκριτοῦ!

Δὲν μὲ λανθάνει βεβαίως, εὐγενεῖς ἀκροαταί μου, ὅτι καὶ τὸ θέατρον τὸ τόσων ἀγαθῶν παραγωγὸν τοῖς ἀνθρώποις ἔχει, ὡς πάντα τὰ ἀνθρώπινα, συκοφάντας καὶ ἀσπόνδους πολεμίους. Μέγα πνεῦμα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, φιλόσοφος βαθύς συνταράξας διὰ τῆς φοβερᾶς γραφίδος του τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ θεμέλια μεγάλου ἔθνους, συναθροίζων καὶ κατατάσσων τὰ ἐπιχειρήματα τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ ἐν εἰδει μαθηματικῶν ἀποδείξεων, ἀλλὰ καὶ διαδόχτος ἐπὶ μισανθρωπίᾳ καὶ ἰδιοτροπίᾳ συλλογισμῶν, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἐθεώρησε τὸ θέατρον ὄργανον μόνον διασκεδάσεως, ἀποτρέπον τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἠθικῶν ἀπολαύσεων τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, κατήγγειλεν αὐτὸ ὡς ὀλεθρίαν πηγὴν κοινωνικῆς διαφθορᾶς καὶ πολιτικῆς ἐξαχρειώσεως, ὡς ἠθικὸν μίσημα ἀναπτυσσόμενον ὑπὸ τῶν θεαμάτων καὶ τῆς φαυλότητος τῶν κωμῶδων!

Ἄλλὰ μὴ αὐτὸς οὗτος δὲν ἠξίωσεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν οὐχὶ κοινωνικοὶ ἀπὸ φύσεως ἀλλ' ἀπὸ συμβολαίου; μὴ αὐτὸς οὐ-

τος δὲν εὖρε τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον, τὴν ἰσότητά τελευτήσαν ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας; Μὴ αὐτὴς οὗτος, τέλος πάντων, δὲν ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐβλάψαν τὴν ἀνθρωπότητα, ὅπως μὴ ἐν τοῖς συλλογισμοῖς ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν τῶν ὄνων, ἥτοι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας; Καὶ τίς μωρὸς δύναται ν' ἀσπασθῇ πλέον σήμερον τοῦ Ρουσσώ τὰς ἀλλοκότους θεωρίας, αὐτὸ τὸ θαυμάσιον μνημεῖον τῆς ἀπατηλῆς σοφιστίας;

Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι διαφέρωμεν τῶν ζώων, ἐὰν τὸ ἐντελέστερον δημιουργήμα τῆς φύσεως ἔχη ψυχὴν ἐν ἑαυτῷ προωρισμένην διὰ τὴν ἀθανασία, ἐὰν τὸ πνεῦμα ἡμῶν εἴμεθα ἡμεῖς, τὸ δὲ σῶμα ἡμῶν εὐθραστον κέλυφος, ἀπλοῦν ὄστρακον τοῦ πνεύματος, προωρισμένον εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ εἰς φθοράν, τότε ἐρρέτωσαν ἀπὸ τῆς διανοίας ἡμῶν αἱ θεωρίαι οὗται τῆς ἀποκτηνώσεως! Ὁ ἄνθρωπος ἄς ἐπιζητῇ παντὶ σθένει μέσα πνευματικῆς τελειότητος, διότι ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἴσως τὸ ἀκατάληπτον μυστήριον τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ! Ἡδύνατο ἔμως νὰ μ' ἐρωτήσῃ τις τῶν ἐνταῦθα περισταμένων, διατί ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευσε καὶ κατέκρινε τὸ θέατρον, ὅπερ σὺ τοσοῦτον ἐξυμνεῖς; οὐδὲ καιρὸς μοι ὑπολείπεται, οὐδὲ θέλω ν' ἀνερευνήσω πάσας τὰς αἰτίας, αἵτινες ἐπεισαν τὴν πάλαι Ἐκκλησίαν νὰ κηρύξῃ ἀμειλικτον πόλεμον κατὰ πάσης ἡδονῆς, καθ' ἕλων σχεδὸν τῶν ὠραίων τεχνῶν. Λέγω μόνον ἀπλῶς, ὅτι εἶχε δίκαιον καταδικάζουσα τὸ θέατρον...

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεράσισε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς Ὀλυμπίους, ἠρημοῦντο δὲ οἱ μεγαλοπρεπεῖς τῶν ἐθνικῶν ναοὶ καὶ ἐθραύοντο τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν, ἀπετέλουν δὲ ἀντίθεσιν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἑλληνος καὶ τοῦ Χριστιανοῦ, ἡ νεαρὰ Ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο, δὲν ἔπρεπε ν' ἀνεχθῇ τὸ θέατρον, ὅπερ παρέσυρε τὰ πλήθη ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ἐμπνέον εἰς αὐτὰ τὸ σέβας πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν! Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἀπὸ τῆς

παρακμῆς τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων τὸ θέατρον, τὸ τέμενος αὐτὸ τῶν Μουσῶν, εἶχε καταστήσει εἰδεχθὲς κατὰ γόγιον ἀμαθείας καὶ ἀκολασίας, δυσώδους ὕλισμοῦ καὶ ἐσχάτης ἠθικῆς παραλυσίας. Καὶ αὐτὸ ὑπέστη τὸν νόμον τῆς παρακμῆς, παρακολουθήσαν τὴν πνευματικὴν ῥοπὴν τῆς τότε κοινωνίας, μετ' αὐτοῦ δὲ παρήκμασεν ἡ καλαισθησία τῶν λαῶν καὶ ἡ τέχνη τῆς δραματικῆς ὑποκρίσεως. Ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ δὲν ἐδιδάσκοντο πλέον τὰ ἔργα τῶν μεγάλων τραγικῶν, οὐδὲ αἱ κωμῳδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους! Φαῦλοι κωμῳδοὶ ἔπαιζον ἐν αὐτῇ τὰ διανοητικὰ ἐξαμβλώματα ποιητῶν φαυλοτάτων, καθίστων δὲ διὰ μορφασμῶν καὶ σχημάτων καὶ λόγων ἀναιδῶν ἐπαγωγὸν τὴν κακίαν, καὶ ἐνέπνεον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν θεατῶν τὴν κακοήθειαν. Ὡστε δι' ἀμροτέρους τοὺς λόγους εἶχε δίκαιον ἡ Ἐκκλησία ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ θέατρον. Ἄλλ' ἀπηγόρευσε ἄρα γε τὸ θέατρον τοῦ Σοφοκλέους, ἢ τὸ θέατρον τῶν φαύλων κωμῳδῶν ἢ Ἐκκλησία; Τότε διατί ἀπεκάλεσαν προφήτην τὸν Αἰσχύλον ἕνεκα τοῦ δεσμώτου Προμηθέως πολλοὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας; Διατ' ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος συνέγραψε τὴν τραγωδίαν τοῦ πάσχοντος Ἰησοῦ; Ἡδὲ ὅμως αἱ αἰτίαι τῆς ἀπαγορεύσεως δὲν ὑφίστανται πλέον, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας θάλλει καὶ εὐλογεῖ τὰ ἀγαθὰ, ἅτινα καρποῦνται ἀπὸ τῆς θεατρικῆς σκηνῆς αἱ κοινωνίαι!

Ἄλλ' ὅμως... ὄχι! Ἐχει δίκαιον ἡ Ἐκκλησία, ἔχει δίκαιον καὶ σήμερον ἀπαγορεύουσα εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ θέατρον! Καὶ μὴ ἐξέλειπον ἀπὸ τῆς ἱερέας αὐτοῦ σκηνῆς οἱ ἐπὶ Ρωμαίων φαῦλοι κωμῳδοὶ; Ἄπ' αὐτῆς ἔτι καὶ νῦν δὲν μεταδίδονται πνεῦμα ζωῆς εἰς τὰ πλήθη, ἀλλὰ μίσημα σεσηπότητος καὶ παρακμάζοντος πολιτισμοῦ. Μυθιστοριογράφοι πυρέσσοντες τὸν νοῦν, ἢ ὀλόφρονες, παρέχουσιν εἰς τὴν σκηνὴν διανοητικὰ ἀποβράσματα, περιβάλλοντα

μὲ ἐνδυμα ἐπαγωγὸν τὴν κακίαν, ὅπως ἐξάψωσι τὴν φαντασίαν καὶ τὰς ἀγενεῖς ὁρμὰς τῶν θεατῶν. Βακχικοὶ ὄντως θίασοι κατακλύζουσι τὸν κόσμον, καὶ αὐτὴν τὴν ταλαίπωρον Ἀνατολὴν, διαφθείροντες τὴν ἠθικὴν καὶ τὰ ἦθη, τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καλαισθησίαν. Μαινάδες κωμῳδοὶ ἐπιδεικνύουσιν ἀσυστόλως κάλλη γυμνά, χορεύουσιν ἀναιδῶς τὸν κόρδακα, αὐτὸ τὸ cancan ἢ ἄλλους χοροὺς, δι' ὧν ἐμπνέουσι τοῖς θεαταῖς ἀνήθικον φιληθναῖον, διδάσκουσιν εἰς τοὺς ἀκροατὰς τῶν παρωδίας ἄνευ ποιήσεως, ἄνευ ἠθικῆς, ἄνευ δραματικῆς τέχνης, τὴν ὠραίον Ἑλένην καὶ τὸν ἐν τῷ Ἄδῃ Ὀρφέα, τὴν Περιχόλ καὶ τὴν madame Ἀκρό! Οὕτω δὲ ὠθοῦσι τὰς κοινωνίας εἰς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν παρακμὴν, ἐξομοιοῦσι δὲ αὐτὰς πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς τοῦ Βακίνα ἐν τῇ Ἀθαλίᾳ.

« Rions, chantons, dit cette troupe impure »
« des fleurs en fleurs, des plaisirs en

plaisirs »

« promenons nos desires »

« sur l'avenir insensé qui se fit »

« qui sait qui nous serons demain? »

Τουτέστι: « Ἄς γελώμεν, ἄς ψάλλωμεν,

« λέγουσιν αὐτοὶ οἱ ἀσεβεῖς,

« ἀπὸ ἀνθέων εἰς ἄνθη καὶ ἀπὸ ἡδονῶν

« εἰς ἡδονὰς ἄς περιφέρωμεν τὰς ἐπιθυμίας

μας »

« Ἐπὶ τοῦ μέλλοντος μωρὸς ὅστις βασι-

ζεται! »

« Τίς ἠξεύρει ἂν θὰ ἦμεθα αὔριον; »

Ἐχει δίκαιον λοιπὸν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἔχει δίκαιον ἐκσφενδονίζουσα κατὰ ποιούτου θεάτρον τὸ ἀνάθεμα καὶ τὸν ἀφορισμὸν! Τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν φύονται ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης, καὶ τὸ θέατρον ὡς πάντα τὰ τοῦ κόσμου καθορᾶται ἐκ δύο ἀντιθέτων ἀπόψεων. Ἰπὸ τὸ ῥόδον ὑπάρχει ἡ ἄκανθα, καὶ ἐν τῇ γλῶσῃ τῶν λειμώνων κρύπτονται ἡ ἔχιδνα καὶ ὁ σκορπίος. Προσέχετε, παραγγέλλει ἡμῖν ἡ Ἐκκλησία, λάβετε τὸ ῥόδον μετὰ προσοχῆς πρὸς κόσμησιν καὶ ὁσμὴν εὐωδίας, διέρχεσθε τοὺς εὐανθεῖς λειμῶνας μὲ πόδας

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Β')

δι' ὑποδημάτων ἐξησφαλισμένους, ὅπως ἀποφύγητε τὸ κέντρον τῶν σκορπίων καὶ τὸ δῆγμα τῶν ὄφρων... Ἰπαγόμεθα ἄρα καὶ ἡμεῖς, ἐγὼ καὶ οἱ συνάδελφοί μου, εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τῆς Ἐκκλησίας; Κρύπτομεν ἄρα καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τὰ ἄνθη τῆς τέρψεως, τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πολιτικῆς παρακμῆς τὸ δηλητήριον;

Ταπεινοὶ ἄλλ' εὐσεβεῖς θεράποντες τῆς Μούσης Μελοπομένης, φεύγοντες ἐπιμελῶς τὰ δλέθρια προϊόντα γηραιοῦ καὶ παρακμάζοντος πολιτισμοῦ, ἀγωνιζόμεθα κατὰ τὸ δυνατόν ν' ἀνεγείρωμεν ἀπὸ τοῦ τάφου τὴν σκηνὴν τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἥτις θὰ μορφώσῃ βαθμηδὸν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν, ἐξάπτουσα συγχρῶνως τὴν φλόγα τοῦ πνεύματος καὶ καλλιεργοῦσα τὸν ἄγρον τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἀκράδαντον ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τὴν εὐγενῆ ἡμῶν ἀποστολήν, χωροῦμεν πρὸς τὰ πρόσω θαρραλέοι.

Θάλλετε λοιπὸν, φιλόμουσοι Σμυρναῖοι, θάλλετε γενναίως τὰ ζώπυρα τῆς ἐθνικῆς σκηνῆς, ὅπως μετὰ χρόνον δημιουργηθῇ δένδρον θαλερὸν καὶ ὑψικόμον, παρέχον εὐχόμεους καρποὺς καὶ παχεῖαν σκιά. Ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου Περικλέους, ἐμπνέοντες εἰς τὰ τένα ὕμων ἦθη χρηστὰ καὶ ἀκίβδηλον φρόνημα, ἀποστέλλετε αὐτὰ εἰς τὸ ἡμέτερον θέατρον, ἵνα ποτισθῶσι νάματα πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἠθικῆς τελειώσεως. Μὴ λησμονήτε δ' ἐπὶ τέλους ὅτι ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν ὑπηρετοῦμεν τὸν προορισμὸν τῆς ἡμετέρας φυλῆς, ὅτι εἴμεθα ἀπόστολοι τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ τὴν ἀδελφότητα τῶν τῆς Ἀνατολῆς λαῶν ἐπιδικῶντος Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ Υ-
ΔΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑ-
ΡΑΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗ ΜΑΓΝΗΣΙΑ
ΧΩΡΙΩΝ. (*)

(συνέχεια).

Τὰ μεγαλειότερα χωρία, περί ὧν θεωρῶ ἐπάναγκες νὰ ἐκθέσω, ὀλίγα εἰσὶ, τὸ *Χορδοκλοβί*, τὸ *Γκλαβούρκλοβι*, ἡ *Γσοπανισία*, τὸ *Χατζιλέρι*, τὸ *Κόλδερε*, τὸ *Παππασλί*, τὸ *Καρατσιφλί*.

Καρατσιφλί. Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ δύο κυρίως χωρίων συγκείμενον ἔχει 90 χριστιανικὰς οἰκίας, οἱ κάτοικοι ὀμιλοῦσιν ὅλοι τὴν καθομιλουμένην Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν, γεωργοί, ὧν οἱ μὲν ἔχουσι κτήματά τινα, οἱ δὲ ἐνοικιάζουσι ἀγροὺς πρὸς καλλιέργειαν. Συντηροῦσι Σχολεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι 25 μαθηταί, περὶ τὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀρχὰς τῆς Γεωγραφίας, Κατηχήσεως, ἱερᾶς ἱστορίας καὶ ἀριθμητικῆς ἐκπαιδευόμενοι παρὰ τοῦ διδασκάλου Γεωργίου Κρηνοπούλου μὲ ἐτήσιον μισθὸν 2000 γροσ. λαμβάνοντες παρὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ταμείου, εἰς ἣν Ἐκκλησίαν χρησιμεύει καὶ ὡς ψάλτης.

Παππασλί. Σύγκειται ἐξ 140 χριστιανικῶν οἰκογενειῶν, ὅλων τὴν τε καθομιλουμένην Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν γινώσκουσάν· οἱ κάτοικοι γεωργοὶ σχεδὸν ὅλοι, ἔνιοι τεχνίται καὶ ποιμένες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐποροῦσι, τινὲς μάλιστα κέκτηνται οὐκ εὐκαταφρόνητον κτηματικὴν περιουσίαν· πρὸ πολλῶν χρόνων συντηρεῖται ἀλληλοδιδασκτικὸν Σχολεῖον καὶ διὰ τὰ δύο γένη. Πρὸ δεκαετίας

(*) Παραρᾶματα εἰς τὴν στατιστικὴν Μαγνησίας, ἔτος Β'. φυλλάδιον 106ῆριον.

Σελὶς 476 στίχος 35 ἀντὶ τῶν ἐδῶ συγγενῶν καὶ τῆς γυναικὸς του — τῶν ἐδῶ συγγενῶν τῆς γυναικὸς του.

Σελὶς 477 στίχος 4 ἀντὶ πρὸ τετραετίας πρὸ δεκαετίας.

διδάσκει δὲ νῦν διδάσκαλος Ροντήρης Λακεδαίμων, ἐν τῷ ἐν Τριπόλει τῆς Πελοποννήσου σπουδάζας γυμνασίῳ, μὲ ἐτήσιον μισθὸν ἐκ 2000 γρ., ἐκ τῆς Ἐκκλησίας λαμβάνων αὐτόν. Ἐν τῷ χωρίῳ αὐτῷ ἕνεκα τῆς πληθύος τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῆς ὕλικῆς τῶν κατοίκων καταστάσεως ἔπρεπε νὰ συστηθῆ καὶ ἐν μικρὸν Παρθεναγωγεῖον, ὅπερ ἐξήρτηται ἐκ τῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἐνεργειῶν.

Κόλδερε. Αἱ ἐν αὐτῷ χριστιανικαὶ οἰκογένειαι εἰσὶ περὶ τὰς 200, οἱ δὲ κάτοικοι ὑπὲρ τοὺς χιλίους ὅλους, τὴν καθομιλουμένην Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν ὀμιλοῦντας καὶ περὶ τὴν Γεωργίαν ἐνασχολουμένους πλὴν τινῶν τεχνιτῶν, μεταπρατῶν καὶ ποιμένων. Οἱ γεωργοὶ καλλιεργοῦσιν ἀγροὺς ὑπ' ἐνοίκιον. Ἀπὸ τοῦ 1870 συντηρεῖται ἀλληλοδιδασκτικὸν Σχολεῖον, ἐν ᾧ διδάσκει ὁ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροδιάκονος ἐκ Κύπρου μὲ μηνιαῖον μισθὸν 120 γρ. ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας· πλὴν τοῦ μισθοῦ τούτου πληρώνεται καὶ 4 γρόσια κατὰ μῆνα ἐξ ἐκάστου μαθητοῦ. Οἱ μαθηταί τὸν μὲν χειμῶνά εἰσὶ περὶ τοὺς 40, τὸ δὲ ἔαρ καὶ θέρος περὶ τοὺς 20. Καὶ ἐν τῷ χωρίῳ αὐτῷ ἀναγκαῖα ἢ σύστασις Παρθεναγωγείου.

Χατζιλέρι. Τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει 100 οἰκογενεῖας χριστιανικὰς καὶ 30 τουρκικὰς (ἐνῶ τὰ μνησθέντα εἰσὶν ἀμιγῆ τούρκων), οἱ κάτοικοι αὐτοῦ πλέον τῶν 500, τὴν τε Ἑλληνικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν ὀμιλοῦντες, εἰσὶ γεωργοί, ὧν ὑπάρχουσι τινες μὲ ἴδιαν κτηματικὴν περιουσίαν, συντηροῦσι πρὸ πολλοῦ χρόνου Σχολεῖον, εἰς ὃ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδίδασκεν ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδου μαθητῆς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, κατὰ δὲ τὸ τρέχον ἔτος ὁ ἐκ Λακωνίας καὶ μέχρι τῆς β' τάξεως τοῦ ἐν Καλάμαις Γυμνασίου σπουδάζας Ἥλιος Ἀντωνιάδης μὲ ἐτήσιον μισθὸν 2000 γρ. ἐκ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ταμείου. Οἱ μαθηταί εἰσὶ 35 τὸν χειμῶνα καὶ μέχρι 15 τὸ καλοκαίρι. Τὸ Σχολεῖον τοῦτο στερεῖται, πολλῶν ἀναγκαίων, καίτοι οἱ κά-

τοικοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐποροῦσιν.

Γσοπανισία. Τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει πλέον τῶν χιλίων κατοίκων, χριστιανῶν, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν λαλοῦντων δὲ γλώσσαν, γεωργῶν τῶν πλείστων, ὀλίγων τεχνιτῶν καὶ μεταπρατῶν τῶν γεωργῶν οἱ πλείστοι ἔχουσι ἴδια κτήματα. Ἡ ὕλικὴ ἐν γένει κατάστασις εἶναι ἀρκετὰ καλὴ. Συντηροῦσιν ἀλληλοδιδασκτικὸν Σχολεῖον, εἰς ὃ διδάσκει ὁ ἐκ Κρήτης Γεώργιος Βλασιάδης μὲ ἐτήσιον μισθὸν 3000 γρ. ἐκ τῆς Ἐκκλησίας· οἱ μαθηταί εἰσὶ περὶ τοὺς 50. Πρὸ ἔτους συνεστήθη τῇ προτροπῇ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ Παρθεναγωγεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι περὶ τὰ 40 κοράσια, καὶ εἰς ὃ διδάσκει ἡ ἐκ Μαγνησίας καὶ ἐν τῷ ἐν αὐτῇ Παρθεναγωγείῳ σπουδάζουσα Ἀμαλία Χ. Μιχαήλ μὲ 200 γρ. κατὰ μῆνα ἐκ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ταμείου.

Γσαούσογλου. Ἀντὶ πάσης περιγραφῆς περὶ τοῦ μικροῦ τούτου χωρίου, σὰς ἐγκλείω τὴν πρὸς ἐμὲ ἀπάντησιν τοῦ ἐκεῖ διδασκάλου.

« Ἐπὶ τῆς περὶ τῶν ἄνω χωρίων συντόμου ἐκθέσεώς μου παρατηρῶ ἄ. ὅτι ὀμιλοῦσιν οἱ κάτοικοι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει τὸ μὴ αὐτόχθον αὐτῶν. Τῷ ὄντι οἱ πλείστοι κατάγονται ἐκ Πελοποννήσου, φυγόντες ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ 1779 ἔτους, οἱ δὲ ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τινὲς ἐξ Ἠπείρου καὶ Μυτιλήνης. β'. Ἐνῶ ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἦσαν δούλοι ἐργάται τῶν Τούρκων κτηματιῶν, σήμερον οἱ πλείστοι κέκτηνται ἴδιαν κτηματικὴν περιουσίαν, ἔνιοι μάλιστα καὶ ἀρκετὴν. γ'. Οἱ διδάσκαλοι ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ των κερδίζουσι καὶ τὰς ἐκ τῆς ψάλτικῆς των προσγινόμενας ὀφελείας, καθόσον ὅλοι οἱ διδάσκαλοι χρησιμεύουσι καὶ ὡς ψάλται ἐν τοῖς χωρίοις. Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἀνὸς Σ. Σύλλογος συνετέλει διὰ τῶν πρὸς τὴν Ἱερὰν Μητροπόλιν δεουσῶν παραστάσεων πρὸς σύστασιν Παρθεναγωγείου ἐν τοῖς χωρίοις Παππασλί καὶ Κόλδερε. »

Γκλαβούρκλοβι. Τὸ χωρίον τοῦτο ἔχει πλέον τῶν τριακοσίων οἰκογενειῶν, τὴν τουρκικὴν ὀμιλοῦσάν γλῶσσαν, ἐξαιρουμένων τινῶν, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν, καίτοι πλησίον τῆς Μαγνησίας κεῖται καὶ μετ' αὐτῆς εἰς στενὰς σχέσεις διάκειται· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κάτοικοι εἰσὶν αὐτόχθονες, ἅπαντες εἰσὶ γεωργοί, ὧν πολλοὶ ἔχουσι ἴδια κτήματα· ὑπάρχουσι δύο Σχολεῖα, ἐν διὰ τὰ ἄρρενα, εἰς ὃ διδάσκει ὁ διδάσκαλος Εὐστράτιος Ἀναγνωστόπουλος μὲ ἐτήσιον μισθὸν 4500 γρ. Μαθηταί τὸν μὲν χειμῶνα φοιτῶσι μέχρι 90, τὸ δὲ ἔαρ καὶ θέρος ἐλαττοῦται πολὺ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Ἄλλο διὰ τὰ θήλεα πρὸς διείκτισσιν συστηθὲν, εἰς ὃ διδάσκει ἡ ἐκ Μαγνησίας καὶ ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ αὐτῆς σπουδάζουσα Αἰκατερίνη Χ. Γεωργίου μὲ ἐτήσιον μισθὸν 3000 γρ., τοὺς μισθοὺς δὲ τῶν διδασκάλων πληρώνει τὸ τῆς Ἐκκλησίας ταμεῖον. Μαθήτριά φοιτῶσι μέχρις 70. Ἄγνοῶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διδάσκουν οἱ διδάσκαλοι οὗτοι, διδάσκοντες μαθητὰς ἀγνοοῦντας τὴν Ἑλληνικὴν ἐν ἀκολουθίῳ τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον ἐλάχιστα θὰ φαίνωνται χρήσιμοι· δι' ὃ νομιζῶ λυσιτελεῖς, ὅπως ὑποδειχθῆ τοῖς διδασκάλοις τοῖς διδάσκουσι παῖδας ἀγνοοῦντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἴδιος τρόπος διδασκαλίας. Παρατήρησα τὸν διδάσκαλον τοῦ ἐν Φιλαδελφείᾳ Ἑλληνικοῦ Σχολείου, οὗ οἱ μαθηταί ἠγνόουν τὴν Ἑλληνικὴν, νὰ διδάσκη τοὺς Αἰσωπεύους μύθους λ. χ. οὓς ἐξήγει εἰς τὴν καθομιλουμένην Ἑλληνικὴν, ἣν ἐπίσης ἠγνόουν· οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ μαθηταί ἀγνοοῦντες τὴν τε ἀρχαίαν καὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς (τὴν καθομιλουμένην) οὐδόλως ὠφελοῦντο· ὁ διδάσκαλος ἐξήγει λοιπὸν εἰς αὐτοὺς τὸ ἀσαφὲς διὰ τοῦ ἀσαφοῦς. Ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου, τῆς ἐξευρέσεως δηλ. καταλλήλου καὶ λυσιτελοῦς τρόπου διδακτικοῦ διὰ μαθητὰς ἀγνοοῦντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τοῦ Σ. Συλλόγου.

Χορδοκλοβί. Τοῦτο τὸ χωρίον κατοικεῖται ὑπὸ 250 χριστιανικῶν οἰκογενειῶν,

τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν ὀμιλουσῶν ἀπα-
σῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου εἰσι γεωργοί,
ὧν οἱ πλείστοι καλλιεργοῦσι τὰς ἰδίας αὐ-
τῶν γαίας, ὀλίγοι δὲ τὰς δι' ἐνοικίου. Τὸ χω-
ρίον τοῦτο εἶναι γνωστότερον τῶν προειρημέ-
νων χωρίων διὰ τὸν ἐν αὐτῷ Ναὸν τῆς
Ἁγίας Ἀναστασίας, ἧς κτήτωρ ἀναφέρεται
ὁ Κωνσταντῖνος Ἀρτίνογλου. Εἰς τὴν Ἐκ-
κλησίαν ταύτην, ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰς δύο
Πανηγύρεις κατ' ἔτος προσερχομένων προσκυ-
νητῶν, προσέρχονται σχεδὸν καθ' ἑκάστην
ἐκ διαφόρων τῆς Ἀνατολῆς μερῶν πλείστα
ὑσα ἀφιέρωματα προσφερόντων, δι' ὧν ἀφιερ-
ωμάτων συνεστήθη κυρίως κατὰ τὸ 1863
τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν Σχολεῖον καὶ τὸ
Παρθεναγωγεῖον κατὰ τὸ 1860.

Ἀλληλοδιδασκτικὸν Σχολεῖον. Εἰς αὐτὸ
ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἐδίδαξαν ὁ Ἀθανάσιος
Ψάλτης, ὁ Ἀριστείδης Καστρίτης, Μάγνητες
ἐκπαιδευθέντες ἐν τῷ ἐν Μαγνησίᾳ Ἑλλ.
Σχολεῖῳ, ὁ Ξενοφῶν Νικολαΐδης, Κωνσταν-
τῖνος Χειμῶνιος, ὁ Ἐμ. Ζαμπὸς, ὁ Ἀθα-
νάσιος Ἰωαννίδης καὶ ὁ νῦν διδάσκων Νι-
κόλαος Δημητριάδης, ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις
Διδασκαλείῳ σπουδάσας μὲ ἐτήσιον μι-
σθὸν 6000 γρ., μαθηταὶ δὲ φοιτῶσι περὶ τοὺς
70, τὴν τουρκικὴν λαλοῦντες γλῶσσαν καὶ
διδασκόμενοι κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀλ-
ληλοδιδασκτικὴν μέθοδον.

Παρθεναγωγεῖον. Ἀπὸ τῆς συστάσεως
τοῦ οὐδέποτε ἐδίδαξεν ἐξ ἐπαγγέλματος δι-
δάσκαλος, ἀλλὰ πάντοτε νέαι ἀγράμματοι
καὶ ἀμέθοδοι, ὡς καὶ ἡ νῦν Ἀναστασίᾳ Δημη-
τριάδου, σύζυγος τοῦ νῦν ἀλληλοδιδάκτου,
γυνὴ ἀγράμματος. Ἐνταῦθα ἐπιτραπήτω μοι
νὰ ἐλέγξω τὴν ἀδιαφορίαν τῆς Μητροπόλεως
κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον τὸ ἐκεῖ
Ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον εὐπορεῖ χρημά-
των τόσον, ὅσον οὐδὲν ἄλλο κοινόν, ἐκτὸς
ἀν νομίζῃ ὅτι αἱ μαθήτριάς, ὡς θυγατέρες
γονέων χωρικῶν εἶναι περιττὸν νὰ διδά-
σκηται ὑπὸ ἀνεγνωρισμένης καὶ ἰκανῆς δι-
δασκαλοῦ ἢ διδάσκαλος λαμβάνει 4000
γρ. κατ' ἔτος. Τὰ ἐκεῖ συσσωρευόμενα ἐκ
τῶν προσερχομένων προσκυνητῶν, χρήματα
ἠδύναντο, καλῶς διαχειριζόμενα, νὰ ὤφε-

λήτωσι καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν Μαγνησίαν,
ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ χωρίῳ ἠδύναντο κάλλι-
στα νὰ ἐπαρκέσωσι εἰς σύστασιν Ἑλλην.
Σχολεῖου. Εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον φοιτῶσι
70 μαθήτριάς.

Τοιαῦται εἶναι ἐν συντόμῳ αἱ πληροφο-
ρίαι περὶ Μαγνησίας καὶ τῶν περὶ ἐξ κυριω-
τέρων χωρίων, τὰς ὁποίας πέμπω τῷ Σ.
Συλλόγῳ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολὺ ἀργὰ
ἐξεπλήρωσα τὴν ὁποίαν μοι ἀνέθηκεν ἐντο-
λήν ὁ Σ. Σύλλογος, δι' ἧς συγγνώμην ἐξαι-
τοῦμαι, ἀν καὶ ἡ βραδύτης αὐτῆ προῆλθε
μᾶλλον ἐκ τῆς ἀντιστάσεως καὶ τῶν δυσ-
κολιῶν, ἧς ἀπήντησα περὶ τὴν συλλογὴν,
ἢ ἐξ ἰδίας μου ἀμελείας. Τελευτῶν θεωρῶ
καθῆκόν μοι νὰ ὑποβάλλω μίαν παρατή-
ρησιν εἰς τὸν Σ. Σύλλογον· ἐπειδὴ γινώ-
σκω πολλοὺς διδάσκοντας ὅχι ἐν τοῖς
χωρίοις μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς
Κωμοπόλεσι ὅτι εἰσι ἄνδρες μὴ διδάσκα-
λοι ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης
δυνάμει τῶν ὀλίγων τῶν γνώσεων αὐτο-
χειροτονοῦμενοι διδάσκαλοι, ἐξαπατῶντες
καὶ ζημιοῦντες οὕτως τὰς Κοινότητας τὰς
μὴ δυναμένας δυστυχῶς εἰσεῖτι νὰ δια-
κρίνωσι τοὺς ὄντως διδασκάλους ἢ μὴ,
ἐπωφελὲς τὰ μέγιστα ἤθελεν εἶσθαι διὰ
τὰς Κοινότητας τῆς Ἀνατολῆς, ἀν ὁ Σ. Σύλ-
λογος ἀνελάμβανε τὴν εὐθύνην ὅπως,
ἀφοῦ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν Κοινοτήτων,
ἐξελέγξῃ τοὺς ἐπαγγελλομένους τὸν διδά-
σκαλον, καὶ ἀποστέλλῃ αὐτοὺς εἰς τὰς
Κοινότητας, ἀποπέμπων οὕτω τοὺς ἀγύρ-
τας ἐκείνους διδασκάλους τοὺς ὑλικῶς τε
καὶ ἠθικῶς σπουδαίως ζημιοῦντας αὐτάς.

Χ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Μέλος ἀντεπιστέλλον τοῦ Σ. Συλλόγου ὑμῶν.

Κύριοι Συντάκται,

Οὐδένα λανθάνει ὅτι αἱ περὶ τῆς κατα-
στάσεως τῶν ἡμετέρων καὶ μάλιστα τῶν
ὀλίγων ἢ πολὺ πρὸ ἡμῶν πληροφορίαι πολὺ
δυσχερῶς ἀνευρίσκονται, ὅταν μάλιστα
ὁ ζητῶν ταύτας τύχη παρεπιδημῶν ἀπὸ
ὀλίγου καὶ ὡς ξένος παρὰ τοῦ τυχόντος
περὶ πάντων τὴν ἀλήθειαν θελήσῃ νὰ ἀνε-
ρευθῆσθαι. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἐν πολ-
λοῖς μὲν ἐστὶν ἑλλιπὴς τοιαύτη ἐκθεσις,
ἐν ἄλλοις δὲ ἡμαρτημένη· ἀλλ' ὅπως δὴ-
ποτε ἔχει τὸ καλὸν ὅτι αἱ τοιαῦται ἐν
περιοδικοῖς δημοσιευόμεναι ἐκθέσεις χρησι-
μεύουσιν ὡς βάσεις, ἐφ' ὧν ἐπιθέτοντες ἑ-
καστος μικρὸν λιθάριον ἢ διορθοῦντες τὰ
ἡμαρτημένα συλλέγουσι τὴν ἀπαιτουμένην
ὕλην, ἵνα γείνη σὺν τῷ χρόνῳ πληρεστέρα
καὶ ἀληθεστέρα τῶν ἡμετέρων ἐξακρίβω-
σις. Ὑπὸ τοιούτων σκέψεων ὀρμώμενος
καὶ ἐκτιμῶν προσηκόντως τὸν σκοπὸν,
ὃν ὁ Φιλεκ. Σύλλογος Ὁμηρος ἐπιδιώκει
διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὁμωνύμου περιο-
δικοῦ, σπεύδω χάριν τῆς ἀληθείας νὰ
ἐπενέγκω μικρὰς σημειώσεις εἰς ἣν τὸ ἀντε-
πιστέλλον τοῦ συλλόγου μέλος ἀξιεπαίνως
ἐφιλοτιμήθη νὰ δημοσιεύσῃ περὶ τῶν ἐν
τῇ παρὰ Σιτύλῳ Μαγνησίᾳ ἐκθεσιν, πε-
ποιθήσῃ ἔχων ὅτι ἡ εὐμενὴς αὐτῆ τῶν ὀλί-
γων τούτων παρατηρήσεων ὑποδοχὴ ἐν
ταῖς στήλαις τοῦ λίαν σπουδαίου περιο-
δικοῦ τοῦ Φιλεκ. Συλλόγου τοὺς τε παρο-
μοίας ἀναγραφὰς ποιουμένους προσεκτι-
κωτέρους τοῦ λοιποῦ περὶ τὴν τῆς ἀληθείας
ἔρευναν θέλει καταστήσει, καὶ ἄλλους θέλει
προτρέψει ἵνα συνεισφέρῃ ἕκαστος ὅ, τι περὶ
τῶν οἰκείων ἐγνωκῶς ἡμέλησε νὰ κατα-
στήσῃ γνωστόν.

Ἐάν τις παραβάλλῃ τὴν νῦν κατάστασιν
τῆς ἀπεράντου ἐπαρχίας Ἐφέσου πρὸς τὴν
πρότερον, θέλει ἰδεῖ ὅτι μεγάλη μεταβολὴ
ἐπὶ τὰ πρόσω ἐγένετο· Ἄλλοτε οὕτε Σχο-
λεῖα ὑπῆρχον οὕτε ἱεροκήρυκες· ὁ νῦν Ἐ-
φέσου πλεονεκτεῖ ἔχων καὶ ἐπισκόπους

μεμορφωμένους ἀντὶ τῶν πρόφην ἀγραμ-
μάτων. Πάντες γινώσκουσιν ἐνταῦθα ὅτι οἱ
προκάτοχοι τοῦ ἀγίου Ἐφέσου μόνον εἰς
ἐν ἀποβλέποντες, πληροῦν τὸ χρηματο-
φυλάκιον αὐτῶν, οὔτε περὶ Σχολείων ἐν
ταῖς διαφόροις κώμαις καὶ κωμοπόλεσιν
ἐφρόντιζον, οὔτε ὀβολὸν συνεισέφερον πρὸς
τὴν καλὴν αὐτῶν διατήρησιν· ἀλλὰ καὶ
ἀντεστρατεύοντο πρὸς τὴν πρόδοον αὐτῶν.
Τὰ Σχολεῖα τότε διετηροῦντο, ὡς καὶ νῦν,
διὰ τοῦ περιφερομένου δίσκου ἐν ταῖς ἐκ-
κλησίαις, διὰ τῆς ἀγορᾶς τῶν μνημείων καὶ
διὰ μικρῶν συνεισφορῶν τῶν εὐπορωτέρων.
Ἦθελε δὲ εἶσθαι εὐχῆς ἔργον ἐὰν συνίστατο
ἀδελφότης πρὸς συντήρησιν τῶν Σχολείων,
ὅπως ἀλλαχοῦ, λ. χ. ἐν Ἀϊδινίῳ. Τί δὲ
θὰ ἔλεγε τὸ ἐντιμὸν ἀντεπιστέλλον μέ-
λος τοῦ Φιλεκ. Συλλόγου, ἐὰν ἦτον εἰς τὰς
ἡμέρας τῶν προκατόχων τοῦ ἀγίου Ἐφέ-
σου; Θλίψις καὶ ἀθυμία καταλαμβάνει ἡ-
μᾶς ἀναλογιζομένους πόσα ὁ τόπος ἀπώ-
λεσε! ἀλλὰ πλὴν τούτων, ἄτινα ἀναφο-
ρὰν ἔχουσι πρὸς ὑσα προτάσσονται τῆς
ἐκθέσεως, ἐν αὐτῇ ταύτῃ ἔγραψε τὸ ἀ-
ξιότιμον ἀντεπιστέλλον μέλος κακῶς πλη-
ροφορηθὲν περὶ τῶν ἐξῆς: α'. Ὁ Κύριος
I. Μάλλιος ὅστις τὸ πρῶτον ὡς Σχολάρ-
χος ἐδίδαξεν, οὐ μόνον εἶχε σπουδάσει
ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικῇ Ριζαρ.
Σχολῇ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ διετίαν ἐν τῷ ἐ-
θνικῷ Πανεπιστημίῳ διήκουσε μαθήματα
ἐν τῇ φιλοσοφικῇ Σχολῇ, ὡς μαρτυροῦ-
σιν ἄτινα εἶδον εἰς χεῖράς του ἐπίσημα
ἔγγραφα.

β'. Ὁ νῦν ἐπαξίως διευθύνων τὴν Σχο-
λὴν τοῦ Νοσοκομείου Κύριος I. Σαμαλ-
τάνος δὲν ἀπελύθη, ὡς λέγεται, ἕνεκα
ἀνικανότητος· διότι νομίζω ὅτι δὲν ἀπο-
λύεται διδάσκαλος ὡς ἀνίκανος μετὰ
ἐξαετῆ διδασκαλίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ πρῶ-
τον ἢ τὸ πολὺ τὸ δεύτερον ἔτος· οὐδὲ ἐδί-
δετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ
παραιτηθέντος εὐχαριστήριον ἔγγραφο, φέ-
ρον καὶ τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐντίμου ἀντε-
πιστέλλοντος μέλους· (βεβαίως τὸ ἔγγρα-
φον ἐδόθη ἐν συνειδήσει) ἢ ἀπομάκρυνσις

τοῦ Σαμαλιάνου ἀπὸ τῆς κεντρικῆς Σχολῆς ἐγένετο διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ χρηστοῦ καὶ ἐναρέτου διδασκάλου Ἀθανασίου Παπαδοπούλου τοῦ ἐπικληθέντος παρὰ πολλῶν ἐν Μαγνησίᾳ τὸ *καλὸν παιδίον*, τὸ Σχολεῖον τοῦ Νοσοκομείου περιήλθεν εἰς ἐκρυθμον κατάστασιν· ὡς ἐκ τούτου ἢ τότε τὰ Σχολεῖα διέπουσα ἐφορία ἐπρότεινε εἰς τὸν Κύριον Ι. Σαμαλιάνον νὰ μεταβῆ μετὰ τὸν αὐτὸν μισθὸν, ἵνα ρυθμίσῃ καὶ τὸ Σχολεῖον τοῦ Νοσοκομείου, καθότι εἶχον ἤδη δείγματα τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ καὶ καλοῦς δρέψει καρποῦς ἐκ τῆς καλῆς τῆς κεντρικῆς Σχολῆς διευθύνσεως. Ὁ Κύριος Ι. Σαμαλιάνος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῳ ἀδυναμίᾳ θεωρήσας τοῦτο μὴ συμβιβάζομενον πρὸς τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ ἔδωκε τὴν παραίτησίν του καὶ μετέβη εἰς Βρούσσα, ἐνθα καὶ κηδεύει, ἐπειδὴ τὸ τρίτον ἔτος παρεκλήθη νὰ μείνῃ μετὰ αὐξήσιν μισθοῦ· ἀλλ' ἢ ἐνταῦθα ἐφορία προσέτεινε τῷ κυριάρχῃ Ἀρχιερεῖ νὰ προσκληθῇ ὁ Κύριος Ι. Σαμαλιάνος ὡς ἱκανός· τοῦτο δὲ φαίνεται ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν προσκλήσει τοῦ ἀγίου Ἐφέσου· ἐδέχθη δὲ τὴν τοῦ Νοσοκομείου θέσιν ὑπέκων εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ ἀρχιερέως μάλιστα· διότι καὶ τὴν ἐν τῇ κεντρικῇ Σχολῇ θέσιν κατέχει ὁ κατὰ πάντα ἀξιὸς ἀδελφός του Κύριος Κωνστ. Σαμαλιάνος, ἀνὴρ μεγάλῃν πείραν ἔχων εἰς τὸ διευθύνειν δημοτικὰ Σχολεῖα.

Ἐὰν ἡ κοινότης Μαγνησίας, ἔχουσα καὶ τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τοῦ ἀρχιερέως, ἤθελε συνεννοηθῆ μετὰ τῆς μικρᾶς γραμμικῆς κοινότητος τοῦ οὐ μακρὰν ἀπέχοντος *Χοροκλίμ* περὶ τῆς καλῆς τακτοποιήσεως καὶ διαχειρίσεως τῶν εἰσοδημάτων τοῦ ἱεροῦ τῆς ἀγίας Ἀναστασίας ναοῦ, μεγάλη ὠφέλεια θὰ προσεγίνετο εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα. Διότι γνωστόν ἐστὶν ὅτι εἰς τὸν ναὸν τοῦτον προσέρχονται χάριν εὐλαθείας προσκυνηταὶ ἐκ διαφόρων μερῶν καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀνατολῆς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οἱ εὐσεβεῖς οὗτοι ἀναχωροῦντες προσφέρουσιν εἰς τὸν

ναὸν ἕκαστος τὴν τῆς εὐλαθείας προαιρετικὴν συνεισφοράν. Ἐὰν λοιπὸν τὰ εἰσοδήματα ταῦτα, ἅτινα ἀναβαίνουσιν εἰς ἱκανὸν στρογγύλον ἀριθμὸν, διεχειρίζοντο αὐστηρῶς ὑπὸ εὐσυνειδήτων καὶ φιλοπατρίδων ἀνδρῶν, καὶ ἐξωδεύοντο εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ταχέως θὰ ἀποκαθίστατο καλὴ καὶ λαμπρὰ ἡ θέσις τῶν σχολείων, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐπὶ τὰ κρεῖττω θὰ ἐτακτοποιούντο· ὡς δὲ ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα, δὲν βλέπω πῶς θὰ δυνηθῇ ἡ κοινότης νὰ διατηρῇ Σχολεῖα ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐμπορικῆς ἀπραξίας· οὐδὲ πρέπει νὰ ἀπατώμεθα πιττεύοντες ὅτι ἀριθμὸς πρὸ μικροῦ ἀποκατασταθέντων τινῶν, γλίσγρα ἢ οὐδὲν συνεισφερόντων, μεγάλα δ' ἀξιούτων, ἤθελεν ἐπαρκέσει εἰς τὴν καλὴν αὐτῶν διατήρησιν. Ταῦτα γράφων νῦν ἐλπίζω ὅτι θέλω δυνηθῆ ἄλλοτε πληρέστερά τινα νὰ γράψω ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἡμετέραν πατρίδα καὶ πρὸς ὃν ὁ Σύλλογος ἐπιδιώκει σκοπόν.

Ἐν Μαγνησίᾳ τῇ 8 Ἰανουαρίου 1875.

Θ. Π. ΑΛΕΞΟΓΑΟΥΣ.

Η ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ.

ΤΟ ΦΩΣ.

(Ἐκ τῶν τοῦ *Fernand Papillon*).

Τὸ ὀργανικὸν ὂν, ὅπερ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ παρατηροῦμεν, δὲν ζῆ μόνον διὰ τῆς τροφῆς, τὴν ὁποίαν, ὅτε μὲν διὰ θρεπτικῶν οὐσιῶν, ἄλλοτε δὲ δι' ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος ἀπορροφᾷ· ἔχει ἀνάγκη καὶ θερμότητος, ἠλεκτρισμοῦ καὶ φωτός. Τὰ ὄργανα αὐτοῦ ὑπόκεινται εἰς τὴν διττὴν ἐπιρροὴν μέσου ἐσωτερικοῦ, ἀποτελουμένου ἐκ τῶν ὑγρῶν, ἅτινα καταβρέχουσι τὰς

ἵνας τοῦ σώματος, καὶ μέσου ἐξωτερικοῦ, ἀποτελουμένου ὡσαύτως ἐξ ὄλων τῶν λεπτῶν καὶ κινητῶν ἐκείνων ἐνεργῶν δυνάμεων, αἵτινες πληροῦσι τὸ ἄπειρον. Ἡ δὲ στενὴ αὕτη σχέσις τῶν ὄντων πρὸς τὰ μέσα, ἐν τοῖς ὁποίοις τὰ ὄντα ταῦτα ὑπάρχουσι βεβουβισμένα, ὑπεβλήθη κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους εἰς βαθείας καὶ μεθοδικὰς ἐρεῖνας, ὧν τὰ ἀποτελέσματα παρουσιάζουσιν ἀξίον λόγου ἐνδιαφέρον. Τὸ φῶς ἰδίως κατέχει ἐν τῷ συνόλῳ τούτῳ θέσιν μεγάλῃς μελέτης ἀξίαν. Ἐἴτε λάβῃ τις τὴν ὀργανικὴν ὑπαρξίν ὑπὸ τὸν ἀφελέστερον αὐτῆς βαθμὸν, εἴτε τὴν μελετήσῃ ὑπὸ τὰς λεπτοτέρας καὶ πολυπλοκωτέρας λειτουργίας τῆς, ἢ ἐπιρροὴ τοῦ φωτός φαίνεται ἐν αὐτῇ εἰς σχέσεις καὶ παραδόξους καὶ ἀπροόπτους. Ὁρατὰ σχήματα καὶ ζωηρὰ χρώματα, φανεραὶ καὶ ἀπόκρυφοὶ ἀρμονίαι τῆς ζωῆς, ἔχουσιν ὅλα μυστηριώδη συγγένειαν μετὰ τὸν χρυσοῦν ἐκείνον ἀτμὸν, τὸν ὁποῖον ὁ ἥλιος ἀπλόνει καθ' ἐκάστην ἐπὶ τοῦ κόσμου.

Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη δικαιοῖ ὡς πρὸς τοῦτο τὰς ἀδόλους ἐκείνας τοῦ πρωτογόνου ἀνθρώπου λατρείας. Διὰ τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐννοοῦμεν καλλίτερον ὁποίας λατρείας τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας ὑπῆρξεν ἀντικείμενον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς, καὶ διατὶ καταλαμβάνοντο ὑπὸ θαυμασμοῦ συγχρόνως καὶ τρόμου, ὅτε πᾶσαν ἐσπέραν ἐβλεπον βραδέως χανομένην ὀπίσω τοῦ ὀρίζοντος τὴν πυρίνην σφαῖραν, ἥτις δι' αὐτοὺς ἐκρυπτε πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν μεγαλοπρέπειαν. Ἡ δὲ εἰδωλολατρεία αὕτη δὲν ἦτο μόνον εὐγνωμοσύνης δείγμα πρὸς ὄσους θησαυροὺς γονιμότητος ὁ ἥλιος χέει ἐπὶ τῆς γῆς· ἦτο καὶ τιμὴ ἀποδιδόμενη πρὸς τὴν παρήγορον πηγὴν τῆς ἀκτίως καὶ τῆς χαρᾶς, σύμπτωμα φυσικῆς μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ φωτός συγγενείας. Τῶν πρώτων θρησκείων τὰ μνημεῖα εἶναι πλήρη τοῦ αἰσθήματος τούτου, ὅπερ ἀνευρίσκομεν ὡσαύτως παρὰ πολλοῖς ποιηταῖς καὶ φιλοσόφοις τῆς ἀρχαιότητος. Ἐξ ἄλλου δὲ γεωργοί, κηπου-

ροὶ καὶ ἱατροὶ, ἐκ συμφώνου ὄλοι ἀναγνωρίζουσι τοῦ φωτός τὰ εὐεργετήματα. Καὶ φυσιολόγοι δὲ καὶ περιηγηταὶ πάσης ἐποχῆς ὁμοφώνως ὠμολόγησαν τὰ ποικίλα τῆς ἡλιακῆς ἀκτίως ἀποτελέσματα. Αἱ σπουδαιότεραι μῦθαι ταῦτα περὶ φωτός ἔρουναι χρονολογοῦνται μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος, τοσαύτας δὲ παρουσιάζει δυσχερεῖας· τὸ εὐρὺ τοῦτο καὶ πολὺ πλοκὸν πρόβλημα, ὥστε μ' ὄλας τὰς ἐνδεδειγμένους περὶ αὐτὸ μέχρι σήμερον μελέτας, ἐν μέρει μόνον ἐπετεύχθη ἡ λύσις του. Πολλὰ κενὰ μένουσιν ἵνα πληρωθῶσι· δὲν ἐπεχείρησαν κἄν νὰ συναρμώσωσι καὶ καθαρῶς πολλὰ ἄγνωστα μέρη τοῦ προβλήματος ἐκ τοῦ συνόλου τῶν μέχρι τοῦδε ἀποτελεσμάτων. Τοῦτο προτιθέμεθα ἐν ταῖς ἐπομέναις σελίσιν· θέλομεν ἀποδείξει πῶς τὰ καλῶς ἐνεργούμενα πειράματα συνέχονται πρὸς ἄλληλα, πῶς τὸ ἐν κείτῃ ἐπὶ τοῦ δὲ, πῶς τὰ μὲν στρίψουσιν τὰ ἕτερα, καὶ πῶς εἶναι αἰωνίως διδακτικὰ ἅπαντα. Πῶς τέλος πάντων αἱ ἐξοχοὶ νόμοι πρὸς τὴν μεγάλῃν τέχνην καταφεύγουσιν, ὅσακις θέλουν τὴν ζῶσαν φύσιν νὰ ἐρωτήσωσι.

Α'.

Τὰ φυτὰ τρέφονται ἀπορροφῶντα διὰ τῶν ριζῶν αὐτῶν οὐσίας τινὰς τοῦ ἐδάφους, καὶ διὰ τῶν πρασίνων αὐτῶν μερῶν ἀναλύοντα ἰδίον τι ἀέριον, ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ περιεχόμενον, τὸ ὀξὺ ἀνθρακικόν. Τὸ ἀναλύουσιν εἰς ἀνθρακὰ, ὅν ἀπορροφῶσι, καὶ εἰς ὀξυγόνον, τὸ ὁποῖον ἀπορρίπτουσι. Τὸ φαινόμενον λοιπὸν τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ἀναπνοὴν αὐτῶν τῶν φυτῶν, μόνον διὰ τῆς συνεργείας τοῦ ἡλιακοῦ φωτός δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ. Ὁ ἐκ Γενεύης Κάρολος Βονὲ παρατήρησε πρῶτος κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος καὶ καθαρῶς ἀπέδειξε τὴν τοιαύτην τοῦ φωτός συνεργείαν. Παρατήρησεν ὅτι τὰ φυτὰ ἀναπτύσσονται κα-

θέτως καὶ τείνουσι πρὸς τὸν ἥλιον, ἀδιαφώρως τῆς θέσεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἤθελε φυτευθῆ ἐν τῇ γῇ ἢ σπορὰ αὐτῶν. Ἀπέδειξεν ὡσαύτως ὅτι εἰς τὰ σκοτεινὰ μέρη, τὰ φυτὰ διευθύνονται πάντοτε ἐκεῖ ὅθεν ἔρχεται τὸ φῶς· ἐπὶ τέλους ὅτι τὰ ἐν τῷ ὕδατι βυθιζόμενα ἐκπέμπουσι πομφόλυγας ἀερίου ὑπὸ τὴν ἐπήρρειαν τοῦ ἡλίου. Ἐτέρον περιεργότερον πείραμα ἐνήργησε κατὰ τὸ 1771 ὁ Κ. Πρίστλ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀρῆκεν ἐντὸς μέρους κεκλεισμένου λαμπάδα ἀνημμένην, ἕως οὗ τὸ φῶς αὐτῆς ἐσβέσθη, ἕως οὗ τουτέστι ὁ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀήρ κατέστη ἀκατάλληλος πρὸς καύσιν. Βισήγαγε τότε ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ μέρους τὰ πράσινα φύλλα ἀμάζοντος φυτοῦ, ἐντὸς δὲ δεκαήμερου διαστήματος ὁ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἀήρ ἐκαθαρίσθη τόσον, ὥστε ὁ Κ. Πρίστλ ἐδυνήθη ν' ἀνάψῃ ἐκ νέου τὴν λαμπάδα. Ἀποδείξας δὲ ὅτι ἀντικαθίστασι διὰ νέου καυσίμου ἀερίου τὸ διὰ τῆς καύσεως φθειρόμενον, ἀνεγνώρισεν καὶ ὅτι ἐνίοτε συμβαίνει τὸ ἀνάπαλιν. Τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ἀντίθεσιν ταύτην ἐξήγησε μὲν ὁ λατῶν, δέκα ἔτη βραδύτερον, ὁ Ὁλλανδὸς ἰατρὸς Ἰγγενχάουζ. Παρατήρησεν ὅτι τὰ φυτὰ ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα τοῦ διορθῶναι τὸν ἀκάθαρτον ἀέρα οὐχὶ μόνον ἐν δεκαήμερῳ διαστήματι, ἀλλ' ἐν ὀλίγαις ὥραις καὶ διὰ τοῦ τελειότερου πολλάκις τρόπου· ὅτι ἡ θαυμασία αὕτη ἐνέργεια ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐπὶ τῶν φυτῶν ἐπιρροὴν τοῦ ἡλίου· ἀρχίζει ὀλίγον ἀφοῦ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος, παύει δ' ἐξ ὀλοκλήρου μὲ τῆς νυκτὸς τὸ σκότος· ὅτι τὰ φυτὰ τὰ ὑπὸ ὑψηλῶν οἰκοδομῶν ἢ ὑπὸ ἄλλων φυτῶν σκιαζόμενα δὲν βελτιοῦσι τὸν ἀέρα, ἀπεναντίας ἐκπέμπουσι ἀέρα ἐπιβλαβῆ, καὶ διαχέουσι ἀληθῆς δηλητήριον ἐν τῇ περιουκλούστῃ ἡμᾶς ἀτμοσφαίρᾳ· ὅτι ἡ παραγωγὴ τοῦ καλοῦ ἀέρος ἀρχίζει νὰ ἐλαττωθῆ πρὸς τὴν δύσιν τῆς ἡμέρας, παύει δ' ἐξ ὀλοκλήρου, ἅμα δύση ὁ ἥλιος· ὅτι διαρκούσης τῆς νυκτὸς τὰ φυτὰ διαφθεῖρουσι τὸν περὶ αὐτὰ ἀέρα· τέλος πάντων ὅτι τὰ μέρη ὅλα τοῦ φυτοῦ δὲν κατα-

γίνονται ἵνα καθαρῶς τὸν ἀέρα, εἰμὴ τὰ φύλλα μόνον καὶ οἱ πράσινοι κλώνοι.

Τίνι τρόπῳ ὅμως ἐνεργεῖται ἡ ἀπὸ ἀκαθάρτου εἰς καθαρὸν ἀέρα μεταβολὴ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἡλίου, τὸ ἀνάπαλιν δὲ διαρκούσης τῆς νυκτὸς; Ὁ Κ. Σενεβιὲ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἀκάθαρτος ἀήρ, ἀπορροφώμενος καὶ ἀναλύμενος τὴν ἡμέραν ὑπὸ τῶν φυτῶν, εἶναι ἀπλῶς τὸ ὑπὸ τῆς ἀναπνοῆς τῶν ζώων παραγόμενον ἀνθρακικὸν ὀξύ, ὁ δ' ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης παραγόμενος καθαρὸς ἀήρ εἶναι ὀξυγόνον· ἐπίσης δ' ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν φυτῶν κατὰ τὴν νύκτα ἐκπεμπόμενον ἀέριον εἶναι ἀνθρακικὸν ὀξύ· ἡ ἡμερησία ἄρα ἀναπνοὴ τῶν φυτῶν εἶναι τὸ ἐναντίον τῆς νυκτερινῆς αὐτῶν ἀναπνοῆς· ἀπέδειξεν ὅτι ἡ θερμότης δὲν δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς ὅλα ταῦτα τὸ φῶς. Τρίτος τις, ὁ Σωσὺρ, ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ ἐκπεμπομένου ὀξυγόνου εἶναι κατώτερος τοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ φυτοῦ κρατούμενου ὀξυγόνου ἀντικαθίσταται ὑπὸ ἀζώτου ἐκπεμπομένου, προσερχομένου δ' ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ φυτοῦ. Ὁ Κ. Βύσιγγωλ ἐπλήρωσεν ὑάλινον δοχεῖον μὲ φύλλα ἀμπέλου, τὸ ἐξέθηκεν εἰς τὸν ἥλιον, ρίψας δ' ἐν αὐτῷ ρεῦμα ἀνθρακικοῦ ὀξέος συνέλεξεν ὀξυγόνον καθαρὸν κατὰ τὴν ἐξοδον.

Τὰ ἐνυγρὰ φυτὰ διαρκούσης μὲν τῆς ἡμέρας δὲν διαφέρουσι τῶν ἄλλων, τὴν νύκτα ὅμως μένουσι ἀδρανῆ, οὐδόπως ἐκπέμποντα ἀνθρακικὸν ὀξύ. Θέσατε φύλλα ποταμογεῖτονος ἢ στάχθος ὕδατινον ἔνδον σωλήνος πλήρους ὕδατος, μὲ ἀνθρακικὸν ὀξύ κεκραμένου, καὶ ἐκθέσατε τὸν σωλῆνα εἰς τὸν ἥλιον· θὰ ἴδητε ἐξερχόμενους τῆς ἐπιφανείας τῶν φύλλων ἀπείρους μικροὺς πομφόλυγας καθαρῷ ὀξυγόνου· ἂν μικρὸν νέφος διέλθῃ ἄνωθεν, τὸ ποσὸν τῶν ἐκπεμπομένων πομφόλυγων ἐλαττωθῆ οὐσιωδῶς ἀμέσως, ἐπαναλαμβάνεται δ' ὅπως πρότερον, ἀφοῦ τὸ νέφος διέλθῃ. Πλὴν δὲ τούτου, τὸ ἀσθενὲς ἡλιακὸν φῶς δὲν ἀρκεῖ ἵνα προκαλέσῃ παρὰ

τοῖς ἐνύγροις φυταῖς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἐκτὸς ἂν τὸ φυτὸν ὑπεβλήθῃ πρότερον εἰς παχεῖας ἡλιακὰς ἀκτίνας· τότε ἡ ἀνάλυσιν τοῦ τοιοῦτου ὀξέος ἐξακολουθεῖ καὶ ἐν τῷ σκότει. Ὡστε ἡ ζῶσα δύναμις τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἀποθηκεύεται ἐντὸς τῶν φυτῶν, ἐνεργούσα ἀκολουθῶς ἐν πλήρει σκότει, ἕως οὗ ἐξαντληθῆ μεταβαλλομένη εἰς ἰσοδύναμον χημικὴν οὐσίαν. Συγκεντροῦται ὡσαύτως ἔνδον φεγγαβοῶν θειούχων μετάλλων καὶ κατόπιν ἀναφαίνεται ὑπὸ σχῆμα λάμψεων ἤττον ζωηρῶν· ἐπισωρεύεται τέλος πάντων ἐν τῷ χάρτῃ, ἐν τῷ ἀμύλω, ἐν τῇ πορσελάτῃ, μετὰ πολὺν δ' ἢ ὀλίγον χρόνον φανεροῦται διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἀργυρούχων ἀλάτων.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς λευκῆς καλουμένης ἀκτίνος· ἀλλ' ἡ ἀκτίς αὕτη ἀναλύεται διὰ τοῦ ὀπτικοῦ ὄργανου εἰς ἑπτὰ χρώματα ἢ ἀκτίνας διαπλασίμους· τὴν ἰσοειδῆ, τὴν ἰνδικόχρουν, τὴν κυανῆν, τὴν πρασίνην, τὴν κιτρίνην, τὴν πορτοκαλλόχρουν καὶ τὴν ἐρυθρὰν. Πρὸς τοῦτοις βλέπει τις πέραν τῆς ἐρυθρᾶς ἀκτίνος ἀκτινοβολίας συγκεχυμένης θερμότητος, τὰς θερμαντικὰς ἀκτίνας, πέραν δὲ τῆς ἰσχυροῦς ἀκτίνος ἑτέρας χημικᾶς. Τίνα ἐπιρροὴν ἔχουσι ὅλα αὐτὰ ἐπὶ τῆς βλαστήσεως; Τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐνεργεῖ διὰ τῶν χρωματισμένων ἀκτίνων, διὰ τῶν θερμαντικῶν, ἢ διὰ τῶν χημικῶν;

Ὁ Θωβενῆ πρῶτος ἔθεσε κατὰ τὸ 1836 φυτὰ ἐντὸς χρωματισμένων ὑέλων ἵνα ἀναπνεύσωσι, καὶ παρατήρησεν ὅτι τὸ ἐξ αὐτῶν ἐκπεμπόμενον ὀξυγόνον εἶναι ὀλιγώτερον ἢ ἐντὸς ὑέλων λευκῶν. Αἱ πορτοκαλλόχροι ἀκτίνες τῷ φαίνονται ἐνεργητικώτεραι τῶν ἄλλων, μετ' αὐτὰς δὲ αἱ κυανᾶι. Ὁ Γάρδνερ ἐξέθεσεν ἀκολουθῶς ἐν Ἀμερικῇ εἰς τὰς διαφόρους τοῦ ὀπτικοῦ ὄργανου ἀκτίνας φυτὰ μαραινόμενα καὶ παρατήρησεν ὅτι γίνονται ἐκ νέου πράσινα, πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν κιτρίνων καὶ πορτοκαλλοχρῶν ἀκτίνων. Ἐγένοντο πράσινα διὰ μὲν τῶν κιτρίνων

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΤΑ. Β΄.)

ἐν διαστήματι 3 1]2 ὥρων, διὰ δὲ τῶν πορτοκαλλοχρῶν ἐν διαστήματι 4 1]2—καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τῶν κυανῶν εἰς 18 ὥρας.

Ὁ Κ. Δράπερ ἐξ ἄλλου μέρους ἔθεσε τμήματα χόρτων ἔνδον σωλήνων πεπληρωμένων δι' ὕδατος, μὲ ἀνθρακικὸν ὀξύ μεμιγμένον, καὶ ἐξέθεσε τοὺς σωλῆνας εἰς τὰς διαφόρους ἀκτίνας τοῦ ὀπτικοῦ ὄργανου. Μετρήσας ἀκολουθῶς τὸ ἀέριον ὀξυγόνον, ὅσον τὰ χόρτα ταῦτα ἐξέπεμψαν ἐντὸς τῶν μικρῶν σωλήνων, εὔρεν ὅτι ἐξέπεμψαν πλεῖστον τὰ εἰς τὴν πρασίνην καὶ κιτρίνην ἀκτίνα ἐκτεθέντα, μετ' αὐτὰ δ' ἤρχοντο τὰ εἰς τὴν ἐρυθρὰν καὶ πορτοκαλλόχρουν. Ὁ Γλόετξ ἀνεκάλυψε τῷ 1848 ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς βλαστήσεως ἐνέργεια τοῦ φωτὸς δι' ἀμαυροῦ ὑέλου εἶναι μεγαλύτερα ἢ δι' ὑέλου διαφανοῦς. Ἐν περιλήψει ἀπεδείχθη ὅτι οὔτε αἱ χημικαὶ οὔτε αἱ θερμαντικαὶ ἀκτίνες ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῶν φυτῶν· αἱ καθαραὶ ἢ χρωματισμέναι μόνον, ἰδίως δ' αἱ κιτρίναι καὶ πορτοκαλλόχροαι ἔχουσι τὴν ἰδιότητα ταύτην. Προσθέσατε εἰς ταῦτα καὶ τὸ πείραμα, ὅπερ ὁ Κ. Καλλιετὲ ἐνήργησεν, ἀποδείξας ὅτι τὸ πράσινον φῶς δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀπολύτως δύναμιν ἐπὶ τῆς ἀναπνοῆς τῶν φυτῶν· εἶναι ἐν ἄλλαις λέξεσι σκότος ἀπλοῦν δι' αὐτὰ· διὰ τοῦτο ἡ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν μεγάλων δένδρων βλάστησις διατελεῖ ἐν φηισιῶδει πάντοτε καταστάσει.

Αἱ καθαραὶ ἀκτίνες βοηθοῦσιν ἐπίσης τὴν παραγωγὴν τοῦ πρασίνου περικαλύμματος, τῆς πρασίνης ἐν γένει ὕλης τῶν φυτῶν. Οἱ κηπουροὶ, ὁσάκις θέλουσι νὰ καταστήσωσιν ὠχρὰ μερικὰ φυτὰ, τὰ ἀναπτύσσουσιν ἐν τῇ σκιᾷ, διὰ τοῦ μέσου δὲ τούτου ἔχουσι χόρτα κιτρίνα, ἄχρσα πολλάκις, φηισιῶντα, χλωρωτικὰ καὶ ταχέως μαραινόμενα. Ὁ ἥλιος βοηθεῖ ἐπὶ τέλους τὴν διαπνοὴν τῶν φυτῶν καὶ τὴν διαρκῆ ἀνανέωσιν τῆς ἐν τοῖς περικαλύμμασιν αὐτῶν περικλειομένης εὐεργετικῆς ὑγρασίας. Ὅταν ἡ ὑγρασία αὕτη δὲν ἐξέρχεται, τὸ φυτὸν τείνει νὰ γείνη ὑδρωπικόν,

8.

τά δὲ φύλλα του πίπτουσι συνεπέξ ἀδυναμίας τοῦ κορμοῦ.

Ὁ ἔρωσ οὗτος τῶν φυτῶν διὰ τὸ ἡλιακὸν φῶς, πρώτη ἀνάγκη τῆς υπάρξεώς των, ἐκδηλοῦται καὶ δι' ἄλλων περιέργων φαινομένων, ἐξ ὧν καταδεικνύεται ὅτι αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες εἶναι ἡ κόπρος τῶ ὄντι, ἡ δίδουσα τὸ χρῶμα εἰς αὐτά. Οἱ κάλυκες τῶν εἰς τὰ ὑψηλά μέρη τῶν ὀρέων ἀναπτυσσομένων φυτῶν ἔχουσι χρώματα ζωηρότερα πολὺ τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ἰδίων βουνῶν φυομένων· διότι αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες διέρχονται εὐκολώτερον τὴν αἰθρίαν ἀτμόσφαιραν, τὴν λούουσαν τῶν βουνῶν τὰς κορυφάς. Τὸ χρῶμα μερικῶν ἀνθέων μεταβάλλεται ἀναλόγως τῆς ὑψηλοτέρας ἢ χαμηλοτέρας θέσεως, ἐν ἣ ἤθελον ἀναπτυχθῆ. Ἐν γένει δ' εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ καλῶς φωτιζόμενα μέρη, τὰ φυτὰ καὶ μεγαλείτερα ἀναπτύσσονται καὶ μὲ πλουσιώτερα χρώματα περιβάλλονται, ἢ ἐκεῖ ὅπου ἀσθενῶς εἰσδύει ὁ ἥλιος. Πολλὰ ἄνθη, λευκὰ γεννώμενα, χρωματίζονται ἀκολούθως διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ φωτός. Τὸ *χρήανθον Καμ.λίον*, λευκὸν κατ' ἀρχάς, μεταβάλλεται εἰς κίτρινον, ἀκολούθως δὲ εἰς ἐρυθρὸν πρὸς τὸ ἰόχρου κλίνον· καὶ πλεῖστα ἄλλα ὅμοια παραδείγματα. Ἡ *Κόβεια (Coboea Scandens)*, πρασίνη τὴν πρώτην ἡμέραν, γίνεται ἰόχρους τὴν ἐπιούσαν· τὸ *Ἰβισκον (hibiscus mutabilis)*, λευκὸν γεννώμενον τὴν πρώτην, μεταβάλλεται εἰς ἐρυθρὸν ἐντὸς τῆς ἡμέρας. Οἱ κάλυκες τοῦ *ἀγαπάνθου (agapanthus umbellatus)* εἶναι λευκοί, ἄμ' ἀνοίξωσιν ἀκολούθως περιβάλλονται χροιάν κυανῆν. Ἄν τις περικαλύψῃ τὸ ἄνθος, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέρχεται τῆς θήκης του, μὲ μαῦρον χάρτην ἐμποδίζοντα τὸ φῶς, τὸ ἄνθος μένει λευκόν, ἀναλαμβάνει δὲ τὸ τακτικὸν χρῶμά του, ἅμα τὸ ἐκθέσῃ εἰς τὸν ἥλιον. Ἀρίστατε ρίζαν *κρασούλης (crassula)* ἐρυθροχρόου ἐνδον δωματίου ἀμυδρῶς φωτιζομένου· πέταλα τῶν ἀνθῶν αὐτῆς περιβάλλονται χροιάν ἐξ ἡμισείας κίτρινην καὶ ἐρυθρὰν κατὰ τὴν

βάσιν των· ὀλίγας ὥρας ἂν τὴν ἐκθέσῃ ἀκολούθως εἰς τὸν ἥλιον, γίνονται ὅλοι κατακόκκινοι. Ἄν δὲ καλύψῃ τις τῶν πετάλων αὐτῶν μερικὸς διὰ χάρτου μαῦρου, οἱ τοιοῦτοι διατηροῦσι τὸ ὠχρὸν χρῶμα, ὅπερ εἶχον καὶ ἐν τῷ δωματίῳ. Καὶ τῶν ὀπωρῶν τὰ χρώματα ἀναπτύσσονται ἐπίσης ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν τοῦ ἡλιακοῦ φωτός ἐνεργείαν, ἐν γένει δὲ πᾶν ὅ,τι παρέχει εἰς τὰ διάφορα τοῦ φυτοῦ μέρη τὴν γεῦσιν καὶ τὴν ὄσμην, ὑπὸ τοῦ φωτός διευθύνεται.

Ἄνθη λοιπὸν, φύλλα καὶ ὀπωραὶ ἀναπτύσσονται βοηθεῖα τῶν φωταγωγῶν παλμῶν. Ἰπάρχουσι ἡλιακαὶ ἀκτίνες, ἐντὸς τοῦ περικαλύμματος αὐτῶν κεκρυμμένα. Ὅλων τῶν θαυμασίων ἐκείνων χρωμάτων, τῶν εὐόσμων ἀρωμάτων, ὅλων τῶν ἐλεκτικῶν ἐκείνων χυμῶν, τῶν ἀθῶων τέλος πάντων σωματικῶν τρυφῶν, τὰς ὁποίας μᾶς χορηγεῖ τῶν φυτῶν τὸ βασίλειον, τὸ ἡλιακὸν φῶς εἶναι ὁ δημιουργός. Καὶ τὸν μὲν τρόπον δι' οὗ ἐκτελοῦνται αἱ θαυμασταὶ αὐταὶ ἐνεργεταί, τὴν βιομηχανίαν αὐτῶν ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἀγνοοῦμεν, ὅπως ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν ἄλλην βιομηχανίαν τὴν κανονίζουσαν τὰς κινήτας διανομὰς καὶ πολυπλόκους διαθλάσεις τῶν φωτοβόλων ἀκτίνων, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλομεν τὸ ἐπιβλητικὸν ἐκάστης ἡοῦς θέαμα. Ἄλλ' ὀλίγον εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι ἐννοοῦμεν τοὺς πρώτους αὐτῶν νόμους καὶ κατέχομεν μίαν τοῦλάχιστον λαμπηδόνα τῶν μεγαλοπρεπῶν φαινομένων τούτων;

Τὸ φῶς ἐξασιεῖ ἐν περιλήψει ἐπὶ τῶν φυτῶν μηχανικὴν ἐνεργείαν. Ὁ ὕπνος τῶν ἀνθέων, ἡ κάμψις τῶν κορμῶν, ἡ στροφή τῶν ἡλιοτροπίων καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἄλλο μέρος κινήσεις τῆς χλωροχρόιτιδος ἀποδεικνύουσιν ὡς πρὸς τοῦτο λεπτοτάτην εὐαισθησίαν παρά τισι φυτοῖς. Τὸ λούπινον ρυθμίζει τὰς κινήσεις αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἡλίου τὴν θέσιν καὶ χρησιμεύει ὡς ὠρολόγιον εἰς τοὺς γεωργούς. Ὁ *Tessier* ἀπέδειξεν ὅτι οἱ κορμοὶ τῶν φυτῶν διευθύνονται πάντοτε πρὸς τοῦ φωτός τὸ

μέρος, ἐν ἀνάγκῃ δὲ κλίνουσιν ἵνα τὸ δεχθῶσι· τὰ φύλλα ἐπίσης τείνουσι πάντοτε νὰ στραφῶσιν ἐκεῖ ὅθεν ἔρχεται τὸ φῶς. Ὁ *Payer* ἐνήργησε περίεργα πειράματα ἐπὶ τρυφερῶν κορμῶν καρδάμου, ἐν τῷ σκότει ἐπὶ ὑγροῦ βάμβυκος τεθειμένων· ἐνδον δωματίου ὑπὸ ἐνός μόνον μέρους φωτιζομένου, ἢ ἐντὸς κουτίου ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς δεχομένου τὸ φῶς, οἱ κορμοὶ τοῦ καρδάμου κάμπτουσι καὶ ταχέως κλίνουσι· ἂν ὅμως τοὺς θέσῃ τις ἐν δωματίῳ ὑπὸ δύο παραθύρων φωτιζομένων, ἰδοὺ τί συμβαίνει· ἂν μὲν τὰ δύο παράθυρα κείνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τοῦ οἴκου καὶ εἰσάγωσιν ἴσον φῶς, ὁ κορμὸς κλίνει πρὸς τὸ μέσον τῆς γωνίας τῆς σχηματιζομένης ὑπὸ τῶν δύο ὀπτικῶν ρευμάτων· ἂν τὸ ἐν τῶν δύο παραθύρων εἰσάγη περισσώτερον φῶς, ὁ κορμὸς στρέφεται πρὸς ἐκεῖνο. Ἄν πάλιν τὰ δύο παράθυρα κείνται ἀπέναντι ἀλλήλων, ὁ κορμὸς μένει ὀρθος, ἂν τὸ φῶς αὐτῶν εἰσέρχεται ἴσον ἐκατέρωθεν, ἄλλως κλίνει πρὸς τὸ μεγαλείτερον. Ὁ *Γάρδνερ* ἔσπειρε γογγύλας καὶ τὰς ἀφῆκε ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῷ σκότει. Ἐωσὺ ἐφθασαν ὅ μὲχρι 7 ἑκατοστομέτρων ὕψος· ἀκολούθως ἐξήπλωσεν ἐπὶ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ μέρους τὰ χρώματα, τὰ διὰ τοῦ ὀπτικοῦ ὄργανου ἀπολαυσθέντα· αἱ γογγύλαι ἐκλιναν πρὸς ἓνα κοινὸν ἄξωνα· αἱ μὲν ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς ἐρυθράς, κίτρινάς, πρασίνας καὶ πορτοκαλλόχρους ἀκτίνας, ἐκλιναν πρὸς τὸ βαθὺ κυανῶν, αἱ δὲ εἰς τὰς ἰοχρούς ἀκτίνας ἐκτεθειμέναι ἠκολούθησαν διευθύνουσιν ἀντίθετον. Τὸ φυτώριον ὁμοίαζε μὲ ἀγρὸν οἴτου, τοῦ ὁποίου τοὺς στάγεις δύο ἐναντίοι ἀνεμοὶ ἐπλαγίασαν εἰς δύο ἀντίθετα μέρη. Ἀνεγνώρισεν οὕτως ὅτι αἱ ἀκτίνες αἱ μᾶλλον διαθλασταὶ εἶναι καὶ αἱ ἐνεργοῦσαι τῶν νεαρῶν κορμῶν τὴν κάμψιν.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰς περιτυλίξεις τῶν ἀνεργόντων καλουμένων φυτῶν. Οἱ κορμοὶ τῶν περιτυλίσσονται ἐν γένει τριγύρω τοῦ στηρίγματός των ἐξ ἀριστερῶν πρὸς

δεξιά. Ἄν τις λοιπὸν θέσῃ φυτὰ τοιαῦτα ἐντὸς δωματίου πλησίον παραθύρου, μίαν *ἰπόμιαν (ipomia jucunda)* ἐν παραδείγματι, θὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἵνα διαγράψῃ ἢ ἄκρα τοῦ κορμοῦ τῆς τὴν πλησίον τοῦ παραθύρου ἡμισίαν περιστροφήν, εἰδᾶπάνησε μίαν μόνον ὥραν, ἐνῶ ἐχρειάσθη τέσσαρας καὶ ἡμισίαν, ἵνα διατρέξῃ τὴν πρὸς τὴν ὀροφὴν τοῦ δωματίου, πρὸς τὸ σκοτεινότερον μέρος περιστροφῆν. Ὁ *K. Duchartre* ἔθεσε δύο ἐν πλήρει βλαστήσει ἴγναμα, τὸ μὲν ἐντὸς κήπου, τὸ δ' ἐν ὑπογείῳ σκοτεινῷ· τὸ ἐν ὑπογείῳ τεθὲν ἀπώλεσε τὴν ιδιότητα τοῦ περιτυλίσσεσθαι τριγύρω τοῦ στηρίγματός του, τὸ δ' ἐν τῷ κήπῳ ἤρξατο τακτικῶς περιτυλισσόμενον· ἅμα ὅμως τὸ μετέφερον καὶ αὐτὸ εἰς τὸ ὑπόγειον, ὁ κορμὸς ἔπαυσε περιστρεφόμενος καὶ ἤρξατο καθέτως ἀνερχόμενος. Ἰπάρχουσι οὐχ ἥττον καὶ φυτὰ ἀνέρποντα, τῶν ὁποίων αἱ περιτυλίξεις οὐδεμίαν φαίνονται ἔχουσιν ἔξωσιν μετὰ τοῦ φωτός.

Ὁ *Biot* ἀναφέρει ὅτι εὕρισκόμενος ἐν Φορμεντέρᾳ κατὰ τὸ 1807 ἀνέλυε, διασκεδάσεως χάριν, τὸ ἀέριον τὸ περιεχόμενον εἰς τὴν νηκτικὴν κύστιν τῶν ἰχθύων, τῶν ζώντων εἰς διάφορα τῆς θαλάσσης βάθη. Τὸ διὰ τὰς ἀναλύσεις ταύτας δξυγόνον ἐπρομηθεύετο διὰ φύλλων κάκτου (*cactus opuntia*), ἅτινα ἐνδον ὕδατος ἐξέθετεν εἰς τὸ ἡλιακὸν φῶς ὑπὸ ὑέλινω σκεπάσματα. Ἡμέραν τινὰ ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ φύλλα ταῦτα ἐντὸς μέρους σκοτεινοῦ, εἰς τὸ φῶς τριῶν λυχνιῶν τεθειμένων ἐν τῇ ἐστία τριῶν μεγάλων ἀντανκλαστικῶν καθρεπτῶν. Ἡπλωσε τὸ φῶς τῶν τριῶν καθρεπτῶν αὐτῶν ἐπὶ τῶν φύλλων τοῦ κάκτου. Τὸ φῶς, λέγει, τόσῳ δυνατὸν ἦτο, ὥστε ἀδύνατον ἦν νὰ τὸ ἀνεῖσῃ τις, χωρὶς νὰ τυφλωθῇ. Ἀφοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν ἐξηκολούθησεν ἀπλόων οὕτω τὸ φῶς ἐπὶ τῶν φύλλων, οὔτε ἓνα πομφόλυγα ἀερίου ἠδυνήθη ν' ἀπολαύσῃ. Μετέφερε τότε τὸ ὑέλινον σκέπασμα εἰς τὸ ἔξω τῆς καλύψης σκιερὸν φῶς.

Ὁ ἥλιος δὲν ἔλαμπε, καὶ ὁμοίως τὸ ἀέριον ἤρξατο ἀμέσως μετὰ μεγάλης ταχύτητος ἐξερχόμενον. Ἄλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ φρονοῦμεν ὅτι τὸ τεχνητὸν φῶς δὲν ἐνήργησε καὶ διότι ἦτο ὑπὲρ μέτρον δυνατὸν.

B'.

Πᾶσα ἄρα ὀργανικὴ δύναμις ἐκ τοῦ ἡλίου προφανῶς ἐν ἀρχῇ ἐλήφθη, ἂν δ' ἡ γῆ ἀποθήκευσεν ἕκτοτε ἐν τοῖς σπλάγχχνοις αὐτῆς, ἂν ὠκειοποιήθη ἰκανὴν ἐνεργείας ποσότητα, ἵνα μόνη δημιουργῇ ἐνίοτε ὅ,τι κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ πυρὸς ἐπήγαγε, μὴ λησμονῶμεν ὅτι αἱ ἀκμαῖαι ἐκεῖναι καὶ πολὺπλοκοὶ κινήσει καὶ ἡμῶν δυνάμεις, ἀδυσώπητοι ἡμῶν ἔχθροὶ ἐνίοτε, ἄλλοτε δὲ πάλιν ταπεινοὶ ἡμῶν ὑπηρεταί, ἐκ τοῦ ἀνεξαντλήτου ἀστρου κατέβησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ καταβαίνωσιν ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας. Σπουδάζοντες τῶν ζώων τὴν ζωὴν εὐρίσκουμεν ἐν καταπληκτικοῖς παραδείγμασι τὴν φυσιολογικὴν τοῦ φωτὸς δραστηριότητα καὶ τὴν αὐλον, οὕτως εἰπεῖν, ἄλυσιν ἐκεῖνην, ἣτις κρατεῖ αἰωρούμενα τὰ ὄντα ἐπὶ τῆς πυριφλεγούσης καὶ γονίμου τοῦ γνωστοῦ κόσμου ἐστίας.

Εἶδομεν ὅτι παρὰ τοῖς φυτοῖς ἡ νυκτερινὴ ἀναπνοὴ εἶναι τὸ ἀντίθετον τῆς ἡμερησίας. Ὑπάρχουσι ἐγγυματογενῆ ζωῦφια, ἐφ' ὧν τὸ φῶς ἐξασκεῖ ἀπολύτως ἐπιρροὴν ὁποῖαν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν πρασίνων μερῶν τῶν φυτῶν. Τὰ μικροσκοπικὰ ζωῦφια ταῦτα ἀναπτύσσονται ἐντὸς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων, ὁσάκις ὁ καιρὸς εἶναι εὐδιδος, καὶ ἀναπνέουσι ἐντὸς τοῦ ὕδατος, παράγοντα ὀξυγόνον ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἐν τῷ ρευστῷ περιεχομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ἡ δὲ ὀξυγόνωσις, ἡ ὑπὸ τῶν μικρῶν ὄντων τούτων παραγομένη, μικρὰ ἀρχομένη κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, φθάνει τὸν ἀνώτατον ὕρον τῆς κατὰ τὰς 4 M. M. Ἄν ὁ οὐρανὸς καλυφθῇ ἢ ἂν τὰ ζωῦφια

γίνωσιν ἄφρατα, τὸ φαινόμενον διακόπτεται. Ἀναπνέουσι τὴν νύκτα ὅπως τὴν ἡμέραν, ὀλιγώτερον ὁμοίως. Νύκτα καὶ ἡμέραν δὲ καίουσιν ἐν αὐτοῖς ἀνθρακὰ καὶ σχηματίζουσιν ἀνθρακικὸν ὀξὺ, ἐν τῷ φωτὶ ὁμοίως πολὺ πλείοτερον ἢ ἐν τῷ σκότει.

Τὸ φῶς ἐπιταχύνει τὴν ζωϊκὴν κίνησιν καὶ ἰδίως τὰς θρεπτικὰς λειτουργίας τῶν ζώων, ἐν ᾧ τὸ σκότος τὰς χαλαρόνει. Ὁ *Columelle* συνιστᾷ, ἵνα παχύνωμεν τὰς ὀρνίθιας καὶ οἰαδῆποτες ἄλλα πτηνὰ, νὰ τὰ ἀνατρέφωμεν ἐντὸς κλωθῶν στενῶν καὶ μὴ φωτιζομένων. Οἱ γεωργοὶ, ἵνα παχύνωσι τὰ ζῶα τῶν, τὰ κλείουσιν ἐντὸς ἐπαύλεων περικυκλωμένων διὰ μικρῶν καὶ χαμηλῶν παραθύρων. Εἰς τὸ σκότει τῶν φυλακῶν τούτων, ἡ ἐργασία τῆς ἐν τῷ σώματι διαλύσεως τῶν τροφῶν ἐνεργεῖται βραδέως, αἱ δὲ θρεπτικαὶ οὐσίαι συσσωρεύονται ἀνετώτερον ἐν τοῖς ὀργανοῖς τοῦ σώματος. Οὕτως ἐπίσης, ἵνα ἀναπτύξωσι τὸ ἐντὸς τῶν χηνῶν συκωτὸν ἡπαρ (*foie-gras*), τὸ τοσοῦτον πολυτελὲς ἐκεῖνο κάρκευμα, τὰς ῥίπτουσιν ἐντὸς ὑπογείων ζοφερῶν, ὅπου δι' ἀραβοσίτου τακτικῶς τρεφόμενοι μένουσιν ἀκίνητοι.

Τὰ ζῶα μακραινόνται ὅπως τὰ φυτὰ. Ἡ ἔλλειψις φωτὸς τὰ φθείρει ἢ μεταβάλλει ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ὀργανισμόν των, μὲ τὸν τρόπον ὁμοίως ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν. Ὅσα ζῶα ἐντὸς τῶν σπηλαίων ὁμοιάζουσι μὲ τὰ φυτὰ τὰ ἐντὸς τῶν ὑπογείων φύμενα. Ἐντὸς ὑπογείων τινῶν λιμνῶν τῆς Κάτω Καρνιόλης εὐρίσκει τις ἔρπετά ἀλλοκότου σχήματος, μὲ Σαλαμάνδρας ὁμοιάζοντα, *Πρωτεῖς* δὲ ὀνομαζόμενα. Εἶναι σχεδὸν λευκὰ, ὀφθαλμοῦς μόνον σκιδώεις ἔχοντα. Ἀμα τὰ ἐκθέσθη τὸ εἰς τὸν ἥλιον, φαίνονται ὑποφέροντα, καὶ τὸ δῆμα τῶν ἀρχίζει νὰ χρωματίζεται. Πιθανὸν εἶναι ὅτι τὰ ὄντα ταῦτα δὲν ἐξῆσαν πάντοτε ἐν τῷ σκότει, ὅπου σήμερον ζῶσι μεμονωμένα, ἢ δὲ διαρκῆς ἔλλειψις φωτὸς κατέστρεψεν ἐν αὐτοῖς τὸν χρωματισμὸν τοῦ

δέρματος καὶ ἐμψένεισε τῆς δράσεως τὸ ὄργανον. Πᾶν ὄν ἡλιακοῦ φωτὸς ἐστερημένον ὑπόκειται εἰς ἀσθενείας παντὸς εἴδους, εἰς τὰ δυσάρεστα τῆς χλωρώσεως καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀπώλειαν τοῦ αἵματος.

Ὁ Οὐίλλιαμ Ἐδουαρ, ὁ τὸσον σπουδάζας κατὰ τὸ 1820 τὴν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ζώων δύναμιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς, ἔθεσε βατράχων ὡς ἐντὸς δύο δοχείων μὲ ὕδωρ, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀφῆκε διαφανές, τὸ δὲ περιτύλιξε πανταγῶθεν διὰ μέλανος χάρτου. Τὰ ὡς ἐκτεθέντα εἰς τὸ φῶς ἀνεπτύχθησαν τακτικῶς, ἀλλὰ τὰ τοῦ μέλανος δοχείου εὐδὲν ἄλλο παρήγαγον, εἰμὴ τὰς πρώτας μόνον ὑποπώσεις ἐμβρύων. Ἐθεσε κατόπιν νεογνά βατράχων ἐντὸς δοχείων μεγάλων, τῶν μὲν διαφανῶν, τῶν δὲ μελάνων. Τὰ ἐντὸς τῶν διαφανῶν ταχέως μετεμορφώθησαν καὶ μετέβησαν εἰς ἡλικίαν ἑφθρον, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα ἢ ἔμειναν νεογνά πάντοτε ἢ μετὰ μεγίστης δυσκολίας καὶ βραδύτητος ἀνεπτύχθησαν εἰς ζῶα ἐντελῆ. Ὁ Βέλκλαρ ἐνήργησεν ἐρεῦνας τελειότερας ἐτι. Ὡς μωῖων συνήθων, ἐκ τοῦ αὐτοῦ συνόλου ληφθέντα παρ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ καλύμματα διαφόρων χρωμάτων τεθέντα, ἐγέννησαν ὅλα σκώληκας. Παρατηρήσας ὁμοίως μετὰ τέσσαρας καὶ πέντε ἡμέρας τοὺς σκώληκας τούτους, εὗρεν ὅτι μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸ κυανῶν καὶ ἰόχρου, ἀκολούθως οἱ ὑπὸ τὸ ἐρυθρῶν καὶ κίτρινον καὶ ὀλιγώτερον ὄλων οἱ ὑπὸ τὸ πράσινον κάλυμμα.

Ὁ Κ. Bert ἐνήργησεν ἀρτίως ἐτι πειράματα λίαν περίεργα ἐπὶ τῆς ἰδιαιτέρας προτιμήσεως τῶν ζώων διὰ τινος χρωματισμένης ἀκτίνης. Ἐλαβε μαλακόστρακα, μικροσκοπικὰ σχεδὸν, κοινότατα εἰς τὰ γλυκὰ ὕδατα τῶν μερῶν μας, τὰ δάφνεις-ψύλλους (*daphnies-puces*) καλούμενα, ἀξιοσημείωτα δὲ διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς τρέχουσι πρὸς τὸ φῶς. Ἐθεσε τινὰ τῶν ἐντόμων αὐτῶν ἐντὸς δοχείου ὑαλίνου, μαύρου, εἰσήγαγε δ' ἐναὐτῷ ἀκολούθως φωτεινὸν ὀπτικὸν ὄργανον.

Αἱ δάφνεις περιπλανῶντο διεσπαρμέναι ἐν τῷ σκοτεινῷ δοχείῳ, ἄμα ἐφάνησαν τοῦ ὀπτικοῦ ὄργανου τὰ διάφορα χρώματα, τὰ ζωῦφια διεσπάρθησαν ἐκ νέου εὐθύς. Ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ χρώματα τοῦ ὀπτικοῦ ὄργανου τὰ προσείλκυον. Μετ' οὗ πολὺ ὁμοίως παρατήρησεν ὅτι ἔτρεχον ταχύτερον πρὸς τὸ κίτρινον καὶ πράσινον χρώμα, ἄμα δὲ τοῖς ἐπαρουσίαζε τὸ ἰόχρου, ἐμακρύνοντο πρὸς στιγμὴν. Ἐχουσι ἄρα ὡς πρὸς τοῦτο τὰς αὐτὰς διαθέσεις μὲ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως, φωτιζόμενοι ὑπὸ ὀπτικοῦ ὄργανου καὶ θέλοντες ν' ἀναγνώσωμεν τι, πλησιάζομεν τὸ κίτρινον χρώμα καὶ μακρυνόμεθα τοῦ ἰόχρου. Ἐπομένως βλέπουσι καὶ ταῦτα οἷας καθαρὰς ἀκτίνας βλέπομεν. Βλέπουσι ὁμοίως καὶ τὰς θερμαντικὰς καὶ χημικὰς ἀκτίνας, τὰς πέραν τοῦ ἐρυθροῦ καὶ ἰόχρου τουτέστι, καθόλου μὴ ἐπιρραζούσας τὸν ἀμφιβληστροειδῆ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡμῶν χιτῶνα; Ὁχι, ἀπαντῶμεν, ἐπὶ τῶν πειραμάτων τοῦ Κ. Bert στηριζόμενοι.

Ἰδόμεν ἤδη τὴν ἐπὶ τοῦ χρώματος τοῦ δέρματος τῶν ζώων δύναμιν τοῦ φωτὸς καὶ ἄς ὀμιλήσωμεν ἐν πρώτοις περὶ τοῦ ὄντος, ὅπερ παρουσιάζει τὰς παραδοξοτέρας πρὸς τοῦτο ἰδιότητας, περὶ τοῦ χαμαιλέοντος. Ἐν διαστήματι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας διέρχεται διὰ μωρίων μεταβολῶν τὸ χρώμα τοῦ δέρματος του, ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους δὲ, ὅστις ἀπέδιδε τοῦτο εἰς ἐξόγκωσιν τοῦ δέρματος, καὶ τοῦ Θεοφράστου, εἰς τὸν φόβον ἀποδίδοντος τὰς μεταβολὰς αὐτὰς, μέχρι τοῦ Βαλλιονιέρη, ὅστις ὡς αἰτίαν θεωρεῖ τὰ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος ὑγρά, διάφοροι εἶναι αἱ περὶ τούτου γνώμαι. Ὁ Ἐδουαρ ἀποδίδει τὸ φαινόμενον εἰς τὸ ἀνίσον τῶν δύο ὕλων, τῆς μὲν κίτρινοειδοῦς, τῆς δὲ ἰσοειδοῦς, τῶν χρωματιστῶν τὸ δῆμα τοῦ ἔρπετου τούτου. Ὁ Brucke ἀπέδειξεν ὅτι τὰ χρώματα τοῦ χαμαιλέοντος προέρχονται ἐκ τῶν ποικίλων διανομῶν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐντὸς

τῶν χρωματισμένων κοιλοτήτων, τουτέστι ἐκ τῆς παραγωγῆς τοῦ αὐτοῦ φαινομένου, ἕπερ παρατηρεῖ τις ἐντὸς τῶν πομφολύγων σάπωνος καὶ ἄλλων λεπτῶν φύλλων. Προέρχονται ἐπομένως ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῶν κιτριῶν καὶ ἰσχυρῶν ἐκείνων οὐσιῶν, τῶν τοσοῦτον τεχνικῶς διαμοιρασμένων ὑπὸ τὴν ἐρρυτιδωμένην αὐτοῦ ἐπίδερμίδα. Τὸ σκότος τὸν κάμνει νὰ ὠχρίῃ, τὸ σκίφως μαρμαρόνει τὸ σῶμά του διὰ τῶν λεπτοτέρων αὐτοῦ χροϊῶν, ὃ δὲ ἥλιος τὸν μαυρίζει. Μέρος τοῦ τριβομένου ἢ ἄλλως πως προσβαλλομένου δέρματος μένει μαῦρον καὶ δὲν λευκαίνεται πλέον ἐν τῷ σκότει.

Ἡ ἐπὶ τοῦ χρώματος τῶν ἰχθύων καὶ τῶν μαλακοστράκων δύναμις τοῦ φωτός πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου παρατηρήθη. Ἀμφότερα, ἰχθύες καὶ μαλακόστρακα, ἀλλάσσουσι χροῖαν ἀναλόγως τοῦ πυθμένου τῆς θαλάσσης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ζῶσιν. Ὁ Κ. Rouchet ἀπέδειξεν ὡς πρὸς τοῦτο μᾶλλον ταῦτα ὅτι τὸ φῶς ἐνεργεῖ οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ δέρματος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ, μεταβιβάζοντος εἰς τὰ χρωματισμένα κοιλώματα τῆς ἐπίδερμίδος διὰ τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ νεύρου τὰς μεταποιητικὰς δυνάμεις τῶν ἐξωθεν φωτοβόλων δονήσεων. Οἱ σάκες ἐν παραδείγματι, τιθέμενοι εἰς πυθμένας λευκοῦς, γίνονται ὠχροί, εἰς μέλανας δὲ, γίνονται βαθέου χρώματος. Ἄμα ὅμως τοὺς τυφλώσῃ τις, δὲν ἀλλάσσουσι πλέον χρῶμα.

Ὅλα τὰ μὲ πτερὰ ἢ τρίχας ζῶα ἔχουσι τὴν ράχιν βαθυτέρου χρώματος καὶ μᾶλλον χρωματισμένην ἀπὸ τὴν κοιλίαν. Τὰ χρώματα τοῦ δέρματος τῶν εἶναι ὡσαύτως ζωρρότερα τὸ καλοκαίριον ἢ τὸν χειμῶνα. Αἱ νυκτερινὰ χρυσαλλίδες οὐδέποτε ἔχουσι τὸ διάστιλπνον χρῶμα τῶν τῆς ἡμέρας. Τὰ νυκτερινὰ πτηνὰ ἔχουσι ζοφῶδες πάντοτε τὸ χρῶμα, τὸ δὲ μαλθακὸν τοῦ δέρματος τῶν ἀντίκειται πρὸς τὸ τραχὺ τοῦ δέρματος τῶν τῆς ἡμέρας πτηνῶν. Τὰ ἔστρακα τὰ ὑπὸ τοὺς βράχους

στεγαζόμενα ἔχουσι χρώματα ὠχρὰ παραβλητικῶς πρὸς τὰ χρώματα τῶν ἐκτεθειμένων εἰς τὸν ἥλιον. Ὁμιλήσαμεν ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐν τοῖς σπηλαιῶσι ἐνδιαιτωμένων ζῶων. Ἄς παραβάλωμεν τὰ τῶν ψυχρῶν τόπων πρὸς τὰ τῶν ἰσημερινῶν χωρῶν. Ὅποια διαφορὰ! Τὰ χρώματα τῶν πτηνῶν, τῶν μαστοφόρων ζῶων καὶ τῶν ἐρπετῶν, τῶν πληρούντων τὰ ἄπειρα δάση ἢ περιπλανωμένων εἰς τοὺς μεγάλους τῆς διακεκαυμένης ζώνης ποταμούς εἶναι τόσον ζωρρότερα, ὥστε μᾶς θαμβοῦνται. Εἰς τὰς βορείους ἀπεναντίας χώρας τὰ χρώματα εἶναι ψυχρὰ, σκιερὰ, μονότονα, ἐν γένει δὲ πρὸς τὸ λευκὸν κλίνοντα, ἕνεκα τῆς διαρκοῦς σχεδὸν ἐπ' αὐτῶν ἀνανακλάσεως τῆς χιόνος.

Οὐ μόνον δὲ τὸ χρῶμα τῶν ὀργανικῶν ὄντων ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος αὐτῶν συνδέεται μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ φωτός ἢ μᾶλλον τοῦ κλίματος. Ἐφρόσον τὰ ὄντα βρῖνθουσιν ἐκ τοῦ πόλου πρὸς τὸν ἰσημερινὸν, ἐφ' ὅσον τουτέστι πλησιάζουσι τῆς θερμότητος καὶ τοῦ φωτός τὰς χώρας, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ πλοῦτος, ἢ στιλπνότης, ἢ καλλονὴ τοῖς ἐπιδαψιλεύεται μετὰ μείζονος μεγαλοδωρίας. Ζωρρότης καὶ μεγαλοπρέπεια ζωῆς, τύποι τέλειοι καὶ ἀκτινοβόλα κοσμήματα, ἰδοὺ τί διακρίνει τὰ ποικίλα καὶ πολύπλοκα ὄντα τῶν τροπικῶν χωρῶν, τί δ' ἐπίσης παρέχει φυσιογνωμίαν ἰδιάζουσαν εἰς τοὺς προνομιοῦχους αὐτῶν κόσμους. Ἡ φύσις τῶν χωρῶν ἐκείνων εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον ἐπιβλητικώτερα, ἐφ' ὅσον παρουσιάζει ἀκτινοβόλον παρθενίαν. Καθαρὰ τοῦ ἡλίου ἀπόρροια, ἐμπεριέχει πᾶν ὅ,τι ἀγνόν, οὔτε γινώσκει τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐκμετάλλευσιν ἢ τῶν διαφθορῶν αὐτοῦ τεχνῶν τὴν κυριαρχίαν. Ζῆ ἀγρία καὶ ὑπερήφανος, ἀνέτως περιβλέπουσα, ὥσπερ ἄλλος τῶν Ἄλπεων ἀετὸς, τὴν αἰώνιον καὶ ἔξοχον πηγὴν, ἥτις χέει ἐν αὐτῇ τὴν θερμότητα καὶ λάμψιν ἴδετε ἤδη τὰς περὶ τὸν πόλον χώρας. Ξηρὰ τινὰ δενδρύλλια, φυτό πώδη καὶ κάτισχνα, ἰδοὺ ὅλος ὁ βοτανικὸς

αὐτῶν κόσμος. Τὰ ζῶα φέρουσι δέρμα ἄχρουν, τὰ πτηνὰ πτερὰ πολύπτυλα, τὰ ἔντομα ζοφρὰ χρώματα. Βλέπει τις ταῦτα πάντα καὶ αἰσθάνεται πλησιάζοντα τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς ὄρια... μετ' οὗ πολυδὲ ὁ παγετὸς κατακλύζει τὰ πάντα. Ψυχὸς δριμύ καὶ αἰώνιον μαστίζει τὴν γῆν ἐνταῦθα. Ἡ θάλασσα μόνη τρέφει ἀκόμη ἀκαλήφρας τινας, ζωόφυτα καὶ ἄλλας πρώτας ὑποτυπώσεις ὀργανισμοῦ. Ὁ ἥλιος κατέρχεται ἐνταῦθα λοζὸς καὶ σπάνιος, ἐν ᾧ ἐν τῷ ἰσημερινῷ, λάβρος ἐξακοντίζων τὴν φλόγα του, παραδίδεται ὅλος εἰς τὴν προσφιλή αὐτοῦ εὐτυχῇ Ἐδέμ.

Γ'.

Μένει ἤδη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω ν' ἀναφέρωμεν τὰς σχέσεις τοῦ φωτός καὶ πρὸς τὸ ὄν, ἕπερ καλλίτερον παντὸς ἄλλου τὸ αἰσθάνεται, καὶ τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐκφράσῃ τί αἰσθάνεται, πρὸς τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν τουτέστι. Τὸ νεογνὸν βρέφος ζητεῖ ἐξ ἐνστικτοῦ αἰσθήματος τὸ φῶς, στρέφεται πρὸς τὸ μέρος ὅθεν τὸ φῶς εἰσέρχεται, ἀν δὲ τις θελήσῃ νὰ στενοχωρήσῃ τότε τὴν αὐτόματον κίνησιν τῶν ὀφθαλμῶν του, ἐπέρχεται πολάκις παραβλῶπια.

Ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν εἶναι ἐξ ὄλων τῶν ὀργάνων μας ἐκεῖνο, ἕπερ ἐπηρεάζεται ἰδίως ὑπὸ τοῦ φωτός. Ἐκ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν συγκρούσεως προέρχονται ὅλαι αἱ ἄμεσοι ἡμῶν τοῦ ἐκτὸς κόσμου ἀντιλήψεις καὶ ἅπασαι αἱ αἰσθητικαὶ ἡμῶν ἐντυπώσεις. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐρεθιστικότης τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡμῶν παρουσιάζει μυρίας ὄσας ποικιλίας. Παρατηρήθη ὅτι κατάδικοι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν σκοτειναῖς φυλακαῖς κεκλεισμένοι, ἀπέκτησαν μὲ τὸν καιρὸν τὸ πλεονέκτημα τοῦ διακρίνειν καθαρῶς τὰ ἐν αὐταῖς ἀντικείμενα. Ταῦτοχρόνως δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν γίνονται εὐαίσθητοι καὶ πρὸς τὰς μικροτέρας μεταβολὰς τῆς λάμψεως τοῦ φωτός. Ὁ Lavoisier παρατήρησε

τῷ 1766, ὅτε ἐπρόκειτο ν' ἀποφανθῇ περὶ διαφόρων ζητημάτων ἀφορώντων τὸν φωτισμὸν τῶν Παρισίων, ὅτι ἡ ὄρασις αὐτοῦ ἔστερετο τῆς ἀναγκαίας λεπτότητος, ὅπως ἐκτιμήσῃ τὴν δύναμιν διαφόρων φλογῶν, τὰς ὁποίας πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν ἤθελε νὰ παραβάλλῃ. Ἐμαύρισε τότε ἐν δωμάτιον καὶ ἐπὶ ἐξ ἑβδομάδας ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ, εἰς σκότος βαθὺ βεβουθισμένος. Μετὰ τὸ διάστημα τοῦτο, τοσοῦτον εὐαίσθητος ἐγένετο ἡ ὄρασις αὐτοῦ, ὥστε ἐδύνατο νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ τὰς ἐλαχίστας διαφορὰς. Ἡ διὰ μιᾶς ἄλλως τε μεταβάσις ἀπὸ σκοτεινοῦ μέρους εἰς φωτεινὸν πολὺ εἶναι κινδυνωδεστάτη. Διονύσιος ὁ τύραννος Συρακουσῶν εἶχεν οἰκοδομήσει οἶκημα μὲ τοὺς τοίχους φωτεινοῦς καὶ δι' ἀσθέστου λευκανθέντας, ἔρριπτε δ' αἴφνης ἐν αὐτῷ δυστυχεῖς, πρὸ πολλοῦ ἐν εἰρική φυλακῇ κεκλεισμένους. Ἡ ἀντίθεσις αὐτῆ ἤρκει ἵνα τοὺς τυφλώσῃ.

Ὁ Ξενοφὼν ἀναφέρει ὅτι μέγας ἀριθμὸς Ἑλλήνων στρατιωτῶν διερχομένων τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας ἀπώλεσαν τὴν ὄρασιν ἐκ τῆς ἀνανακλάσεως τῆς χιόνος. Ὅλοι οἱ περιγηγῆται ἄλλως τε, ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὰς Πολικὰς χώρας, ἐγένοντο μάρτυρες ὁμοίων δυστυχημάτων, ἐκ τῆς ἀνανακλάσεως τῆς χιόνος προελθόντων. Ὁσάκις ἢ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐντύπωσης τοῦ φωτός εἶναι ἰσχυρὰ καὶ στιγμιαία, ὁ ἀμφιβληστροειδὴς αὐτοῦ χιτῶν ὑποφέρει πρὸ πάντων. Ἄν ἦναι ὀλιγώτερον δυνατὴ διαρκεῖ πλειότερον, καὶ τότε τὰ ὑγρά τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶναι τὰ ἀλλοιούμενα. Τὸ φαινόμενον, ἕπερ ὀνομάζομεν ἡλίου προσβολῆν (coup de soleil) εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ φωτός ὀφείλεται, οὐχὶ δ' ὅπως πολλὰκις τινὲς ἐνόμισαν, εἰς θερμοκρασίας ὕψους. Συμβαίνει πολλὰκις κατὰ τὸ ἔαρ, ὅτε ἡ θερμοκρασία δὲν εἶναι ὑψηλή. Δύναται δὲ καὶ τὸ τεχνητὸν φῶς νὰ τὴν παραγάγῃ, ἰδίως τὸ ηλεκτρικόν.

Ἡ ἐπὶ τοῦ δέρματος τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια τοῦ φωτός εἶναι προφανὴς ἐπίσης. Μαυρίζει καὶ ἐπικαίει τὸ δέρμα ἡμῶν,

προσκαλοῦσα ἐν αὐτῇ τὴν παραγωγὴν τῆς χρωματώδους ὕλης, τὴν ὁποίαν περιέχει. Τὰ συνήθως γυμνά τοῦ σώματος μέρη, τὸ πρόσωπον καὶ αἱ χεῖρες ἐν παραδείγματι, εἶναι βαθυτέρου χρώματος ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ χώρᾳ οἱ κάτοικοι τῶν ἐξοχῶν ἔχουν τὸ χρῶμα πλέον μαυρισμένον ἀπὸ τοὺς ἐν τῇ πάλει. Εἰς χώρας ὀλίγον μαμακρυσμένας ἀλλήλων, οἱ κάτοικοι ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μέρου διαφέρουσιν ὡς πρὸς τὸ χρῶμα σπουδαίως πολλακίς, ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ἐν Εὐρώπῃ τρία χρώματα διακρίνει τις· τὸ ἐλαιόχρουν, μὲ τὸ βλέμμα μέλαν, κόμην καὶ γενειάδα μελανὰς ἐπίσης· το καστανόχρουν, μὲ κυανοῦν βλέμμα καὶ γενειάδα ὑπόξανθον, καὶ τὸ ξανθόν, μὲ ξανθὴν σποδοειδῆ γενειάδα καὶ τὸ βλέμμα ἀνοικτὸν κυανοῦν. Ἐπὶ τῶν λευκῶν δερμάτων παρατηρεῖ τις εὐκολώτερον τὰς ὑπὸ τοῦ φωτός καὶ τῆς θερμότητος προξενουμένας μεταβολὰς· οὐχ ἦττον αἱ ποικιλίαι τῶν χρωματισμῶν παρατηροῦνται, ἔστω καὶ ὀλιγώτερον καθαρῶς, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δερμάτων. Τῆς Σκυθικῆς Ἀραβικῆς φυλῆς τὸ ἡμισυ μέρος μόνον ὑπάρχει ἐν Εὐρώπῃ καὶ τῇ Κεντρικῇ Ἀσίᾳ, οἱ λοιποὶ κατέρχονται πρὸς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν, διὰ τῶν βαθμῶν μελαγχροτέρων γινομένων χρωματισμῶν τοῦ δέρματος τῶν ἀποδεικνύοντες τὴν βαθμιαίαν τῶν κλιμάτων καυστικότητα. Οἱ Ἰνδοὶ τῶν Ἰμαλαίων ὄρεων εἶναι ξανθοὶ σχεδόν· ἐν ᾧ οἱ τῶν ἐπαρχιῶν Δέκαν, Κορομάνδελ, Μαλαβάρης καὶ Κεϋλάνης ἔχουσι τὸ χρῶμα μελανώτερον καὶ ἀπὸ μερικὰς Μαύρων φυλάς. Οἱ Ἀραβες, ἐλαιόχροες καὶ σχεδὸν ξανθοὶ ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Συρίᾳ, εἶναι ἡλιοκαεῖς ἐν Ἰερμένῃ καὶ τῇ χώρᾳ τῆς Μασκάτης. Οἱ Αἰγύπτιοι παρουσιάζουσι κλίμακα χρωματικὴν, ἀπὸ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν ἀνερχομένην, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου ἀρχίζουσιν καὶ πρὸς τὰς πηγὰς αὐτοῦ καταλήγουσαν. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖ τις καὶ παρὰ τοῖς Τουαρίκοις τῆς Μεσημ-

θρινῆς κλιτύος τοῦ Ἀτλαντος, ἀπλῶς ἐλαιόχροοις, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἀφρικῆς ἀδελφοὶ τῶν εἶναι μαῦροι. Τὰ ἀρχαῖα τῆς Αἰγύπτου μνημεῖα μᾶς ἀποδεικνύουσι γεγονὸς πολλοῦ λόγου ἐπίσης ἄξιον. Οἱ ἄνδρες παριστάνονται ἐν αὐτοῖς πάντοτε φαιοῦ χρώματος πρὸς τὸ ἐρυθροῦν κλίνοντος, διότι ἔζων ἐν ὑπαίθρῳ ἐνῷ αἱ γυναῖκες τῶν, κεκλεισμέναι πάντοτε, ἔχουσι χρῶμα ὠχρὸν πρὸς τὸ κίτρινον κλίνον. Ὁ Βάρρων βεβαιῶσθε ὅτι οἱ Γάρταροι Μανδοῦχοι ἐλευκάνθησαν ὅλοι κατὰ τὴν ἐν Κίνα διαμονὴν τῶν. Ὁ Remusat, ὁ Pallas, ὁ Gurlaff, περιγράφουσι Σινῶν γυναῖκας, τὴν λευκοτέραν Εὐρωπαϊκὴν χροιάν ἐχούσας. Αἱ Ἰουδαῖαι τοῦ Καῖρου καὶ τῆς Συρίας, ὑπὸ κρήδεμνα ἢ ἔνδον οἰκιῶν κερυμμέναι πάντοτε, ἔχουσι τὸ χρῶμα χλωμόν καὶ σκιερόν. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ παρὰ ταῖς φυλαῖς τῶν Μαλδίβων νήσων. Γνωστὸν ἄλλως τε εἶναι, ὅτι καὶ οἱ Ἑσκιμῶι λευκαίνονται διαρκούτος τοῦ μακροῦ αὐτῶν χειμῶνος. Ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτά εἰσιν ἀποτελέσματα διαφόρων συγχρόνως ἐπερχομένων ἐνεργειῶν ἐπομένως τὸ φῶς μόνον δὲν εἶναι ὁ αἰτιος ὅλων αὐτῶν. Καὶ ἡ θερμότης καὶ ἄλλα τινὰ αἰτία μεσολαβοῦσι πιθανῶς εἰς τὰς χρωματικὰς ταύτας ἐνεργείας. Ἄλλ' ἢ ἐν αὐταῖς ἰδέα καὶ ἀποτελεσματικὴ τῆς φωτεινῆς λαμπηδόνος ἐνέργεια εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν φαίνεται μετέχον τῶν εὐεργετημάτων τοῦ φωτός. Τὸ σκότος εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λυμφατικοῦ συστήματος, καθιστᾷ τὰς βλεννώδεις μεμβράνας εὐερεθίστους εἰς προσβολὰς κατάρροης, ἀποχαυνώνει τὰ μαλακὰ μέρη τοῦ σώματος, ἀναπτύσσει τὰ οἰδήματα, τὰς κυρώσεις τοῦ ὀστεώδους συστήματος κτλ. Οἱ μεταλλουργοὶ, οἱ ἐργάται οἱ ἐν τῷ ἐργοστασίῳ ἀτελῶς φωτιζομένων ἐργαζόμενοι, εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς ὅλας ταύτας τῆς φυσιολογικῆς ἀβλιότητος τὰς αἰτίας. Ἐνταῦθα δ' ὀφείλομεν νὰ παρα-

τηρήσωμεν ὅτι ἀκτίνες τινες τοῦ ὀπτικοῦ ὀργάνου, ἢ πορτοκαλλόχρους μεταξὺ ἄλλων, ἔχουσι ἀπέναντι τῶν ζώων ἔτι ἀποτέλεσμα καὶ τὸ σκότος αὐτό. Τὸ πορτοκαλλόχρουν λοιπὸν φῶς, τὸ τοσοῦτον διὰ τὰ ζῶα ἐλέθριον, εἶναι τὸ εὐνοϊκώτερον διὰ τὰ ζῶα. Ὡστε ὑπάρχει εἰδὸς τι ἀντιπολιτεύσεως, συγχρόνως ὁμῶς καὶ ἰσορροπίας, καθόσον ἀφορᾷ τὰς ἀναλογίας τοῦ φωτός, μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων κόσμων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ Σύμπαν ἐλόκληρον. Βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι τὸ πράσινον χρῶμα εἶναι ἔτι ὑγιέστερον καὶ εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν λειτουργιῶν τοῦ σώματος ἡμῶν, διὸ τὸ ἔαρ εἶναι ἡ προνομιούχος καὶ ὠραιοτέρα τοῦ ἔτους ἐποχὴ.

Ἡ σχέσις τῆς φωτοβόλου ἀκτίνος πρὸς τὴν ἀκριβῆ καὶ ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἶναι οὐχ ἦττον ἀποδεδειγμένον γεγονός. Ὁ Οὐμβολ, ὁ τὸσον λεπτὸς ἐκεῖνος παρατηρητής, ὁμιλῶν περὶ τῶν Χεύμας (Chaymas), λέγει. « Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔχουσι τὸ σῶμα καθ' ὑπερβολὴν μυῶδες, ἀλλὰ σαρκώδες καὶ τὰ μέλη στρογγύλα. Περιττὸν νὰ προσθέσω ὅτι οὔτε ἓνα εἶδον φέροντα φυσικόν τι ἐλάττωμα ἐπὶ τοῦ σώματος· τὸ αὐτὸ ἀπῆντησα καὶ εἰς χιλιάδας Καραῖθων, Μπύκων, Μεξικανῶν καὶ Περούβιανων Ἰνδῶν, τοὺς ὁποίους ἐπὶ πενταετίαν ὅλην παρατηρήσαμεν. Τὰ φυσικὰ τοῦ σώματος ἐλαττώματα, κυρώσεις, διαστροφαι καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀπαντῶνται σπανιώτατα παρὰ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, οἵτινες ἔχουσι πολὺ χρωματισμένον τὸ δέμα.» Τίνι τρόπῳ τὸ φῶς δύναται νὰ προτυπώσῃ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐξασκήσῃ πλαστικὴν ἐνεργειαν ἐπὶ τοῦ σώματος, δύσκολον νὰ ὄρισῃ τις. Βλέπων ὁμῶς τὴν τονικὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δέρματος ἐνεργειαν καὶ τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ σώματος δύναμιν, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι αὐτὸ διανέμει μὲ τάξιν καὶ ἁρμονίαν τὴν ζωικὴν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον τῶν ὀργάνων. Οἱ γυμνοὶ ζῶντες ἄνθρωποι εὐρίσκονται διαρ-

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Β΄.)

κῶς ἐντὸς λουτροῦ φωτός· οὐδὲν μέρος τοῦ σώματος αὐτῶν ὑπεκφεύγει τὴν ζωογόνον ἐνεργειαν τῆς ἡλιακῆς λαμπηδόνος. Ἐντεῦθεν ἰσορροπία ἐξασφαλίζουσα τῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματος τὴν κανονικότητα.

Λέγουσιν συνήθως ὅτι αἰτιολογικὴ τις εἰμαρμένης δύναμις κανονίζει τῆς ὕλης τὰς ἐνεργείας, καὶ ὅτι ἐλευθέρᾳ αὐτόματος κίνησις εἶναι τὸ ἔργον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πνεύματος. Δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πολλακίς τὰ αἰτία τὰ ἐνεργοῦντα ἐν τῇ ὕλῃ μᾶς διαφεύγουσιν, ὅτι δ' ἐπίσης συχνάκις τὰ ἐν τῷ πνεύματι ἐνεργοῦντα, ἀθρόα μᾶς καταλαμβάνουσι· δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ διευκρινήσωμεν τὴν ἀντίθεσιν ταύτην, ἐν ᾗ καὶ τοῦ Kant αὐτοῦ ὁ δαιμόνιος νοῦς ἐναυάγησε. Θέλομεν μόνον νὰ παρατηρήσωμεν πόσον τὸ φῶς ἐπηρεάζει τὸ σύστημα τῶν νοερῶν λειτουργιῶν. Δέσμιος καὶ βωθὸς εἰς μέρος σκοτεινὸν ὁ νοῦς, ἐλευθεροῦται καὶ ζωογονεῖται τὴν ἐσπέραν, ἐν μέσῳ αἰθούσης πανταχόθεν φωταγωγομένης εὐρισκόμενος. Δὲν δύναμεθα ν' ἀποφύγωμεν τὰς δυσαρέστους διαθέσεις, ὅσας προκαλεῖ καιρὸς ζοφώδης καὶ βροχερῆς, οὔτε ν' ἀνισταθῶμεν εἰς τὸν μεστὸν φαιδρότητα ἐνθουσιασμὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον παρέχει εὐδίας ἡμέρας τὸ θέαμα. Διατὶ νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ἐνταῦθα τοῦ βίου ἡμῶν τὴν δουλείαν, δουλείαν πλήρη χαρίτων ἄλλως τε, ἀφοῦ τοσαύτας μᾶς χορηγεῖ ἡδύτητας; Πῶς νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν τὸ σύνολον ὅλων ἐκείνων τῶν ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ἀντικειμένων, ἅτινα, ἅμα τὸ φῶς τὰ θίξῃ, τρέμουσι, πάλλουσι καὶ διὰ μυρίων ὄσων γλωσσῶν ἐκδηλοῦσι τὴν ζωογόνον καὶ μαγευτικὴν ἐκείνην ἡδυπάθειαν, ἣν ἐκ τῆς προσψαύσεως ταύτης ἡσθάνθησαν; Ὡς ἐξ ἐνοστικτοῦ αἰσθηματος καὶ αὐτομάτως τὸ ζητοῦμεν ἀπανταχοῦ, εἴμεθα δ' εὐτυχεῖς πάντοτε, ὅσάκις τὸ εὐρίσκουμεν. Εἶναι ἡ συμπλήρωσις ἡμῶν, οὕτως εἰπεῖν. Διὸ ὁποῖον μέρος δὲν ἐξασκεῖ, ὁποῖον θέληγῆτρον δὲν εἰσάγει εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ τῆς ποιήσεως!

9.

Δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος ἐνταῦθα χώρος, ἵνα ἀναπτύξωμεν τὸ ἐπαγωγὸν ἐκεῖνο καὶ σχεδὸν ἀνέκδοτον τῆς αἰσθητικῆς κεφάλαιον, καὶ ν' ἀποδείξωμεν διὰ μέσων συγχρόνων, διὰ τῶν μεγάλων πάσης ἐποχῆς διδασκάλων, τὴν μεταξὺ ἀτμοσφαιράς καὶ τέχνης σχέσιν, νὰ τὴν ἀποδείξωμεν δ' οὐχὶ ἐπὶ τῇ βράσει πρακτικῶν μόνον ἀναλογιῶν καὶ βεβιασμένων παρατηρήσεων, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐστηρὰν φυσιολογίαν καὶ τῆς ἀκριβοῦς ὀπτικῆς τὸ σύστημα. Ὅποιαν ὠραίαν δὲν θὰ εἶχε νὰ σχεδιαγραφῆσθαι τις εἰκόνα τῶν μυρίων καὶ ποικίλων ἐκείνων τοῦ Οὐρανοῦ ἔψων, καὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν ὅλων τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ φωτισμοῦ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ τῶν ζωγράφων, ποιητῶν καὶ μουσικῶν!

Ἡ ποικιλομένη τοῦ ἡλίου φυσιογνωμία, τῆς ἡοῦς καὶ δύσεως τὰ πυρὰ, αἱ διακυμάνσεις τῶν ἀερῶν στρωμάτων, τοῦ λυκαυγοῦς τὰ λεπτὰ καὶ μεταξοειδῆ ἀπλούμενα κρήδεμνα, αἱ κυαναὶ, πράσιναί, ἰριώδεις, μαργαρώδεις τῆς θαλάσσης ἢ τῶν ὄρε-

ων ἀντανεκλάσεις, ὅλα ταῦτα ἔχουσι μοιραίαν τινὰ ἠχῶ εἰς τὰ ἀπόκρυφα καὶ μὴ ἔχοντα τὴν συναίσθησιν τῆς ὑπάρξεως μέρη, ἐνθα κατεργάζεται ἡ ζωή, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ὄξυδερκοῦς θεατοῦ τῶν ἔργων τῆς φύσεως. Ἐκεῖ ὅλα μεταφέρονται διὰ τῶν λεπτοτέρων, τῶν θωπευτικωτέρων καὶ τῶν τελεσφορωτέρων συγχρόνως δονήσεων. Ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε τὰ διευκρινῆσαι, τὰ διαχωρίσει, τὰ κατατάξῃ, καὶ τὰ περιλάβῃ ἐν τῷ συνόλω αὐτῶν τῷ τοσοῦτον ἐξαισιῶς πολυπλόκῳ, θέλει ὠφελῆσαι ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Δὲν θέλει βεβαίως καταστήσει τὸν καλλιτέχνην ἐν αὐτομάτως κινούμενον οὔτε θέλει ἀφομοιώσει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸ φυτὸν, τὸ ὅλας αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ἀντλοῦν ἐν τῇ γῆ, ὅπου ἐγεννήθη· θέλει ὅμως ἐννοήσει τὸν σχεδὸν ἀόρατον μηχανισμόν συστήματος ὀλοκλήρου τροχῶν ἰσχυρῶν, ἐφ' ὧν κινεῖται τὸ Σύμπαν.

B.

ΔΑΚΡΥΑ

Εἰς τὴν μνήμην τῶν Δ. ΠΑΠΗΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ Σ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ.

1

Αἱ ἀηδόνες ὀίγησαν... Ὡς κύκνοι τὴν ὑστάτην
Βαρυπενθοῦσαν ἐψάλλον θανάτειον ῥῆθ' ἡμῶν,
Ἡμεῖς δὲ πόνου δάκρυα θὰ γέωμεν εἰς μάτην,
Ναί! Αὐθις δὲν θ' ἀκούσωμεν τὴν λιγυρὰν αὐδὴν των.

2

Ὅταν κρυβῇ ἡ ἀηδὼν, τὸ δάσος ἐρημοῦται,
Καὶ τὸ ρυάκιον αὐτὸ γλυκὰ δὲν κελαρίζει·
Ἡ πέριξ φύσις σιγηλὴ καὶ πένθιμος ἀπλοῦται,
Καὶ χάνει πᾶν τὸ θέλητρον, ὅπερ αὐτὴν στολίζει.

3

Αἱ ἀηδόνες ὀίγησαν... καὶ τῶρα τίς θὰ ψάλλῃ;
Τίς τῶρα ἄσματα τερπνὰ ἴστα δάση θὰ τονίση;

Τίς θὰ ὑμνήσῃ ἴστο ἐξῆς τῆς φύσεως τὰ κάλλη;
Ποῖος δὲ δάκρυ θαλερὸν ἴστην μνήμην των θὰ χύσῃ;

4

Ἡμεῖς, πτηνὰ τοῦ Παρνασσοῦ, γλυκεῖαι ἀηδόνες,
Τῆς ποθητῆς πατρίδος μου, θὰ ψάλλητε προθύμως·
Κ' ἐνώσατε μὲ τὸν ἐμὸν τὸν θρηγόν σας, τρυγόνες,
Τὴν ἀμελή μου τὴν φωνὴν συντρέχουσαι πενθίμως.

II

1

Μόλις φαιδρὰ ἴστον Παρνασσὸν πρωῖα ἐπεφάνη,
Κι' ἀμέσως πάχνη ζοφερὰ αὐτὴν κατακαλύπτει...
Ἄπέδρα πᾶσά μας ἐλπίς! Ἄπέμεινεν ἡ πλάνη·
— Εἰς πλάνην μόνον ὁ θνητὸς, αὐτὸς μόνον ἐμπίπτει. —

2

Ὅσα θαυμάζομεν ἡμεῖς, αἱ μοῖραι τὰ φθονοῦσι,
Καὶ ἀκαμπτοὶ βραχύνουσι ἴστην γῆν τὴν ὑπαρξίν των.
Καὶ δι' αὐτὸ εἰς οὐρανοὺς ταχὺ ἀποδημοῦσιν
Οἱ ἄγγελοι, νὰ ψάλλωσιν ἐκεῖ τὸν ποιητὴν των.

3

Δὲν ἀπομένουσι ἴστην γῆν οἱ τοῦ καλοῦ ἐργάται·
Τί θέλουσιν νὰ μιγνύωνται μὲ βορβορώδη ὕλην;
Ἐρχονται κάτω, βλέπουσι, περοῦν ὡς διαβάται,
Τὴν μοχθηρίαν φεύγοντες τοῦ κόσμου τὴν ποικίλην.

4

Οὔτω καὶ σεῖς, Δημήτριε, Σπυρίδων, παροδίται
Διήλθετε, ἀφήσαντες θνητῶν τὴν κατοικίαν.
Πλὴν διατὶ οὔτω ταχὺ, ἀστέρες, νὰ σβεσθῆτε
Καὶ νὰ στερήσῃτε ἡμᾶς τὴν λάμψιν σας τὴν θεῖαν;

5

Ἄλλ' ἔδυσαν... κ' ἡ λάμψις των ἀκόμη μᾶς φωτίζει·
Τὸ σελασφόρον φῶς αὐτῶν δὲν μένει ἐσβεσμένον.
Τὰς φαινὰς ἀκτῖνάς του πέριξ ἐξακοντίζει,
Ὡσπερ θαλάσσιος φανὸς σωτὴρ ναυτιλλομένων.

6

Ἄλλ' ἔφυγον... κ' ἡμεῖς πρὸς τί δακρύομεν εἰς μάτην;
Πρὸς τί, πρὸς τί ἡ Μοῦσά μας νὰ τρέπηται εἰς θρηγόνους;
Ἄς ὑποχύσωμεν κ' ἡμεῖς εἰς τὴν κοινὴν ἀπάτην,
Καὶ ἄς θρηγήσωμεν κ' ἡμεῖς κ' ἄς κλαύσωμεν ἐκείνους.

7

Ἄς ρίψωμεν ἄστον τάφον των ἀνθη τοῦ Ἐλικῶνος,
Τὰ ἀνθη, ἅπερ ἔρρανε μὲ δάκρυα ἡ Μοῦσα·

Τοὺς ὕμνους των ἄς ψάλλωμεν, οὗς ἐψάλλον ἐντόνωσ,
Κί' ἄς ἦναι εἰς τὴν μνήμην μας ἡ μνήμη των παροῦσα.

8

Ἀπὸ μακρὰν εἰς ἀγνωστος μὲ σᾶς θὰ Ὄρηνωδῆση·
Τὸ κῦμα τοῦ Ὀκεανοῦ σᾶς φέρει τὴν φωνήν του.

Καὶ τὸ θαλάσσιον πτηνὸν ὕμῶν θὰ μαρτυρήσῃ,
Τὸν πόνον τὸν σπαράσσοντα τὴν στένουσαν ψυχὴν του.

9

Ἄν ὅμως εἰς τὸ ἄσμά του δὲν ἐκδηλοῦτ' ὁ πόνος·

Ἄν ἦχον ἡ κιθάρα του ἐξαλλον ἤδη χύνη,

Συγγνώμην, φίλοι, — φλογερός τοῦ στήθους του ὁ στόνος,
Καὶ διακόπτει τ' ἄσμά του καὶ τὴν φωνήν του σβύνει.

Lancaster 2 Δεκεμβρίου 1874.

I. Π. ΚΟΚΚΑΛΗΣ

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Ἀφοῦ οἱ ἱερεῖς κατέπεισαν τὴν τυφλώττουςαν ἀμάθειαν ὅτι εἶχον ἄμεσον μετὰ τῶν θεῶν συγκοινωνίαν, καὶ ὅτι ἦσαν οἱ διερμηνεῖς τῆς θελήσεως αὐτῶν, προσεκτήσαντο διὰ τῆς κολακείας ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν εὐνοίαν τῶν βασιλέων, προσονομάσαντες αὐτοὺς ἤρωας, ἡμιθέους καὶ θεοὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἱεροσύλους ἐπὶ τέλους ἀποθρασυνθέντες, ἐφεῦρον τὰ μυστήρια.

Τὰ πρῶτα μυστήρια ἦσαν, ὡς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, πᾶν ὅ,τι οἱ ἱερεῖς ἠδουλήθησαν· εἴτε ἡ ἐκδήλωσις τοῦ ἀδύτου τῶν ναῶν, εἴτε μορφαὶ ἀκατάληπτοι πλασθεῖσαι ὑπὸ τῆς παραφροσύνης καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, εἰς ἃς ἀπεδίδοντο μυ-

στικάί τινες δυνάμεις. Ἀκολούθως ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα Μυστήρια εἰς τὰς διδασκαλίας διαφόρων ἐταυριῶν, ἐν αἷς οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ μυσταγωγηθῆ πρὶν ἢ ὑποστῆ αὐστηρὰς δοκιμασίας. Ὁ ἰσριακὸς πίναξ ἦτο Μυστήριον. Οὗτος περιεῖχεν ἐν τρίγωνον ὑποσημαῖνον τρία σύμβολα, τὸ τοῦ κόσμου, τὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸ τῆς Μέμφιδος. Πλείστοι συγγραφεῖς ἀπετόλμησαν νὰ θεωρήσωσι τὸν πίνακα τοῦτον ὡς σύμβολον τῆς Ἁγ. Τριάδος. Αἱ περιστεραὶ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν μυστηρίων τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ ἱερεῖς ἐξήσκουν καὶ μετεχειρίζοντο αὐτὰς ὡς ἀγγελιαφόρους. Θέλοντες νὰ κοινοποιήσωσι πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἀπέχοντος ναοῦ γεγονός τι συμβᾶλλον πρὸς δόξαν τῆς μαντικῆς, ἀνήρτων γραμμᾶτιον εἰς τὸν πόδα τῆς περιστερᾶς. Τὸ πτηνὸν διασχίζον τὸν ἄερα, ἀνήγγελλε τὸ ποθοῦμενον καὶ εἰς ἀπόστασιν πολλάκις διακοσίων λευγῶν. Ὁ τῷ Μωάμεθ τὰς θείας βουλὰς κομίζων διαγγελεὺς ἦν περιστερὰ, εἰθισμένη ἵνα πλησιάζῃ εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ. Οἱ Καλίφαι

τῆς Βαβυλῶνος διετήρουν διὰ τῶν περιστερῶν ἀνταποκρίσεις μετ' ἐκείνων τοῦ Καίρου τοῦ 300 λεύγας ἀπέχοντος. Διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου, ὅτε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος προσῆλθεν ἵνα συμβουλευθῆ τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀμμωνος, ὁ ἱερεὺς μαθὼν τὴν ἀφίξιν του μετέβη εἰς προὔπαντήσιόν του, καὶ προσωνόμασεν αὐτὸν υἱὸν τοῦ Διδος, προγινώσκων καλῶς ὅτι ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀφίκετο ὁ ἐνδοξος μαχητής.

Διὰ τῶν μυστηρίων λοιπὸν, λέξεως πάσης ἐννοίας κενῆς, ἐπεκάλυπτον τὰ ψεύδη, ἠνάγκαζον τοὺς φρονίμους νὰ σιωπῶσι καὶ τὸν χυδαῖον νὰ ἐνθουσιᾷ πρὸς τὸ ἀκατάληπτον. Οὕτω δ' ἡ ἐξουσία τῶν ἱερέων ὑπερέβη πᾶν ὄριον, καὶ οὐκ ἀγνοοῦμεν ὅπως αὐτῆς κατεχράσθησαν. . .

Ἀφίνομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν Ὀλιβερὰν ἀφήγησιν τῶν δεινῶν, μετ' ὧν οἱ φανατικοὶ καὶ σκληροὶ οὗτοι λειτουργοὶ περιέβαλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Καθότι οἱ ἱερεῖς διὰ τῶν χρησμῶν των οὐ μόνον ἀπετόλμησαν νὰ διατάξωσιν ἀνθρωποθυσίας εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν δημιουργηθέντας θεοὺς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν πολεμίων τοῦ Κράτους συνταχθέντες, διέταττον τὴν σφαγὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἡγεμονοπαίδων. Προτιθέμεθα μόνον ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰς ἀλλοκότους ἐκεῖνας συμβάσεις, τὰς μυστηριώδεις ἐκεῖνας τελετὰς, εἰς ἃς οἱ τε νομοθέται καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος προσῆρχοντο ὅπως διδαχθῶσι. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν ἑορτῶν, ὧν αἱ ἀξιολογώτεραι ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι τρεῖς:

Α'. Ἡ ἑορτὴ τῶν φώτων, τελουμένη εἰς τὴν πόλιν Σάιν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς· καθ' ὅλην δὲ τὴν ἑκτασιν τῆς Αἰγύπτου οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ παρευρεθῶσιν ἐν αὐτῇ ὤφειλον ν' ἀναρτῶσι λύχνους ἀνημμένους ἐξωθεν τῶν παραθύρων τῶν οἰκιῶν των.

Β'. Αἱ ὀδοιπορίαι προσκνητῶν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Σεράπιδος ἐν Κανόπω, ἐνθα οἱ ἱερεῖς κατέγραφον ἅπαντα τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐπιτελούμενα θαύματα ἐπὶ πίνακος πρὸς ἐξαπάτην τοῦ λαοῦ.

Γ'. Ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Βουβάστω, ἐνθα ἅπανταχόθεν συνῆρχοντο ἵνα παραδοθῶσιν εἰς τὴν μέθην, τὴν κραιπάλην καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ἀκόλαστα ὄργια. Παρσισῆγέτο δὲ καὶ ὁ βεῦς Ἄπις, ὅστις ἐχρησμοδότες δῆθεν τρώγων ἢ ἀπορρίπτων τὰς ὑπὸ τῶν ἱερέων προσφερομένης αὐτῷ τροφᾶς.

« Ἴνα προσέμηται ἡ προσήκουσα τοῖς θεοῖς λατρεία, ἐφεύρομεν, ἔλεγον οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου, τὰς ἑορτὰς, τὰς προσκνητῆρας, τὰς πανηγύρεις » κλ. Ἄλλ' οἵασθῆποτε προφάσεις καὶ ἂν ἐμηχανῶντο, ἵνα ἀποκρύπτωσι τὰ ἐλατήρια τῆς ἐνεργείας των, ἀφοῦ ἅπαξ ἠμαύρωσαν τὴν ἀλήθειαν, οὐδόπως ἦταν εὐπαράδεκτοι.

Τὰ μυστήρια τοῦ Ἰσρατείου συνεπήγοντο ἰσχυρὰς συνεπείας, ὥστε ἐφοβοῦντο νὰ συνεταρισθῶσι μετ' ἀνθρώπων ἱκανῶν νὰ τοὺς προδώσωσιν ἢ ἀτιμάσωσιν. Ἡσθάνοντο ὅπως τῶν τῶν κατεπεῖγον τὸ νὰ προσποιῶνται τοῦλάχιστον τὰς αὐτὰς ἀρετὰς, αἵτινες τοῖς παρέσχον τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὸ σέβας τῶν λαῶν. Τότε δὴ ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ὑποκρισία ἀντικαθίστασαι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν σοφίαν, ἐνησμενίζοντο εἰς τὰς γνώσεις τῆς φύσεως καὶ τὰς ἐπιστήμας ἃς ἐκέκτηντο οὗτοι, περιβάλλοντες αὐτὰς διὰ κωλυμάτων καὶ δυσχερειῶν, καὶ ἀλλήλοις συντιθέμενοι νὰ μὴ συμμερίζωσιν αὐτὰς ἐξ ὀλοκλήρου, εἰμὴ μετ' ἐκείνων, ὧν λαβόντες πείραν τῶν αἰσθημάτων, ἤθελον ἀνεύρει αὐτοὺς ἱκανοὺς ἵνα ἐγκρίνωσι τὰ μυστήρια των καὶ μυηθῶσιν εἰς αὐτὰ.

Αἱ ἐταιρίαι αὐτῶν διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις. Πρώτη ἡ τῶν ἱερέων, τῶν μόνων δυναμένων ἵνα συγκοινωνῶσι μετὰ τῶν θεῶν καὶ μετέρχωνται διαφόρους τερατουργίας πρὸς φενακισμὸν τῶν λαῶν. Δευτέρα ἡ τῶν μεγάλων μεμυημένων, ἐκλεγομένων, ὡς καὶ οἱ πρῶτοι, ἐκ τῶν συμπολιτῶν, καὶ πρὸς οὓς οὐδὲν ἀπεκρύπτετο. Καὶ τρίτη ἡ τῶν μικρῶν μεμυημένων, συγκειμένη ἐκ τῶν ἀλλοδαπῶν, πρὸς οὓς ἐνεπιστεύετο πᾶν ὅ,τι οἱ τῆς πρώτης τάξεως

ἱερίτις ἐθεώρουν ἀρμόδιον. Οἱ τελεῖται οὗτοι, ἀκούοντας γινώσκοντες τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, οὐδενὸς παρημέλουν ὅπως ἐμποῦσιν φόβον καὶ ἐνθουσιασμὸν παρὰ τοῖς παραλαβανομένοις συνεταίροις. Αἱ σχεδὸν ἀνυπερέβλητοι δοκιμασίαι, καὶ ἡ αὐστηρότης τῶν καθηκόντων, εἰς ἃ καθυπέβλλον τοὺς μεμνημένους, ὡς καὶ ἡ πομπὴ καὶ ἡ λάμψις τῶν τελετῶν, οὐκ ὀλίγον βεβαίως συνετέλουν εἰς τὸ νὰ ἐμπνέωσιν εὐλάβειαν πρὸς τὰ μυστήρια. Παρατηρητέον πρὸς τοῦτοις ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ συνεταρίζεσθαι μετὰ τῶν πρώτων σοφῶν τοῦ κόσμου ἦτο ἀκούοντας κολακευτικὴ, ὥστε νὰ ὑπερεκθειάζωσιν οἱ συνεταῖροι τὸ μέγα τοῦτο πλεονέκτημα.

Τὰ μυστήρια διεξήγοντο ὑπὸ πέντε λειτουργῶν, ὧν ὁ ἀρχηγὸς ὁ τοὺς μεμνημένους ὑποδεχόμενος ἐκαλεῖτο βασιλεὺς, ἱεροφάντης ἢ ἱεροκῆρυξ. Οὗτος ἀντεπροσώπευε τὸν Ὑψίστον Δημιουργόν, καὶ τὸ σύμβολον ὅπερ ἐφόρει ἦτο χρυσοῦ πλάξ, χιαστί ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ ἀνηρτημένη, ἐφ' ἧς ἦσαν ἐγγεγραμμέναί αἱ λέξεις ἀλήθεια, σοφία, ἐπιστήμη, καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προσέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀτιμωρητέ. Ἦτο δὲ περιβλεπτός ἐκ τοῦ πορφυροῦ ἐνδύματός του πλουσίως πεποικιλμένος, ἐκ τῆς λευκῆς του κόμης καὶ τοῦ διαδήματος τοῦ λιθολαμποῦς, κάτωθι τοῦ ὁποῦ ἐφαίνοντο ἱερογλυφικοὶ χαρακτῆρες διαδηλοῦντες τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ὑψίστου. Ὄφειλε δὲ νὰ ἦναι σώφρων καὶ ἐγκρατής, διὸ καὶ δὲν τῷ ἐπετρέπετο νὰ νυμφευθῇ. Ἡ κυριώτερα τροφὴ αὐτοῦ ἦσαν διάφορα βότανα συντηρητικὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀπαθείας. Ὁ δεῦτερος ἐκαλεῖτο *Δαδοῦχος*. Οὗτος παρίστανε τὸν ἥλιον, οὗτινος ἔφερε τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ στήθους· ἐφόρει, ὡς ὁ ἱεροφάντης, ἐνδυμα πορφυροῦν καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς λευκῆς του κόμης. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ λειτουργοὶ ἦσαν ἀμετάθετοι, ἀλλ' ὁ δαδοῦχος ἠδύνατο καὶ νὰ ἦναι ἐγγαμος. Ὁ τρίτος, καλούμενος *Λειτουργὸς τοῦ Βωμοῦ*, παρίστανε τὴν σελήνην. Ὁ τέταρτος, *Κήρυξ*

καλούμενος, ἐκράτει τὸ κηρύκειον, σύμβολον τοῦ Ἑρμοῦ ἢ τῆς εὐγλωττίας, ἀπεμάκρυνε τοὺς βεβήλους, καὶ ἀπήγγελλε τὰς τυπικὰς φράσεις. Καὶ ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος ἦτο ὁ Ὑδροῦς ἢ Βαπτιστής. Παρεκτός τῶν λειτουργῶν τούτων ὑπῆρχον καὶ δέκα ἄλλοι ὑπηρετοῦντες εἰς τὰ περὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς μυσταίας ἀφορῶντα. Πρὸς ταῖς ἀρχιερατικαῖς αὐτῶν στολαῖς ὄφειλον οὗτοι νὰ φορῶσι καὶ λευκὸν ἐνδυμα λινοῦν, ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ἱερέων, καὶ ζώνην ποικιλόχρωμον πρὸς διαφορὰν τῶν κατωτέρων τάξεων. Καίπερ δὲν ἀπεκάλυπτον ποσῶς τοῖς ξένοις ἅπαντα τὰ μυστήρια τὰ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους κοινοποιούμενα, ταῦτα ὅμως ὑποδηλοῦντο εἰς μεγάλα καὶ μικρὰ, καὶ διὰ τοὺς μὲν καὶ διὰ τοὺς δέ. Τὰ μεγάλα ἐτελοῦντο μόνον κατὰ πενταετίαν, τὰ δὲ μικρὰ κατὰ διετίαν. Οὕτω λοιπὸν πηρόχρηστο τοῦλάχιστον ἐν ἑξέτος μεταξὺ τῶν δύο τούτων μυστῶν. Ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ὑπῆρξεν ὁ μόνος γενόμενος δεκτὸς συγχρόνως εἰς ἀμφοτέρα· ἀλλὰ τὰ μυστήρια εἶχον τότε ἀπολέσει τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν δόξαν καὶ καθαρότητα· καὶ ἀναγινώσκωμεν ἐν ταῖς ὑπομνήμασι τοῦ Ἑρμογένους, ὅτι ὁ Ἀστυγείτων ἐξέδωκε νόμον εἰς Ἀθήνας, δι' οὗ οἱ βουλόμενοι μνηθῆναι ὄφειλον νὰ προκαταβάλωσι χρηματικὴν τινα ποσότητα. Ἐν Αἰγύπτῳ αἱ μυσταγωγίαι αὗται ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ὄσιριδος· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος τῆς καλουμένης Ἐλευσινίας ἢ καλῆς Θεᾶς, ἧτις ἦν ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τῶν Αἰγυπτίων Ἰσιν.

Ἐπειδὴ τὰ μυστήρια ταῦτα εἶχον τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, ἦσαν καὶ κατ' οὐσίαν τὰ αὐτὰ ὡς πρὸς τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα, διαφέροντα μόνον κατὰ τελετάς τινας. Ἡ μυσταγωγία τῶν μεγάλων μυστηρίων ἐγένετο πρὸς μύησιν τῶν ἡδὲ δεκτῶν γενομένων εἰς τὰ μικρὰ μετὰ τὰς δεοῦσας δοκιμασίας. Ἐπὶ τῇ μύησει ταῦτη ἔφερον μύρτινον στέφανον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ εἰς τὸν ναὸν εἰσερχόμενοι ἔρραντίζοντο

ἐκ τοῦ παρὰ τῇ εἰσόδῳ κειμένου ἱεροῦ ὕδατος. Τὰ μεγάλα μυστήρια, εἴτε ἐν Αἰγύπτῳ εἴτε ἐν Ἀθήναις, ἐτελοῦντο μετὰ τὴν πανσέληνον τοῦ ἐβδόμου μηνὸς καὶ διήρκουν ἐννέα ἡμέρας. Ἡ πρώτη ἐκαλεῖτο *Ἄγυρμα*, ἦτοι συνέλευσις, ἀφιερωμένη εἰς καθαρισμοὺς, ἀγνισμοὺς καὶ εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῶν μουσμένων. Ἡ δευτέρα ἐκαλεῖτο *Ἀλαδὲ Μύσται*, ἦτοι μύσται πρὸς τὴν θάλασσαν, καθότι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὄφειλον οἱ μουσμένοι νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖσε. Δι' ὁμοίαν τινὰ τελετὴν λέγεται ὅτι ὁ Σολομὼν κατεσκεύασε τὴν χαλκεῖαν θάλασσαν. Ἡ τρίτη ἦτο ἡ τῶν θυσιῶν. Ἡ τετάρτη ἦτο ὠρισμένη εἰς τὴν πομπεῖαν τῶν μυστικῶν ἐμβλημάτων. Ἐν Αἰγύπτῳ ταῦτα ἦσαν ὁ τῆς Ἰσιδος πίναξ, ὁ καλούμενος Ἰσιακὸς, παράστασις θεότητος οὐδὲν ὠρισμένον ἐχούσης σχῆμα, μία ὑπερμεγέθης λαμπὰς, σύμβολον τῆς σοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἄλλα τινά. Ἐν Ἀθήναις ἦσαν τὸ ἱερὸν κανοῦν ἢ κάνιστρον, παριστάνον ἐκεῖνο, ἐνθα ἡ Περσεφόνη συνέλεγε τὰ ἄνθη, ὅτε ἠρπάγη ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος. Τὸ κάνιστρον τοῦτο ἔκειτο ἐπὶ ἀμάξης συρομένης ὑπὸ βοῶν, ἧς οἱ τροχοὶ ἦσαν κυλινδροειδεῖς. Τὴν ἄμαξαν ταύτην ἠκολούθουν γυναῖκες ἐκ διαλειμμάτων ἀνακράζουσαι *Χαῖρε, Δήμητερ*. Ἐκράτουν δὲ καὶ μυστικὰ κάνιστρα, περιλειόμενα διὰ πορφυρῶν ταινιῶν καὶ περιέχοντα σῆσαμον, πυραμοῦντας, ἔριον, ἄλας, κισσόν, ρόδινα καὶ μήκωνας, ἅπαντα ταῦτα σύμβολα τῆς ζωῆς καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν συντελούσης γεωργίας. Ἐν ὅσῳ διέβαινε ἡ ἄμαξα, εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ θεωρῇ αὐτὴν ἄνωθεν ἐκ τῶν οἰκιῶν. Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἐτέλουν τὰς λαμπαδαφορίας. Ἐν Αἰγύπτῳ ἐγένοντο πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἑδοκίμων τῆς Ἰσιδος, ὅτε ἀνεζήτει τὸν σίζυγγόν της Ὄσιριν τὸν διδάξαντα τοὺς ἀνθρώπους τὰς τέχνας καὶ τὴν γεωργικὴν, καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Τυφῶνος φονευθέντα· ἐν Ἀθήναις δὲ πρὸς ἀπομίμησιν τῆς Δήμητρος ἀναζητούσης τὴν θυγατέρα της. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες

προσῆρχοντο εἰς τὴν τελετὴν ταύτην, καὶ ἐπειδὴ αἱ λαμπάδες ἦσαν ἀφιερωμέναι τῇ Ἰσιδι ἢ τῇ Δήμητρι, συνημιλλῶντο τίς νὰ κρατῇ τὴν ὠραιότεραν καὶ μεγαλύτεραν. Ἡ ἕκτη ἐκαλεῖτο Ἰακ-Κοῦς ἦτοι Ἰακχος, Βάκχος, οὗτινος τὸ ἄγαλμα ἦγετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς ἐν λιτανείᾳ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἐλευσίνος. Ἐθετον δ' ἐπ' αὐτοῦ στέφανον ἐκ μύρτου, οἷον ἐφόρουν καὶ οἱ μεμνημένοι, σύμβολον πένθους. Συνώδευον δ' αὐτὸ ἄδοντες καὶ χορεύοντες ὑπὸ παντοδαποῖς ἤχοις μουσικῶν ὀργάνων, προσφέροντες θυσίας καὶ διαφόρους ἱεροτελεστίας ἐκπληροῦντες καθ' ὁδόν. Ἡ ἐβδόμη ὡς καὶ ἡ ὀγδόη ἡμέρα ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς ἀγῶνας καὶ πλαστὰς μάχας. Ἡ ὀγδόη ἐκαλεῖτο τὰ *Ἐπιδαύρια* πρὸς μνήμην τοῦ Ἀσκληπιοῦ μεταβάντος ἐξ Ἐπιδαύρου εἰς Ἀθήνας ὅπως μνηθῇ. Ἡ ἐνάτη καὶ τελευταία ἡμέρα ἐκαλεῖτο *Πλημοχόρη*, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος μεγάλου τινὸς πηλίνου ἀγγείου οὕτω καλουμένου. Ἐλάμβανον δύο τῶν ἀγγείων τούτων, καὶ πληροῦντες αὐτὰ ὕδατος ἔθετον ἐν τῷ ναῷ, τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς· εἶτα βαδίζοντες ἐναλλάξ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸ ἄλλο, ἀπήγγελλον προσευχὰς, μετὰ τὸ τέλος τῶν ὁποίων ἔχουν τὸ ὕδωρ εἰς τι βάραθρον ἐπιλέγοντες τάδε: «Χυθήτω τὸ ὕδωρ τῶν ἀγγείων τούτων ἐν τῷδε τῷ βράθρῳ ἐπ' αἰσίσις οἰωνοῖς.» Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν μυστηρίων δὲν ἐπετρέπετο νὰ γίνωνται ἀγωγαὶ ἢ νὰ ἐκδίδωνται ἐντάλματα συλλήψεως ἀτόμων ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ προσέρχωνται εἰς τὰς εορτὰς ταύτας ἐπὶ ἄμαξῶν (ἐξαιρουμένων τῶν γυναικῶν). Ἡ ἐκτέλεσις τῶν μυστηρίων ἐγένετο ἐντὸς μεγαλοπρεπῶν ναῶν καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ. Γινώσκωμεν ὅπόσον ὁ ἐν Αἰγύπτῳ ναὸς τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ὄσιριδος, ὁ τοῦ Σεράπιδος μετὰ ταῦτα ἐπικληθεῖς, ἦν ἀξιοθέατος. Δίδοι ἀπεράντου ἐκτάσεως, ὑπὸ σειρᾶς ὑπερόγκων σφίγγων, πολυτίμων μαρμάρων καὶ ἀπείρων στοῶν περιφρασσόμεναι ἦγον πρὸς τὸ λαμ-

πρὸν τοῦτο οἰκοδόμημα. Ἐν Ἐλευσίῃ ἐτελεῖτο ἡ μυσταγωγία ἐν τῷ ναῷ τῆς Δήμητρος, ὅστις ἦτο ἐξαίσιου μεγέθους· ὁ θόλος μόνος τοῦ ναοῦ ἠδύνατο νὰ συμπεριλάβῃ πλείστους ὄσους θεατάς. Τὸ σύνολον τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Φίλωνος σχεδιασθέν, ἦν ῥυθμοῦ δωρικοῦ. Ὑποδεχόμενοι τοὺς μυσυμένους παρείστηγον αὐτοὺς εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ, ὑπὸ λαμπρῶν φώτων ἀπαστράπτοντα. Ἡ δ' ἐναρξίς τῶν μυστηρίων ἐγένετο ὑπὸ ἀρμονικῆς ἤχου ὀργάνων θελγόντων τὰς αἰσθήσεις. Ὁ ἀρχιερεὺς, εἰς θρόνον καθήμενος, ὑπὸ ἀψίδα σελαγιζούσαν, ἀνεφώνει τάδε: « Βούλομαι μυστήριον ἀνακηρύξαι τοῖς μουμένοις, οὐδεὶς βέβηλος εἰσίστω. » Εἶτα ἀνίστάμενος καὶ ἀνατείνων τοὺς βραχίονας προσήγχετο ὡδέ πως: « Θεὰ Ἴσις, οἱ οὐράνιοι θεοὶ σὲ λατρεύουν, οἱ καταχθόνιοι σὲ τρέμουν, τὸ πᾶν κινεῖς, τὸν κόσμον κυβερνεῖς, τὸν ἔδην καταπατεῖς. » Εἶτα πάλιν καθήμενος καὶ τὸν νέον προσήλυτον ἐνατενίζων ἐξηκολούθει λέγων: « Σὺ δὲ, ὦ Μουσαῖε, ὁ ἐκ τῆς λαμπρᾶς Σελήνης ἐνταῦθα κατελθὼν, ἔσο προσεκτικὸς εἰς τὴν ἐμὴν φωνήν· θέλω σοὶ ἀναγγεῖλῃ ἀληθείας, τὰ δὲ πάθη καὶ αἱ προλήψεις νὰ μὴ σοὶ ἀφέλωσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἣν ἐπιποθεῖς καὶ μέλλεις νὰ προσλάβῃς ἐξ αὐτῶν. Ἐπισκόπει ἐνδελιχῶς τὴν θείαν φύσιν· διευθεῖται τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, καὶ ἀσφαλῆ τρίβον ὁδεύων θαύμαζε τὸν ποιητὴν τοῦ παντός. Εἶναι εἰς μόνος καὶ αὐθύπαρκτος, τὰ πάντα εἰς αὐτὸν ὀφείλουσιν τὴν ὑπαρξίν, ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐπὶ πᾶσιν ἀφικνεῖται· ἀόρατος δὲ ὢν τὰ πάντα ἐφροᾶ. » Οἱ λόγοι οὗτοι ἐφείλουσιν βεβήαις μέγαν σεβασμὸν πρὸς τὰς μυστηριώδεις ταύτας ἐταιρίας, αἵτινες τότε ἀπῆλθον παγκοσμίῳ σχεδὸν ὑπολήψεως, ἧς ἄλλως τε ὀλίγον ἦσαν ἄξια, ὡς συμμιγνύουσαι τὴν ιδέαν ἐνός Θεοῦ μετὰ διαφόρων τερατουργιῶν καὶ ψευδολογιῶν.

Ὁ Κικέρων ἐν τοῖς νόμοις τοῦ ἐθεώρει τὰ μυστήρια ὡς πρόξενον μεγάλης ὀφελείας, καθότι ἐν αὐτοῖς ἐδιδάσκοντο αἱ

ἀληθεῖς ἀρχαὶ τοῦ βίου καὶ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν εὐτυχῶς καὶ τοῦ ἀποθνήσκειν ἐπιεὶ εὐτυχέστερον ὑπὸ τῆς προσδοκίας μελλούσης ὑπάρξεως. Ἄλλ' ὁ Κικέρων ἀπένεμεν αὐτοῖς τὸν ἔπαινον τοῦτον βρασιζόμενος εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Διοδώρου καὶ ἰδίως τοῦ Πλάτωνος. Ὁ φιλόσοφος Πλάτων θέλων νὰ ἐμπνεύσῃ τὰ ἔξοχα ταῦτα αἰσθητάτα, ὑπέθετεν, ὡς μεμνημένος καὶ ὡς φιλόσοφος, ὅτι τὰ μυστήρια συνεστήθησαν ἵνα ἀδιαλείπτως ἀνακαλῶσι τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ, τὰ δόγματα τῆς δημιουργίας, τῆς Προνοίας καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς· ἀλλ' ἔστι βέβαιον ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος τὰ μυστήρια εἶχον σχεδὸν ὅλως ἀπολέσει τὸ γόητρον αὐτῶν. Ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ μυθολογία τῶν Ἑλλήνων εἶχον ἀντικαταστήσει τὰ πρῶτα σύμβολα τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἡ δοξασία αὕτη περὶ ἐνός σοφωτάτου ὄντος, διετέλει ἀπλῆ ἀξιάγαστος παράδοσις, οὕσα γνωστὴ εὐαριθμοῖς τισὶ μεμνημένοις. Ἄλλως τε ὁ σοφὸς Σωκράτης οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ μυηθῇ, ὑπ' ὅψιν ἔχων τὸν μαθητὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ πλείστους ἄλλους, οἵτινες καίπερ μεμνημένοι ἐνέπαιζον τὰ μυστήρια ἐν τοῖς νυκτερινοῖς αὐτῶν συμποσίοις. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὁ Πλάτων δὲν μετέβη εἰς Αἴγυπτον εἰμὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του. Ὁ Σωκράτης δὲν ἤρυσθη τὰ δόγματά του ἐκ τῶν μυστηρίων. « Ἐξερχομένοις ἡμῖν τῆς παρουσίας ζωῆς, λέγει ὁ φιλόσοφος οὗτος μετὰ τὸ πιεῖν τὸ κώνειον, παρουσιάζονται δύο ὁδοί· ἡ μὲν ἄγουσα εἰς χῶρον αἰώνιον βασάνων τὰς ἐνθάδε ὑπὸ ἡδονῶν αἰσχυρῶν καὶ ἐγκληματῶν μιανθείσας ψυχάς· ἡ δὲ εἰς τόπον θείας μακαριότητος τὰς ἐπὶ γῆς καθαρὰς διαμεινάσας καὶ τὰς ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι θεῶν βίον διελθούσας. »

Φαίνεται βέβαιον ὅτι, ἐὰν τὰ μυστήρια ἐπηρείδοντο ἐπὶ τοιαύτης ἀρχῆς, ἡ ἐὰν διετήρουν ἐπὶ πολὺ τὴν ἔξοχον ταύτην καὶ καθαρὰν περὶ Θεοῦ ιδέαν, ἅπαντες οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ νομοθέται οἱ ἐν αὐτοῖς

μυηθέντες δὲν ἤθελον μεταφέρει εἰς τὰς πατρίδας των τοσοῦτους ψευδεῖς θεοὺς καὶ διαφόρους λατρείας, πολλάκις τοσοῦτω σκληρὰς ὅσω καὶ γελοιώδεις.

Ἀδύνατον εἰδέναι παρά τίνι ἔθνεσι καὶ ἐν τίνι ἐποχῇ, οἱ μυστηριώδεις οὗτοι συνεταιρισμοὶ ἔσχον τὴν καταγωγὴν των. Ὅλα τὰ ἔθνη ἐκέκμητο τοιοῦτους καὶ ἕκαστον αὐτοκαλεῖται ὁ ἰδρυτὴς αὐτῶν. Ἐὰν εἰσδύσωμεν πρὸς στιγμὴν ἐντὸς τοῦ χάους τῆς ἀρχαιότητος εὐρίσκουμεν πλῆθος γεγονότων ἀλλοκότων καὶ λίαν ἀπιθάνων ὡς πρὸς τὸ ζήτημα. Ἐκαστος ἱστορικὸς προβάλλει τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ὡς νόμον ἀμετάκλητον. Οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ὁ Αἰγύπτιος Κέκρωψ συμπαραλαβὼν μέρος τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ πρὸς ἀποικισμὸν μετέβη εἰς Ἀττικὴν περὶ τὸ 2422 ἔτος τῆς Κοσμογονίας (τοῦ) ὅπερ μαρτυροῦσι καὶ τὰ Πάριον μάρμαρα), καὶ καθυποτάξας τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ταύτης, ζῶντας τέως εἰς τὰ δάση, καίτοι συμποσομένους εἰς εἴκοσι χιλιάδας· τοῖς ἔκτισε δώδεκα κωμοπόλεις, τοῖς ἐγορήγησε νόμους ἀστυκούς τε καὶ ἠθικούς, συνέστησε τὴν τελετὴν τοῦ γάμου, καθίδρυσε τὸν Ἄρειον Πάγον, καὶ τέλος τοῖς ἐδίδαξε τὴν γνῶσιν τοῦ Διὸς, ὃν ὄφειλον νὰ θεωρῶσιν ὡς πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν θεῶν. Ἄλλοι βεβαιοῦσι ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι μεταβάλλοντες εἰς Αἴγυπτον μετέγαγον ἐκεῖθεν θεοὺς, ὧν ἀγνοοῦντες τὴν τε δύναμιν καὶ τὴν προσήκουσαν λατρείαν, ἠρκέσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ τοῖς ἀπονέμωσιν εὐχὰς καὶ θυσίας. Θέλοντες ὅμως νὰ γνωρίσωσι τὸ ἀληθὲς περὶ αὐτῶν, συνεβουλεύθησαν τὸν ἐν Δωδώνῃ χρησμὸν τὸν ὑπὸ Αἰγυπτίων ἱερέων διδόμενον. Μετὰ παρέλθουσιν χρόνου, ὅτι ἀφίχθη καὶ ὁ Ἰναχὸς εἰς Ἑλλάδα καὶ μετέδωκεν αὐτόθι τὴν ἱερογλυφικὴν διάλεκτον καὶ γραφὴν. Μετὰ ταῦτα ὁ Μέλαμπος, μάγος, ἱατρός καὶ μάντις, ὡς ἅπαντες οἱ τῆς Αἰγύπτου ἱερεῖς, ἐκόμισε τὰ μυστήρια τοῦ Βάχου ἅτινα ἐν Αἰγύπτῳ ἐδιδάχθη, ἀλλ' ὑπὸ φιλαυτίας, ὡς ἀναφέρει ἡ ἱστορία, μετεσχημάτισε

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Β΄.)

καὶ ἠλλοίωσε αὐτά. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν ἀπὸ μέρους αὐτῶν παρεμόρφωσαν αὐτὰ οὕτως, ὥστε ὁ Μέλαμπος σφοδρῶς ἐπιπλήξας αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ, κατεδιώχθη ἐπὶ τέλος καὶ ἐξωρίσθη τοῦ βασιλείου. Ὅτι ἡ μυθολογία τῶν Ἑλλήνων ἐπλουτίσθη ὑπὸ τοῦ Ὀρφῆως μὲν παν ὅτι οὗτος ἐδιδάχθη ἐν Μέμφιδι ἐπὶ τῆς μυστικῆς αὐτοῦ. Τέλος ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν τῇ περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος πραγματείᾳ του, ὅτι ἡ Ἴσις ἐγεννήθη εἰς Αἴγυπτον· ὅτι ὑπανδρεύθη τὸν Ὀσίριν καὶ ὅτι συνέζησαν ἐν καλῇ ἀρμονίᾳ, καταγινόμενοι εἰς τὴν νὰ ἐξευγενίσωσι τοὺς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων τοῦ βίου ἐπιτηδεύματων. Ἄλλ' ὁ Τυφὼν φθονήσας τὴν εὐτυχίαν των ἐπανεστῆ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ὀσίριδος, καὶ τῇ συμπράξει 72 συνονόγων δολοφονήσας αὐτὸν τὸν ἔθηκεν ἐντὸς κιβωτίου, ὅπερ κατέκρυψεν εἰς μικρὸν τι δάσος. Ἡ Ἴσις ἐν ἀπελπισίᾳ ἀνεζήτησε τὸ πτώμα τοῦ συζύγου της, ἀλλ' εἰς μάτην. Νύκτα τινὰ, καθ' ἣν ὁ Τυφὼν ἐκυνήγει εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἐπανεῦρε τυχαίως τὸ κιβώτιον, καὶ ἐξελὼν τὸ πτώμα τοῦ Ὀσίριδος τὸ κατέκοψεν εἰς 14 τεμάχια, ἅπερ διεσκόρπισεν εἰς διάφορα μέρη Αἰδοιοπορίας τῆς Ἴσιδος πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ συζύγου της πανηγυριζόμενοι ἐν Αἰγύπτῳ ἦσαν λοιπὸν ἡ ἀρχὴ τῶν τοσοῦτω μετέπειτα περιδόξων γενομένων μυστηρίων. Ἡ ἱστορία δ' αὕτη τῆς Ἴσιδος καὶ τοῦ Ὀσίριδος ἀναφέρεται διαφοροτρόπως ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Ὁ Διοδώρος δίδει μόνον 26 συνεταίρους τῷ Τυφῶνι καὶ διαμερίζει τὸ σῶμα τοῦ Ὀρφῆως εἰς 26 τεμάχια. Ἄλλοι ὀλιγώτερον συμπάθουντες εἰς τὸν διαμελιωμὸν ἢ ὁ Διοδώρος ἀναφέρουν 56 τεμάχια. Κατ' εὐτυχίαν ἐπὶ τέλος ὁ K. Court de Gebelin ἐφαντάσθη ὅτι ἔπρεπε ν' ἀναγινώσκωμεν 28 ἐν τῷ Διοδώρῳ, καθότι, λέγει, τὸ ἡμισυ τῶν 28 εἶναι 14, τετράκις δὲ 14 κάμνουν 56 καὶ ὅτι ὁ ἀριθ. 14 ὑποδηλοῖ τὴν πλημύραν τοῦ Νεῖλου ἀναβαίνουσαν

40.

εις 14 έργιας. Ἴδου συμβολικὸν σημεῖον τῆς πλημμύρας τοῦ Νείλου ἀρκούντως συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς βαθύτητος καὶ τοῦ ἀξιοπίστου τῶν τῆς Αἰγύπτου μυστηρίων!

Τὰ τῆς Ἐλευσίνοσ παρομοίαν σχεδὸν ἔχουσι τὴν καταγωγὴν.

Ὁ Πλούτων ἐπειδὴ ἤρπασε τὴν Περσεφόνην συλλέγουσαν ἄνθη ἐν ταῖς ἐξοχαῖς τῆς Σικελίας, ἡ μήτηρ αὐτῆς Δημήτηρ ἦναψε δύο δάδας ἐκ τοῦ ὄρουσ Αἴτνης καὶ νυχθημερὸν διέτρεχε πρὸς ἀναζήτησιν τῆς θυγατρὸς τῆς. Ἴδου ἡ καταγωγὴ τῶν μυστηρίων τῆς Δήμητροσ καὶ τῶν νυκτερινῶν τελετῶν τῶν τοσοῦτω γνωστῶν διὰ τὸ γελοιῶδες καὶ τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῶν, ὅσα καὶ διὰ τὸ θαυμαστὸν, ὑπὲρ ἐνόμισάν τινες ὅτι ἐθεώρουν ἐν αὐτοῖς. Ὁ Court de Gébelin λέγει ὅτι τὰ μυστήρια τῆς Ἐλευσίνοσ ἐγεννήθησαν ἐν ταῖς ἐξοχαῖς αὐτῆς κατὰ συνέπειαν ἐορτῶν, αἷ ἐτέλουν οἱ γεωργοὶ μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, καὶ ὅτι αἱ ἐορταὶ συνεστήθησαν τὸ πρῶτον ἐν Σικελίᾳ καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Ἀθήναις. Ἴδου ὁ συλλογισμὸς αὐτοῦ: «Ἐὰν τὰ φῶτα, λέγει, τοσοῦτω δυσκόλως εἰσδύουν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς αἰῶνας μὲ ὅλα τὰ μέσα ἄπερ κεκτήμεθα πρὸς διάχυσιν αὐτῶν, ὅποσον βραδέως δὲν ἤθελον ἄρα γε διασπαρῆ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους, ἐὰν οὕτω δὲν ἀνεύρισκον τοὺς τρόπους, ἧτοι τὰ μυστήρια καὶ τὰς ἐορτάς, ὅπως θέσωσιν αὐτὰ εἰς ἐνέργειαν καὶ καταστήσωσιν αὐτὰ τοῖς πᾶσιν εὐπρόσδεκτα καὶ ἐφικτά; Οἱ Ἀθηναῖοι τὸ κοινὸν συμφέρον ἔχοντες ὑπ' ὄψιν συνέστησαν ἐορτὰς γεωργικὰς. Καθ' ἕκαστον ἔτος μετέβαινον ἄνθρωποι ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει εἰς τὰς εὐφόρους ἐκείνας γαίας τῆς Ἐλευσίνοσ, ἵνα ἀναπέμπωσιν εὐχαριστίας τῷ Θεῷ διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ἅτινα ἀπένειμεν αὐτοῖς, καὶ νὰ συντηρῶσι μετὰ τοῦ γεωργικοῦ λαοῦ τῆς Ἐλευσίνοσ τοὺς ἀδελφικοὺς ἐκείνους δεσμοὺς ἀπηλλαγμένους πάσης δυσμενείας καὶ ἀναγκαίους πρὸς τὴν καλὴν συμβίωσιν αὐτῶν. Αἱ τελεταὶ

αὐταὶ περιβεβλημέναι μὲ πᾶν ὅ,τι λαμπρότερον καὶ σεβαστότερον, καθίστανον τὸν μὲν γεωργὸν μέγαν πρὸς τὰ ἴδια βλέμματα αὐτοῦ, τοὺς δὲ κυρίους αὐτοῦ φίλους καὶ προστάτας. Τὰ δὲ μυστήρια συνέστησαν ὅπως παράσχωσι τοῖς ἀνθρώποις εἰδός τι συλλόγου πρὸς συνδιάσκεψιν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν πλεονεκτημάτων, οὐ δυνάμενων προαχθῆναι ἄνευ νόμων, τάξεως, εὐκοσμίας καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης.»

Συνομολογοῦμεν ὅτι αἱ ὑποθέσεις αὐταὶ εἰσὶ λίαν ὠραῖαι καὶ θαυμασταὶ, καὶ ὅτι ἐκθαμβούμενός τις ὑπὸ τῆς πομπῶδους προπαρασκευῆς τῶν μυστηρίων, ὑπὸ τῶν βαθειῶν ἐπιστημῶν τῶν ἐν αὐταῖς διδασκομένων καὶ τῶν σεμνοπρεπῶν ἱεροτελεστιῶν, καὶ τέλος ὑπὸ τῆς ἠθικῆς, ἣν ἕκαστος μύστης ὤφειλε νὰ ἐπασκῆ ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, ἠδύνατο νὰ ἐνθουσιᾷ πρὸς τὰς ἀλλοκότους μᾶλλον ἢ ἰηρασκευτικὰς ταύτας τελετάς. Ἄλλ' ὅταν ἀνακαλέσῃ τις εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ τὰς ἐπονεῖδιστους καταχρήσεις τῶν τε μυστηρίων καὶ τῶν ἐορτῶν τοῦ Βάχου, τοῦ Πριάπου καὶ ἄλλων θεῶν, πρὸς βλάβην πάντοτε τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς εὐπιστίας τῶν λαῶν, θέλει εὐχερῶς ἀνομολογήσει ὅτι, καὶ ὅτε αἱ τελεταὶ αὐταὶ ἤθελον πράγματι περιέχει τὴν πρόθεσιν τοῦ ἀπονέμειν φόσον λατρείας τῷ δημιουργῷ τοῦ παντός, δὲν ἤθελον εἶσθαι ἥττον ἐλαττωματικαὶ, ὡς μὴ διορθοῦσαι τὰς πλάνας τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴ ἐπιτροπόμεναι τῷ τυχόντι ἄνευ τῆς τῶν ἱερέων συναίνεσεως.

Φαίνεται ἀπλοῦστερον ὅτι τὸ παντέλειον Ὄν, τὸ τὰ πάντα κινῶν καὶ διατηροῦν, οὐδέποτε ἀπήτησε παρὰ τῶν ψευδολειτουργῶν τούτων παρομοίας τιμὰς μηδαμινὰς καὶ ἀσημάντους, καὶ ὅτι πᾶς εὐαίσθητος καὶ δίκαιος θνητὸς ἠδυνήθη νὰ τῷ προσφέρῃ ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας του. Ὁθεν μὲ ὅλον τὸ σέβας ἡμῶν πρὸς τὰ μυστήρια μὴ ὦμεν ἀσυνεπεῖς, ὥστε νὰ ἐπιβεβαιώμεν διὰ λογισμῶν ἐσφαλμένων καὶ ἀπιθάνων, ὅτι ταῦτα ὑπῆρξαν σεβᾶ-

σμια καὶ θεῖα. Εἶπωμεν μᾶλλον ὅτι ἡ ἀδυναμία ἢ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐπικρατούσα, ἢ ἄγουσα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ἐνθουσιᾶν ὑπὲρ τῆς πλάνης τῆς ἐκ τῆς ἀπαγγελίας κενῶν τινῶν λέξεων ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἐντυπουμένης, ἢ ἀποθήσασα τοὺς λαοὺς εἰς τὸ ἀλληλοκτονεῖν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἰδίων ἐκάστου βωμῶν καὶ εἰδώλων, ἢ ποτίσασα τὸ κῶνειον τῷ σοφῷ Σωκράτῃ πρὸς τιμωρίαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ αὐτοῦ, ἢ ἀδυναμία, εἶπωμεν μᾶλλον, αὕτη, εἶναι ἡ παραγαγούσα τὸν μέγαν πρὸς τὰ μυστήρια σεβασμὸν.

Ταῦτα ἦσαν ὅ,τι θαυμαστότερον καὶ καταπληκτικώτερον ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Ὁ μὲν φιλόσοφος ἐπεθύμει ἰδεῖν ἐν αὐτοῖς ἐκεῖνο ὑπὲρ δὲν ὑπῆρχεν, ὁ δὲ κοινὸς λαὸς ἐνόμιζε βλέπειν τὸ οὐδέποτε ὑπάρξαν.

Ἐμ. Γιαννακόπουλος.

ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΗΔΕΙΑΙ.

I.

Εἶμεθα τόσον στενωῶς συνδεδεμένοι μὲ τὴν συνήθειαν τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν μας, ὥστε δυσκόλως ἠμποροῦμεν καὶ ν' ἀναλογισθῶμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν ἄλλως τὰ ἄψυχα αὐτῶν πτώματα. Ἡ συνήθεια αὕτη διαφέρει ποικιλοτρόπως, παρ' ἕκαστῳ δὲ λαῷ καθιεροῦται ἐκ παραδόσεως εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε φρικτῶν βλέπει τις πᾶσαν ἄλλην συνήθειαν ἢ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ. Ὅτε ὁ Δαρεῖος εὔρε φυλὴν Ἰνδῶν τρώγουσαν τοὺς νεκροὺς αὐτῆς, ἡ φυλὴ αὕτη ἠγανάκτησε περισσότερο διὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν τοῦ Δαρείου καιόντων τοὺς νεκροὺς των, ἢ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῷ Ἰνδικῷ τούτῳ κανιβαλισμῷ. Τὰ παγετώδη λείψανα τῶν προσφιλῶν ἡμῶν ὄντων εἶναι οὐχ ἥττον ἀγαπητὰ ἡμῶν, ἀφοῦ ἀπ' αὐτῶν ἀπέπητῃ ἢ ζωῇ, ἢ ὅσον

ἦσαν ὅτε ἐνουπῆρχεν ἐν αὐτοῖς ἡ ζωοφόρος πνοή· ἢ συνήθεια δὲ μόνη παράγει τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ αἰσθήματος τούτου τῆς ἀγάπης, καὶ πᾶσα ἐκδηλώσις δὲν εἶναι ἢ ἀνωφελῆς διαμαρτύρησις κατὰ τοῦ ἀδυσωπήτου νόμου τοῦ μεταβάλλοντος τὸ σῶμα τοῦ τεθνεῶτος εἰς πτητικὸν ἀέριον καὶ εἰς ἄτομα κονιορτοῦ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐταρίχευον τοὺς νεκροὺς των· οἱ Ἑβραῖοι ἔθαπτον τοὺς ἑαυτῶν μακρὰν τῆς θεᾶς τῶν ζώντων. Οἱ Ἕλληνες ὅτε μὲν ἔθαπτον, ὅτε δ' ἔκαιον τοὺς ἰδικούς των, τούτων δὲ ὁ τελευταῖος τρόπος ἐγενικεύετο, καθόσον προώδευον εἰς τὸν πολιτισμὸν. Οἱ Πέρσαι, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν πρώτων αὐτῶν ἱστορικῶν καὶ τὰς διηγήσεις τῶν νεωτέρων των, μετέφερον τοὺς νεκροὺς ὅλοι ὅμοι ἐπὶ τῆς ὄροφῆς οἰκοδομήματος, ὅπου τοὺς ἐγκατέλειπον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ὀρνέων καὶ τῶν ἀνέμων. Ταφῇ, καῦσις καὶ ταρίχευμα, εἶναι οἱ τρεῖς κυριώτεροι τρόποι, οὓς παρεδέχθη ἡ ἀνθρωπότης διὰ τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν· ἕκαστος τῶν τρόπων τούτων ὑπέστη διαφόρους ἀλλοιώσεις, καὶ αὕτη δὲ ἡ θέσις τῶν νεκρῶν ἠλλάξε πολυτρόπως· παρὰ τισι λαοῖς ἐθεωρεῖτο καταλληλότερον νὰ θάπτονται ὄρθιοι· φυλαὶ τινες τῶν ἐρυθροδέρμων ἐξέθετον τοὺς ἐπὶ κλάδων δένδρων· οἱ δὲ Αἰθίοπες ἔθετον αὐτοὺς ἐντὸς κρυσταλλίνου ἰγδίου. Θαλάσσιοι τινες λαοὶ ἐτίμων τοὺς νεκροὺς τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν, ἐν πομπῇ φέροντες αὐτοὺς ἐπὶ πλοίου, ὅπερ ἢ ἔκαιον, ἢ ἐγκατέλειπον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀνέμων. Ἐνόητε δὲ ἱεροὶ ποταμοὶ ἢ ἡ θάλασσα τοῖς ἐχρησίμευον ὡς τάφος τῶν νεκρῶν των· λαοὶ τινες δὲ ἐνταφιάζουσι τοὺς νεκροὺς των, εἰμὴ ἀφοῦ οὗτοι ἀπεγυμνώθησαν τῶν σαρκῶν αὐτῶν, ἄλλοι δὲ εὐθὺς μετὰ θάνατον ἀποβάλλοντες τὰς σάρκας ἐνδύουσι καὶ κοσμοῦσι τὸν σκελετόν. Τὸ θάπτειν τινὰ ζῶντα εἶναι εἰσέτι ἐνδειξις στοργῆς παρὰ τινι φυλῇ ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς, παρ' ἄλλῃ δὲ οὐχ ἥττον βραβάρῳ ὁμοίῳ αἰσθήματος ἐνδειξις εἶναι καὶ τὸ ἐκθέτειν αὐτὸν εἰς βορὰν αἰμο-

θέρων θηρίων ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ὑπῆρχε φυλῆ, παρ' ἧς, ὡσάκις ἠσθένει τις, οἱ καλλίτεροι φίλοι τοῦ ἐπεσκεπτόντο αὐτὸν καὶ τῷ ἔλεγον ὅτι ἡ ἀσθένεια κατέστρεψε τὰς σάρκας του, εἰς μάτην δ' ἀσθενὴς διεμαρτύρητο διαβεβαιῶν αὐτοὺς ὅτι ἡ υἰγεία του ὤδευεν ἐπὶ τὰ κρείττω' ἐπειδὴ ἄπαξ ἠσθένησε ὤφειλε νὰ φονεῖται καὶ νὰ φαγῶθῃ.

Ἀδύνατον νὰ κατατάξωμεν τὰς ὁμότητες ταύτας εἰς τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς ταφῆς, οὔτε ἀναφέρομεν περὶ ὅσων λαῶν πίπτουσι τοὺς νεκροὺς τῶν ἀφ' οὗ τοὺς μεταβάλλωσιν εἰς στάκτην. Ἀρκοῦμεθα νὰ ἐπιναλάβωμεν ὅτι ἐκάστη τῶν διαφορῶν τούτων συνηθειῶν, ὅσον ἀποτρόπαιος καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἂν ἦναι, παρεδέχθη ἐπὶ καλῆ τῆ πίστει παρ' ἐκάστης τῶν πολυκρίθμων ἀγρίων φυλῶν.

Παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς ἡ ταφὴ, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ταριχέσεως, καὶ ἡ καῦσις ὑπῆρξαν οἱ δύο μόνοι τρόποι τῆς κηδείας. Μολονότι δὲ ὁ Λουκιανὸς τὴν μὲν ταφὴν ὀνομάζει *συνήθειαν τῶν βαρβάρων*, τὴν δὲ καῦσιν *συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων*, εἶναι ἀναντιρρητον ὅτι τὴν ταφὴν μετεχειρίζοντο μέχρι τέλους οἱ τε Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι. Φαίνεται ὅτι μᾶλλον ἡ ταφὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐνδειξις σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐμπνέει ὁ νεκρὸς εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του, ἀργότερον ὅμως οὗτοι εὖρον καταλληλότερον μέσον πρὸς διατήρησιν τῶν λειψάνων τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῦ ὄντος τὴν ταριχεύσιν ἢ καῦσιν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπιτοίμων τὴν ταριχεύσιν, ἵνα προφυλάττωσι τὰ σώματα ἀπὸ τῶν θηρίων καὶ τῶν σκυλῶν, θεωροῦντες τὸ πῦρ ὡς καταστρεπτικόν. Οἱ Ἕλληνες ἀπεναντίας ἐπιτοίμων τὴν καῦσιν, διότι δι' αὐτῆς διετήρουν ὅτι ὑλικῶς ἀπελείπετο τῷ ἀνθρώπῳ μετὰ θάνατον, ἤτοι ἡ κόμις, ἣν ἀπέθετον ἐντὸς πολυτίμου λάρνακος. Νομίζομεν ὅτι ἀδιάφορον δὲν εἶναι νὰ μνημονεύσωμεν πῶς ἐφέροντο οἱ ἐπὶ πολιτισμῷ προσδύτεροι ἀδελφοὶ ἡμῶν,

Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, ὡσάκις ἀπεχωρίζοντο ἑσᾶσι ἀπὸ συγγενεῶς ἢ φίλου.

Η.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, μίαν ἐβδομάδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαίου Κορνηλίου, εὐρίσκεται ἐκτεθειμένος ὁ νεκρὸς του εἰς τι δωμάτιον τῆς οἰκίας του ἐπὶ τοῦ Παλατινάτου, προσφιλοῦς ἐνδαιτήματος τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐκεῖ εὐρίσκονται ἐπίσης τὰ ἀγάλματα τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τῆς οἰκογενείας του, ἅτινα ἀκίνητα καὶ ἄρωνα, ὡς ὁ πρὸ αὐτῶν νεκρὸς, βλέπουσιν ἐκείνον, ὅστις συνητηθήη ἤδη μετὰ τῶν ἐπισήμων προγόνων του, οὗς τινὰς ταῦτα παριστάνουσιν. Ὁ υἱὸς του Λούκιος γονυκλιτῆς παρὰ τῆ νεκρικῆ κλίνῃ προσφέρει τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὸν νεκρὸν, ἀπὸ τοῦ δακτύλου τοῦ ἐποίου ἀφαιρεῖ τὸ δακτύλιον, ὑπερ ὀφείλει νὰ ἐπαναθέσῃ κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκφορᾶς. Οἱ συγγενεῖς ὄρθιοι ἐν τῷ ἐπιθανατικῷ θαλάμῳ ἐκρήγγονται εἰς οἰμωγὰς ἐπὶ τῇ ματαίᾳ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἐπαναφέρωσι τὸν τεθνεῶτα εἰς τὴν ζωὴν, ἐν τῷ μεταξὺ ἀγγελιαφόρος σπεύδει νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς ἐπιτετραμμένους τὰ τῶν κηδειῶν, ἐνῶ οἱ ὑπῆρξαι πλύνουσι τὸ πτώμα διὰ θερμοῦ ὕδατος, οἱ δὲ νεκροπομποὶ κατόπιν τὸ λούουσιν ἐντὸς εὐώδους ὕδατος, καὶ ἐπειτα ἀλείφουσι διὰ μύρων, μεθ' ὃ τὸ ἐνδύουσι τὴν ἐπίσημον ἐπιθανάτιον ἐσθῆτα. Κατόπιν ἐμβάλλουσιν εἰς τὸ στόμα νόμισμα, ὅπως πληρώσῃ τὰ διόδια τῆς Στυγῆς, τὸ δὲ μέτωπον αὐτοῦ κοσμοῦσι διὰ τοῦ ἐκ δάφνης στεφάνου, ὅν ὁ Κορνήλιος ἐκέρδησεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ δωμάτιον στρώνουσι δι' ἀνθέων καὶ φύλλων, παρὰ δὲ τὴν ἐξώθυραν τῆς οἰκίας φυτεύουσι κυπάρισσον, διὰ μὲν τοὺς φίλους καὶ οἰκείους σημαίνουσιν πρόσκλησιν, ὅπως ἐλθόντες ἀσπασθῶσι τὸν νεκρὸν, εἰς ὅσους δ' ἕνεκα θρησκευτικῶν λόγων δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος τῆς νεκρικῆς οἰκίας, σημείον ἀπαγορευθὲν τὴν εἴσοδον. Ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὁ νεκρὸς εὐρίσκεται οὕτω ἐκτεθειμένος, οἱ

δὲ τεθλιμμένοι φίλοι του δύνανται νὰ ἔλθωσιν, ἕως διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν ἀσπασθῶσιν· οἱ αὐτοὶ δὲ πάλιν ὀφείλουσι νὰ ἐπανέλθωσι κατὰ τὴν ἐκφορὰν, ὅπως μετὰ τῶν συγγενῶν καὶ οἰκείων τὸν συνοδεύωσιν ἐκτὸς τῆς πόλεως μέχρι τῆς ἐπικηδείου πυρᾶς, καὶ ἐναποθέσωσι τὴν λάρνακα τὴν περιέχουσαν, τὴν κόνιν τοῦ νεκροῦ εἰς τὸ μαυσωλεῖον ὅπου ἀναπαύονται οἱ ἄλλοι ἥρωες τῆς οἰκογενείας του.

Τὴν ἡμέραν τῆς ἐκφορᾶς ἀπὸ πρωτῆς κήρυξ διατρέχει τὰς ὁδοὺς προσκαλῶν τοὺς βουλομένους νὰ συνοδεύωσι τὴν πομπήν, διότι δὲν πρόκειται νὰ κηδεύῃ ἄσπαστος τις πολίτης, ἀλλ' ἀνὴρ τὰ μᾶλλον γνωστὸς τοῖς Ῥωμαῖοις, ἢ δὲ οἰκογένεια αὐτοῦ θέλει τῷ κάμει ἀνάλογον τῷ βαθμῷ του κηδείαν. Συρρέουσιν ἐνωρὶς εἰς τὴν οἰκίαν ὁ λαὸς, οἱ κανονίσοντες τὰ τῆς κηδείας, συμφώνως μετὰ τῆς ἀστυνομίας. Ὅταν ἡ ὥρα τῆς ἐκφορᾶς πλησιάσῃ, οἱ στενότεροι συγγενεῖς τοῦ τεθνεῶτος τὸν ἀποθέτουσιν ἐπὶ φερέτρῳ ἐκ ξύλου κεκοσμημένῳ διὰ γλυφῶν καὶ πολυτίμων παραπετασμαμάτων. Διθέντος τοῦ σημείου οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκείοι φέρουσι τὸ φέρετρον ἐπ' ὤμων, ἀκολουθοῦσας δὲ τῆς συνουσίας τὸ μεταφέρουσιν ἐκεῖ, ὅπου εἶναι προητοιμασμένη ἡ πυρὰ, οὐχὶ μακρὰν τοῦ νεκροταφείου τῆς οἰκογενείας.

Τῆς συνουσίας προπορεύονται σαλπικταὶ σαλπίζοντες θρηνώδεις ἤχους, κατόπιν γυναῖκες δι' ἁσμάτων ἐξυμνοῦσαι τὰς ἀρετὰς τοῦ νεκροῦ, μετ' αὐτὰς ἐμμισθοὶ ἤθοποιοὶ ἀποστηθίζοντες στίχους καταλλήλους τῇ περιστάσει· κατόπιν δὲ ἄλλοι, τοὺς ἐποίους βλέπων τις νομίζει ὅτι οἱ νεκροὶ ἀνέστησαν, ὅπως τίμησωσι τὸν ἀπόγονον αὐτῶν. Εἶναι καὶ οὗτοι ἤθοποιοὶ φέροντες προσωπίδας κηρίνους παριστώσας τὰς προτομὰς τῶν ἐν τῷ θαλάμῳ ἀγαλμάτων, καὶ ἐνδεδυμένοι τὰς στολὰς τῶν μεγάλων μαχητῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ τεθνεῶτος, ὑπερτερούσας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοιοῦτων ἐπισημασμένων πάσας τὰς ἄλλας οἰκογενείας τῆς Ῥώμης.

Μέχρι τοῦδε ἡ πομπὴ παρίσταται ὑπὸ θεατρικὴν ἐποψίν. Κατόπιν ἐρχονται αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι διὰ τῆς ἐλευθερίου διαθήκης τοῦ τεθνεῶτος αἰχμαλῶτοι, ἐλευθεριότις, ἧτις ἐπιμαρτυροῦν τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην κυρίου καὶ δούλων, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ὁποίων ρέουσι δάκρυα μαρτυροῦντα λύπην ἐγκάρδιον. Ἡ εἰλικρινὴς αὕτη ἐκφρασίς λύπης παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν παρὰ τὸ φέρετρον συγγενῶν καὶ στενῶν φίλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, τῶν μὲν ἀνδρῶν μελανειμονούτων, τῶν δὲ γυναικῶν λευχειμονουσῶν.

Ὅποια συρροή! πάσαι αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας τῆς Ῥώμης, ἡ Γερουσία, πάντες οἱ ἀπλῶς γνωστοὶ μετὰ τῶν φίλων, ἄλλοι δὲ καὶ ὑπὸ ἀπλῆς περιεργείας κινούμενοι, ἀλλ' οἱ πλείστοι ἀπὸ ἀπλῆν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τιμῶσιν τὸν νεκρὸν, ὃν ἐσεβάσθησαν ζῶντα, ἀκολουθοῦσι τὸ λείψανον.

Ἡ πομπὴ εἰσέρχεται εἰς τὸ *Forum*. Ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου τούτου χώρου, ἐνθα ἐν ὑπαίθρῳ διανέμεται ἡ δικαιοσύνη, σταματᾷ, καὶ οἱ τοὺς προγόνους τοῦ νεκροῦ ἀντιπροσωπεύοντες κἀθηναι ἡμικυκλοειδῶς ἐπὶ τῶν ἐξ ἐλεφάντου ἐδωλίων τῶν μεγιστάνων. Τὸ βῆμα ἀνέρχεται Πούβλιος ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κορνηλίου περιφθήμεος ρήτωρ, ὅπως ἀπαγγεῖλῃ τὸν πανηγυρικόν. Πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει τὴν κοπιώδη ζωὴν τοῦ θείου του, τὴν εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια ἀφιερωθεῖσαν νεότητά του, τὴν ὄριμον ἡλικίαν του, καθ' ἣν ἀδικλείπτως μαχόμενος πρὸς τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς Ῥώμης, προσεπάθει καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν νὰ διατηρῇ νικῶν καὶ ὑποτάσσων τοὺς στασιαστὰς τοῦ κράτους. Ἀναφέρει ἀκολουθῶς τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείαν του, τὴν πρὸς τὴν οἰκογένειάν του φιλοστοργίαν, τὸν πρὸς τοὺς πελάτας του ζῆλον, καὶ τὴν πρὸς ἔλους τοὺς μετ' αὐτοῦ σχετισθέντας ἀγαθότητά του. Ὅτι ἠσθάνοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούοντες ἐπαινούμενα τὰ ὄνόματα τῶν Μαραθωνομάχων, τὸ αὐτὸ καὶ οἱ κάτοικοι

τῆς Ρώμης, πρὸς οὗς ἐνεθύμιζε τὰ ἐνδοξὰ κατορθώματα τὴν Σκιπιώνων.

Μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην ἀνάπαυαν ἡ πομπὴ διέρχεται τὰς ὁδοὺς τῆς αἰωνίου πόλεως, τὴν περιφημον πύλιν *Carène*, καὶ διευθύνεται πρὸς τὴν *Arrienne*. Συνήθως πολλοὶ τῶν τῆς συνοδείας ἀποχαιρῶσιν ἐνταῦθα τὸν νεκρὸν καὶ ἐπανερχοῦνται εἰς τὰ ἴδια, ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν ταύτην δὲν ὑπολείπεται ἡ μικρὰ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ νεκροταφείου τῶν Σκιπιώνων, εὐρισκόμενου ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ *Arrienne*, ὥστε φθάσασα εἰς τὸν προσδιωρισμένον τόπον δὲν ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς. Ἐκεῖ βλέπει τις ὑψηλὴν οἰκοδομὴν συγχειμένην ἐκ χονδρῶν δόκων ἀναμεμιγμένων μετὰ διαφόρων ἀναφλεκτικῶν ὑλῶν, ἔχουσαν σχῆμα τετράγωνον καὶ ὁμοιάζουσαν μὲ γιγαντιαῖον βωμὸν ἀφιερωμένον εἰς τὰς ἀοράτους δυνάμεις. Ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τούτου θὰ τεθῆ τὸ φέρετρον μεθ' ὧλων τῶν κοσμημάτων του, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐν ἀφρονίᾳ θέλουσι ριφθῆ τὰ πολυτιμώτερα μύρα, νάρδος, θυμίαμα καὶ αἱ εὐώδεις οὐσίαι, ἅς παράγουσιν ἡ Παλαιστίνη, ἡ Συρία, ἡ Ἀραβία καὶ ἡ Κιλικία.

Τὰ πάντα εἰσὶν ἔτοιμα, καὶ ὁ Λούκιος Σκιπιὼν σοβαρῶς προβαίνει. Ἐπὶ τῇ θέᾳ του αἱ γυναῖκες ἐκρήγνυνται εἰς σπαραξικαρδίους φωνάς. Ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ρέουσιν ἄφθονα δάκρυα, εὐκόλως παρατηρούμενα, καθότι μέλλων νὰ θέσῃ τὸ πῦρ εἰς τὸν βωμὸν διὰ τρεμούσης χειρὸς ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον. Αἱ φλόγες ἀναβαίνουν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ἀποφέρουσαι εὐώδεις καπνοὺς, ὅταν δὲ φθάνωσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ, διπλασιάζουσι τὰς φωνὰς των. Οἱ ἄνδρες βλέπουσι σιωπηλοὶ, καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τῆς κύσεως τοῦ νεκροῦ ἐπικηδεῖοι ἀγῶνες δὲν θὰ τελεσθῶσιν.

Πολὺς δὲν ἀπαιτεῖται χρόνος, ὅπως μεταβαλῇ εἰς στάκτην τὰ νεκρὰ μέλη ἀνθρώπου παραδεδομένου εἰς τὴν διάκρισιν αἰ ἀναζωπυρωμένων φλογῶν ὅταν δὲ δὲν ἀπολειφθῶσιν εἰμὴ ἡμίκαυστοὶ τινες

δαυλοὶ, τὸ πλῆθος ἀπέρχεται ἀφίνον τὴν οἰκογένειαν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ τελευταῖα χρέη τῆς τελετῆς. Οἱ δαυλοὶ οὗτοι σθένονται δι' ὕδατος, καὶ ἐπίσχυρος προσφώνησις ἀπευθύνεται τῇ ψυχῇ τοῦ νεκροῦ παρὰ τῶν συγγενῶν. Μετὰ ταῦτα πλύνουσι τὰς χεῖράς των δι' ὕδατος, καὶ συνάγουσι τὰ ὄστα, εὐκόλως διακρινόμενα ἐκ τῆς περικυκλώσεως αὐτὰ μαύρης στάκτης.

Τὰ πολύτιμα ταῦτα κειμήλια βρυντίζονται δι' οἴνου καὶ γάλακτος σπογγίζονται μὲ λινὸν ὑφασμα καὶ ἐναποτίθενται ἐντὸς εὐώδους ἀλαβαστρίνης λάρνακος, ἣν φέρουσιν εἰς τὸν προωρισμένον σηκὸν ἐν τῷ τάφῳ. Ὅταν τὰ πάντα ἀποπερατωθῶσιν, ἡ οἰκογένεια ἀποχαιρετῆ τὸν νεκρὸν διὰ τοῦ εὐλαβοῦς τούτου ἀποχαιρισμοῦ. « Ἀναπαύσου ἐν εἰρήνῃ. » Παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ τάφου ἴσταται ἱερεὺς βάλτων αὐτοὺς ἐξερρομένους δι' ὕδατος, ὅπως τοὺς καθαρῖσῃ ἀπὸ παντὸς μολύσματος προσελθόντος ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ νεκροῦ, τοὺς ἀπολύει δὲ διὰ τῆς συνήθους φράσεως « Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ. »

Ἡ οἰκογένεια τοῦ τεθνεώτος καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῷ ἐπανερχονται οἴκαδε διὰ τῆς ὁδοῦ *Arrienne*. Ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς ἐπικηδεῖου οἰκίας θὰ καθαρῶσιν καὶ πάλιν δι' ὕδατος καὶ πυρὸς, βρυντίζόμενοι δι' ὕδατος, καὶ διαβαίνοντες ἄνωθεν πυρᾶς. Ἐπὶ ἐννέα ἡμέρας ζῶσιν ἀπομεμονωμένοι, κλαίοντες ἐκεῖνον ὅστις δὲν ὑπάρχει πλέον. Τὴν ἐνάτην ὀφείλουσι νὰ προσφέρωσι θυσίαν εἰς τὰς ὑποχθονίους θεότητας, μεθ' ἧ δίδεται μέγα γεῦμα, εἰς ἧ πάντες οἱ συνδαιτυμόνες θὰ λευχεμονῶσιν. Ἴσως διαρκούντος τοῦ γεύματος τελεσθῶσιν δημοσίοι ἀγῶνες, καὶ θὰ διανεμῶσι τροφὰς εἰς τὸν λαόν, μεθ' ἧ ἡ οἰκογένεια ἀναλαμβάνει τὴν συνήθη ἐνασχόλησιν, αἱ μὲν ἄνδρες ἐγκαταλείποντες τὸ πένθος, αἱ γυναῖκες φέρουσαι αὐτὸ ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἡ δὲ χήρα ἐπὶ μακρότερον, πιθανὸν ἐπὶ ἕν ἔτος. Ἐν τοσοῦτῳ ὁ μακαρίτης δὲν θὰ λησμονηθῇ, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θὰ φέρουν εἰς τὸ μασσωλεῖον

ἄνθη καὶ μύρα, καὶ θὰ ἀνάπτουν φανοὺς, ὅπως φωτίζωσι τὰ ταρτάρεια σκότη, καὶ εἰς ὠρισμένας ἐποχὰς δοθήσονται συμπόσια, ἐν οἷς θὰ παρακάθηνται οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι πενθηφοροῦντες.

Τοιαῦται ἐγένοντο αἱ κηδεῖαι εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην. Φυσικῶς διὰ τοσαύτης ἐπιστημότητος δὲν ἐτελοῦντο ἢ αἱ τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας αἱ τῶν πτωχῶν ἐγένοντο συνήθως τὴν νύκτα. Διὰ τοὺς νέους παρεωρῶντο πολλαὶ λεπτομέρειαι τῆς τελετῆς, τὰ δὲ μικρὰ παιδία ἐθάπτοντο ἀπλῶς. Ἡ πολυτέλεια αὕτη τῶν ἐπισήμων κηδεῶν ἐπροκάλεσε τέλος εἰδικούς περὶ τῶν ἀναλωμάτων νόμους. Ὁ νόμος τῶν Δώδεκα Τραπεζῶν ἐπέτρεπε μόνον δέκα μουσικοὺς καὶ τρεῖς ἐμμίσθους θρηνητῆρας, ἀπέτρεπε τὸ νὰ ῥίπτονται μύρα ἐπὶ τῶν φλογῶν, καὶ ἀπηγόρευε τὴν χρῆσιν τῶν ἐπιπροσθέντων ἐκ χρυσοῦ διακοσμήσεων τῶν φερέτρων. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ καὶ οὐ τῶν νεκρῶν ἐπεκράτει παρὰ τῷ λαῷ ὡς μέσον ταφῆς, οἱ κατὰ τῆς πολυτελείας οὗτοι νόμοι πολλακίς παρεβλήθησαν καὶ παρεβιάσθησαν.

Μὲ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ καὶ οὐ τῶν νεκρῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρήκμαζε, καὶ κατὰ τὸν τέταρτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἡ ταφὴ τῶν σωμάτων ἀντικατέστησε τὴν καὶ οὐ τῶν νεκρῶν, ὡς μᾶλλον συνάδουσα μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς νέας τότε θρησκείας, καὶ προπάντων μὲ τὴν γενικευθεῖσαν πεποιθήσιν τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Μεσίου. Οἱ πλεῖστοι τῶν Χριστιανῶν ἐπίστευον ὅτι τὰ ἐν τῇ γῆ θαπτόμενα σώματα ἤθελον ἀναστηθῆ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως. Κρίνομεν περιττὸν ὅμως νὰ ἀναφέρωμεν ἕτι ἢ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτῆς γνώμη ἀντίκειται ὅπως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου λέγοντος ὀριστικῶς ὅτι δὲν γνωρίζομεν εἰς ὅποια σώματα θὰ ἀναστηθῶμεν.

Πεῖρα πολλῶν αἰώνων ἐξηκρίβωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶ

θεῖου τούτου κειμένου. Ταχεῖα καὶ βεβαία εἶναι ἡ καταστροφὴ τοῦ ἡμετέρου θνητοῦ σώματος ἀδιάφορον ἂν εἰς παμφάγους φλόγας τὸ παραδώσωμεν ἢ εἰς τὴν καταπυρρῆσιν τῆς γῆς μετὰ ἑκατὸν ἔτη οὐδεὶς θὰ ἐξετάσῃ ποῖον ὑπῆρξε τὸ μέσον τῆς θανάτου μας. Τὰ τὸ ἡμέτερον σῶμα ἀπαρτίζοντα ἄτομα θὰ διαλυθῶσι καὶ θὰ διασκορπισθῶσιν εἰς μυρία μέρη, θὰ λάβωσι νέας μορφάς, καὶ θὰ συντελέσωσι πρὸς καταρτισμὸν ἄλλων ὀργανισμῶν. Ὅτι καλοῦμεν σήμερον « ἡμέτερον » σῶμα σύγκειται ἐξ ἀτόμων, τὰ ὅποια πρὸ αἰώνων ἴσως ἀπῆρτιζον τὸ σῶμα ἐνὸς τῶν προπατόρων μας. Ἡ φύσις εἶναι οἰκονόμος περὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ ὕλικου τῆς, καὶ μεταχειρίζεται αὐτὸ πλεον ἢ ἄπαξ, ἀλλὰ τὸ πνευματικὸν σῶμα ὅπερ ἐλπίζομεν νὰ συσσωματώσωμεν τὴν ἡμέραν τῆς παγκοσμίου κρίσεως, εἶναι πολὺ διάφορον τοῦ ὕλικου. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μελλούσης ἀναστάσεως δὲν θὰ ἐλθῶμεν εἰς γάμου κοινωνίαν, αἱ δὲ διακρίσεις τῆς θνητῆς ζωῆς θὰ ἀπολεσθῶσιν ἀνεπιστρεπτεῖ. Ἐπὶ τῆς γῆς ἐφέρομεν τὴν ἐπίγειον εἰκόνα, εἰς τοὺς οὐρανοὺς θὰ φέρωμεν τὴν οὐράνιον. Τί ὅμως θὰ εἴμεθα; Τὸ ἀγνοοῦμεν ἐλπίζομεν τοῦλάχιστον ὅτι ἐγκαταλιπόντες τὸ γῆινον σκῆνωμα θὰ ἀνακτήσωμεν περισσοτέραν ἐλευθερίαν τῶν τῶς πεπερασμένων αἰσθησέων μας. Ἐπὶ τῇ βεβαιότητι τῆς πεποιθήσεως ταύτης ἀφόβως προσβλέπομεν εἰς τὴν ἀναπόφευκτον διάλυσιν τῆς φθαρτῆς σαρκὸς μας, τῆς ὁποίας τὰ ἄτομα θὰ χαθῶσιν εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς ὕλης, ὅπως ἡ πνοή μας ἐξαφανίζεται εἰς τὸν ἀέριον ὠκεανόν διότι οἱ φυσικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὰ ἄτομα καὶ τοὺς ὀργανισμοὺς εἶναι ἀπόρροια τῆς θελήσεως Ἐκεινοῦ, ὅστις μᾶς ὑπεσχέθη εὐδαιμονίαν ἀτελεύτητον, καὶ ὅστις δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν ἀνθρώπινον καρδίαν νὰ ἐννοήσῃ τί προητοίμασε δι' ὅσους ποιούσι τὸ θέλημα αὐτοῦ. (Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.)

Κ. Ἰσηγόρης.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Ἐκ τῆς Συλλογῆς τοῦ ἐν Ἀϊδινίῳ εὐδοκίμου Δημοδιδασκάλου Κ. Γ. Ἀνθοπούλου.

τονητορα
κτισοφιστην
σρχιερα' α
ν' ρ' νεοποι
ον' κτιστην
πολλα' και
διασυνηγο
ριωνκατορ
θωσαντατη
πατριδι
υιον' τι' κλ
ζηλοναρχι
ερεως' καιε
ρεως' της
αφροδιτης
τουπολλοις
καιμεγαλις
εργοις
εκτωνιδιων
κοσμησαντος
τηνπολην

Ἵψος τῆς πλακῆς 1,16, πλάτος 0,48
τὸ περιέχον δὲ τὰ γράμματα μέρος 0,40,
τὸ πάχος 0,10 καὶ τὸ μέγεθος τῶν γραμ-
μάτων 0,025.

διαταγασαυτουδιοδεδοχθαιτηβου
ληκαιτωδημωτελεισθαιεπαναγκες
αιυφωνηδιαθηκηκτουπεριεχειταςαφ
γυρικαςδιαδοσειςεναισιωρισενπροθεσ
μιαιστηςμεναναγραφηςγαινομενης
τωνκατακληθεντωνενταιςπροθεσμιας
τωνδεδιαδοσεωνασιτεχομενηημε
ραποηλιουανατοληςαποδιδομεων
εανδειςτιτωνοφελοντωνπραξαιτοαφ
γυριονηπραξημηποησηταιτην
διαδοσινωςπρογεγραπταιαποτεισα
τωιεραφροδειτηδητριςχειλιακαι
πρασσεσθαιεπαναγκεςυποτουβου
λομενουτωνπολειτωνεπιτριτω
μερειομοιωςδεμηδενιεξεστωμη

τεαρχοντιμητεγραμματαειμητε

Ἵψος λίθου 0,46 πλάτος 0,79 πάχος
0,12 μέγεθος γραμμάτων 0,02 σχεδόν.

νοδωρο
ρμυγενηςκαι
αυτωνεσομενον
οντοεξουσιανηδη
ωσαιμητετοπορυγιονμη
μητεσυνχωρησεωςεπ
ροπωκαιαιαναδεξαμεν
ωνειςτοκυριακονφισκον
ουεκδικησαντοςκαιτο

Τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων τῆς ἐπι-
γραφῆς ταύτης εἶναι 0,02.

βωρυχας οιναι
σαροφισκωαργυριουχL Ζουσία:θυστηςπαν
τιτωβουλομενωεγδικεινεπιτριτωμερετιης
επιγραφηςταυτηςαντιγραφοναπετεθηεις
τοχερωφυλακιοενεπιστεφανηφορουατταλου
τουαδραστουηρωσοτογ.μηνοςλωουαδριανου

Τμήμα πλακῆς θλασμένης τὸ ὕψος 0,27
τὸ πλάτος 0,97 μέγεθος τῶν γραμμάτων
0,025 ἕως 0,030 καὶ τὸ πάχος 0,13.

Σημ. Τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιγραφὰς ἀπά-
σας εὗρον εἰς ὀθωμανικὸν τι χωρίον Περ-
λεπὲ καλούμενον τῆς περιφερείας Ναζλίου,
ὅπου ἐπὶ τούτῳ μετέβην, πλὴν ἀτυχῶς οὐ-
δεμίαν ἠδυνήθην νὰ συναρμόσω τελείαν,
καθόσον εὗρον ταύτας εἰς σωρὸν ἔλεεινῶν
συντριμμάτων καταπατομένης ὑπὸ τῶν
κτηνῶν καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ βουλομέ-
νου οὐσας ἐλευθέρως. Αὗται μετεφέρθησαν
ἐκεῖσε ἐκ τῆς Ἀφροδισιάδος (Γκέρα), τού-
του ἔνεκεν παρημελήθησαν εἰς τὸ χωρίον ἐ-
κείνο περιεριμμένα εἰς τὸ ὑπαίθρον. Ἐπε-
σκέφθην ταύτας περὶ τὰ μέσα τοῦ 1872 ἐ-
τους ἤδη δ' ἀγνοῶ περὶ τῆς τύχης αὐτῶν.